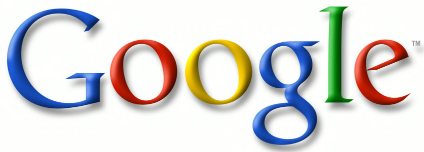
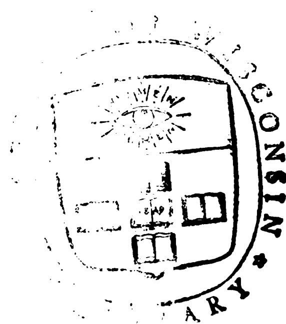

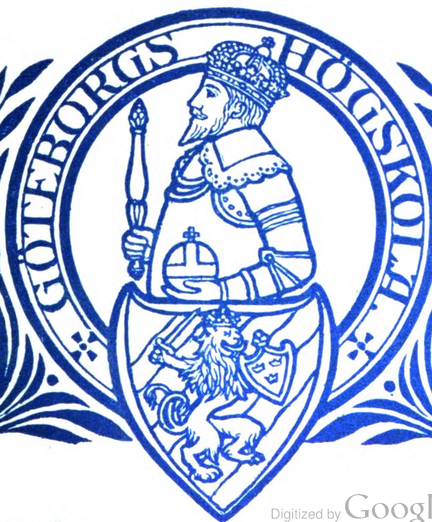
Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola
Ny följd

IX.

OTTO SYLWAN

JOHAN HENRIK KELLGREN

EN ÖFVERSIKT AF HANS LEFNAD OCH FÖRFATTARSKAP

ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris 4:

OTTO SYLWAN

JOHAN HENRIK KELLGREN

Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola
Ny följd — IX

OTTO SYLWAN

JOHAN HENRIK KELLGREN

EN ÖFVERSIKT AF HANS LEFNAD OCH FÖRFATTARSKAP

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1912

Redigeringen af dessa föreläsningar, som höllos höstterminen 1909, har jag upprepade gånger nödgats afbryta af hänsyn till andra göromål, hvilket säkerligen icke varit till fördel för framställningen. Men dessa uppskof hafva haft det goda med sig, att jag kunnat begagna flera under mellantiden utkomna afhandlingar.

Omarbetningen har i åtskilliga fall äfven blifvit en utvidning, men då ramen icke tillät utförlighet öfverallt, har jag mera summariskt behandlat några afdelningar, med hvilka äldre författare ingående sysslat, såsom gycklet med pekoralisterna, striderna med Thorild och med mystikerna och samarbetet med Gustaf III.

Professor H. Schück har jag att tacka för den utmärkta välvilja, med hvilken han till mitt förfogande ställt sina Kellgrens-excerpter, grefve Hans Trolle-Wachtmeister och friherre Carl C:son Bonde för välvilligt beredd tillgång till handskrifter ur arkiven på förhållandevis Trolle-Ljungby och Ericsberg.

Till Licentiat Sv. Ek står jag i förbindelse för flera meddelade upplysningar och notiser.

Göteborg i augusti 1912.

Förf.

INNEHÅLL.

I raden af sina svenska siare och skalder inför Atterbom Kellgren med följande ord: »Vi stå framför bilden af ett snille, som, från nog mycket (och ofta lättsinnigt) lekande begynnelser, från en länge nästan obetydlig uppväxt och i viss måtto tvetydig knoppning, omsider, i sin slutliga syftning till mognad, företer en af de vackraste karaktärer någon vitterhets tideböcker mäkta framvisa: en man, riktande med otröttlig ifver sina krafter åt det för hans öfvertygelse mest sanna och mest sköna; samvetsgrant vördande och förkofrande det pund, som var honom ombetrodt, under den oförtrutnaste sträfvan att fylla sin ungdoms brister och rätta sin första banas fel; lyftande sig, ur en trång och af smittor härjad lifskrets, på mer och mer frigjorda vingar till en vidare, renare, skärare ljusrymd; en skald, som tillika är litteratör, och som är bäggedera med ständigt mera klarnadt begrepp om det dubbla kallets ansvarsdigra förpliktelser, med ständigt allvarligare uppfattning af deras dyrd för mänsklighet och fädernesland.»

Dessa ord hafva alltjämt sin fulla giltighet, och vi kunna göra dem till våra med så mycket mera skäl, som vi hafva tillgång till rikligare källor. Vi kunna inte blott studera Kellgren i hans verk och med beundran se upp till den höjd, dit han under sina sista år som skald och skriftställare nådde, utan vi kunna

också bättre lära känna honom såsom människa uti hans personliga lif och följa hans utveckling.

Ty af Kellgrens bref hafva lyckligtvis — så vidt vi kunna döma — de viktigaste blifvit oss bevarade och på senare tid offentliggjorda. Han anklagade sig själf för att vara en trög brefskrifvare, men han hade ett behof att för tillgifna vänner såsom Clewberg och Rudbeck ge luft åt sin känsliga, lättretliga naturs växlande stämningar, sin satir, sin harm, sin melankoli och sin ömhet; med Nils von Rosenstein utbyter han tankar i litterära och medborgerliga ämnen med på samma gång vördnad och förtroende; inför Leopold tar han hofdräkten på sig och anstränger sig att svarfva sirliga artigheter. För alla berättar och kommenterar han dagens stora och små tilldragelser, hvilka han intresseradt åsåg. Och så få vi en bild af honom, full af lif, skiftande, fängslande och tjusande som han själf: än gäckande, än hänförd, än dräpande kvick, än vek.

I. Åbo-tiden.

Johan Henrik* Kellgren föddes i Floby i Västergötland den 1 dec. 1751. Fadern prosten Jonas Kiellgren, som tagit sig namn efter sin födelseort Källby i samma landskap, hade studerat i Uppsala och Åbo och sedermera blifvit kyrkoherde i Nyland. Vidriga öden föranledde honom att öfverge Finland och söka sig tillbaka till sin hembygd, där han 1746 fick Floby pastorat. Han säges hafva varit en allvarlig, kunnig och bildad man med sinne både för musik och bildande konst. I allmänhet ansedd som sträng, var han öm mot sina barn.** Johan Henrik, den yngste, undervisades i hemmet af fadern själf, till dess han vid elfva års ålder ansågs nog försigkommen att sättas i Skara skola. Latin, teologi och logik voro de ämnen som drefvos mest, då som i äldre dagar; tidens utilistiska strävanden och dess lifliga intresse för reformer i uppfostran hade inte förmått öfvervinna skolkarlarnas sega motstånd. På gymnasiet, dit Kellgren kom efter två år, meddelades dock en smula reala kunskaper.

* Enligt kyrkoboken Jaen Hendrich.

** Kellgren hade tre helsyskon, brodern Jonas och två systrar, samt två halfsystrar, den ena på faderns, den andra på moderns sida.

Johan Henrik visade som barn, enligt hvad brodern berättat, ett muntert lynne och musikalisk begåfning, men redan då var han sjuklig, och detta i förening med hans tidigt framträdande satiriska läggning höll honom borta från kamraternas lekar; böckerna voro honom kärare. Vid femton år ansåg han sig färdig att komma till universitetet, men fadern var rädd att han skulle öfveranstränga sig, och dämpade hans ifver. Först två år senare lät han Johan Henrik åtfölja den äldre brodern Jonas till Åbo. Valet af universitet bestämdes väl af faderns gamla förbindelser med Finland.

Under de två första åren af vistelsen i Åbo (från oktober 1768 till hösten 1770) höll han sig till sina böcker; brodern säger, att hans hälsa nu fick den »svåraste stöten», i det han ofta på en hel månad blott ett par gånger kom utom sin kammare. Alldeles efter orden böra vi nog ej taga detta yttrande. Under sina senare år var Kellgren ingalunda den som föredrog studiekammarn framför umgänget, och det finns vittnesbörd om att så varit förhållandet ganska tidigt. Vi veta åtminstone, att han 1769 var med uti ett studentsällskap, som kallade sig med det dalinska namnet Avazu, och året därpå höll ett tal där. Bland kamraterna var också Armfelt; om deras gemensamma studentår erinrar Kellgren i sin dikt »Till en förnäm herre, som skrifvit ett teaterstycke»:

Ni minns, om ni ej glömt det redan,
den tid vi sågo först hvarann,
det var i Åbo, tolf år sedan,
ni var då pojke som en ann.

Vi slogo snöboll uppgå gatan,
vi drogo fingerkrok med mer,
nog trodde (Silvius*), stackars satan,
en gång få heder utaf er.

Enstöring förblef Kellgren således inte. Uti en tre år yngre kamrat Abraham Niclas Clewberg förvärfvade han en vän, till hvilken han slöt sig med nästan svärmisk hängifvenhet — tiden är ju de ideella, känslosamma vänskapernas period. Kellgren fann i honom en förtrogen, för hvilken han kunde bikta sina yttre och inre öden, som han alltid kunde påräkna stöd och hjälp af, och genom hvilken han fick tillträde till universitetsstadens högre kretsar, där Clewberg såsom son till en teologie professor och dotterson till förre biskopen gifvetvis var hemmastadd.

Hösten 1770 lämnade Kellgren emellertid Åbo för att bli informator på landet hos häradshöfding Sacklén på Loppis sex mil från Åbo. Det var då och länge efteråt borgerliga ynglingars väg att fullborda sin uppfostran, en väg, som Kellgren senare (i minnestalet öfver Wellander 1785) högeligen lofordar: ynglingen lär sig där »att afkläda den blygsel eller grofhet, den räddhåga eller otidighet, som gärna åtfölja skolans folk», och i stället antaga »det otvungna men höfliga skick, den fria, men anständiga ton, det lätta och behagliga i seder och umgänge, som göra skickligheten gällande.»

Ett bref skrifvet d. 30 okt. 1770, således inte många veckor efter det han tillträdt sin kondition, begynner: »Min kära Bror! Difficile est satyram non scribere; Juven. Utaf allt hvad jag ännu i världen sett, är ma-

* Armfelts informator.

demoiselle den otidigaste. Tviflar någon härpå, läse följande.» Saken var, att han gnabbats med flickorna i familjen och därvid råkat spilla ut en kopp kaffe, hvilket gaf en af dem anledning att gäckas med honom. Hans fåfänga är sårad, och han är högst upprörd. »Hvad tycker du väl, min bror; lyser det icke förbannadt, när katten blir cantor, räfven predikar uppriktighet och mademoiselle docerar i moralen?» — Han hade fått en liten lektion uti lefnadsvett och behärskning, obehaglig, men gagnelig, ett exempel till det nyss anförda yttrandet.

Konditionerandet blef snart en nödvändighet, ty med faderns död 1771 upphörde understödet hemifrån. Sin kandidatexamen och sin magisterdisputation kunde Kellgren fullgöra i Åbo 1771—1772, men sen måste han ge sig ut igen, först till en änkefru Wallenstierna; denna familjs ekonomiska ställning var tydligen klen, men Kellgren hade det ändå icke illa, och ett litet svärmeri för en af döttrarna i huset har måhända gjort sitt att här förgylla hans tillvaro. Genom förmedling af professor Gadd (gift med Clewbergs moster) fick Kellgren därpå från början af 1774 en förmånligare anställning hos friherre H. Fleming på Lemsjöholm tre mil från Åbo. Afståndet var sålunda ej större än att han då och då kunde komma in och följa med de vittra och icke-vittra händelserna. I slutet af april disputerade han för docentur och erhöll en sådan; på hösten 1775 blef konditionen akademisk. — Hos Flemings blef han väl emottagen och kom genast in i ett muntert sällskapslif: »Denna veckan har här varit mycket främmande; man har druckit vin och spelt vingt-un till kl. 1 om nätterna. Jag har ock hela tiden varit en

tjock visbok.» Clewberg, till hvilken dessa ord äro riktade, får i uppdrag att anskaffa en del noter för den äldsta af fröknarna Fleming. »Jag kan ej undgå att nämna det hon är vacker, ung, kvick, spelar bra på klavér, sjunger som en ängel.»

Ett år därefter, på nyåret 1775, berättar Kellgren: »Vid min ankomst [från ett besök i Åbo före jul] befann jag Hans Nåd, Hennes Nåd, och de nådiga ungarne alla i fullkomlig nåd och alla häftigt sysselsatta, Friherren att mönstra sina bouteiller, Friherrinnan att göra svafvelstickor och fröknarna att stoppa sina strumpor och putsa sina stöflar till den annalkande helgen. Dagen därpå eller julafton anlände sex slädar Rehbinder och en ung predikant Weckman, son till den vördige Prelaten, hvars profana skinnpäls, men apostoliska buk gjorde så ljufligt intryck på våra hjärtan, då vi sågo honom i sällskap med Borgmästar Herkepæus på Lydmans apotek en afton. Då började ett kacklande och skvattrande af det täcka Frunkönet, som varade i tre dagar; så att man kunde säga med Evangelium, att det var ett stort *tal* af den Himmelska härskaran. Juldagen, sedan jag om ottan mattat mina lifskrafter till en Födelsedagsgratulations framalstrande, blef jag Gudilof fullkomligen vederkvickt af Herr Weckmans alltför täcka tre timmars predikan, som hel och hållen bestod uti en jämförelse mellan vår Frälsare Kristus och en höna; han viste där uttryckligen harmonien emellan en hönas och Messiæ gärningar; dess kacklande, älskande, värpande, kläckande, allt omrördes och han slutade med dessa eftertänkliga orden: Ja, liksom Hönan lockar sina kycklingar in i Hönsehuset, alltså lockar ock Hönan

Kristus alla dess trogna kycklingar in i det Himmelska hönshuset. Amen!»

Man ser att Dalin och Voltaire hade en begåfvad lärjunge i den unge informatorn; någon gång låter han sin satir gå ut öfver sitt eget herrskap: »Friherren blåser upp sig, raljerar plumpt och dömer dumt som förr; friherrinnan ser ned och tiger som förr; fröken Mina snäser glopar och läser fransyska som förr»; o. s. v. Men denna taktlöshet är ett utbrott af dåligt lynne; i det hela får man intrycket, att Kellgren hade det bra och trefligt hos Flemings. Hans musikaliska begåfning gjorde mycket — af baronen fick han som gåfva en fiol — och att han vid tillfälle kunde uppvakta med några nätta eller lustiga rim, värderades naturligtvis. Att han också var tacksam för den välvilja han här och annorstädes åtnjöt, intygas af hans minnestecknare Rosenstein och Stenhammar.

Hvad Kellgren saknade på landet var Clewbergs sällskap, och tack vare detta äga vi dessa bref, som göra oss bekanta med den unge Kellgren i hans oförbehållsamma bekännelser inför den trogne vännen. Annars öfverlägsen och satirisk blir han upprörd och patetisk, då han berör deras förhållande: »Vad ser jag! du anklagar mig för ett nidingsverk, ett edsöre! Hos mig kallsinnighet — — — Hos mig indifferens — — — mot Clewberg — — — mot min bäste, vad säger jag? min ende vän! Du handterar mig hårdt. Dina förebråelser äro grymma, blodiga! Clewberg, Du känner mig intet; — — — och huru skulle du känna mig? Hvad prof har jag gifvit dig af min ömhet, jag vill ej säga svarande mot dina vänskapsprof; jag vill säga: några — — —» Så fortgår det en god stund. — Äfven

Clewberg har således haft sina sentimentala stunder gentemot Kellgren, ehuru han annars gör intryck af en kylig natur.*

Kellgrens studier voro filologiska och historiska, och hans magisterdisputation ägde rum under professorn i historia Bilmark. Men mera lärde han af Henrik Gabriel Porthan, då docent i vältalighet, d. v. s. latin. Tack vare honom kunde Åbo vid denna tid på det humanistiska området erbjuda väl så god undervisning som Uppsala eller Lund. Han var en man hufvudet högre än de andra universitetslärarna, och i honom vörda efterkommande grundläggaren af den finska bildningen. Med betydande kunskaper i filologi och historia förenade han en sällsynt lärareförmåga och en outtröttlig energi, en lefvande känsla för sitt land och öppen blick för nyare riktningar inom vetenskapen.

Under dennes ledning förvärfvade Kellgren sin kännedom om den romerska litteraturen och väl äfven sin förkärlek för Horatius, som han redan nu började öfversätta på svensk vers. I sin smak var Porthan väl närmast pseudoklassiker, men dock intresserad för de uppslag inom den litteraturhistoriska forskningen, som vid denna tid förberedde det stora genombrottet i uppfattningen. Denna sida af Porthans verksamhet torde likväl Kellgren knappast fullt kunnat förstå och följa. Hans docent-specimen 1774 (De poesi philosophiæ ubi-

* Clewbergs intressen och kunskaper voro mera vidsträckta än Kellgrens; han blef docent i Åbo i fysik och lärdomshistoria(!) men anställdes 1783 som andre direktör vid kungl. teatern i Stockholm och steg sedan småningom till presidentskapet i kammarkollegium. Under hans senare tid trädde intresset för naturvetenskap allt mer fram.

vis gentium prævia P. I, om 26 sidor) gör visserligen ytligt sedt ett mycket lärdt intryck. Porthan hade gett ämnet och var nöjd med Kellgrens behandling; den »vittnar om ett godt hufvud, genom läsning riktadt». Den litteratur, Kellgren för fram, omfattar ej blott de vanliga handböckerna i lärdomshistorien, utan också ett och annat specialarbete, såsom Lowth's berömda skrift om bibelns poesi.

Denna hör just till dem, som beteckna gryningen af en ny, djupare och mera historisk känsla för poesien, men dess innebörd kunde Kellgren tydligen inte tillägna sig, ty då han ett par år senare tog sig för att läsa bibeln, var hans uppfattning helt och hållet Voltaires: han fann den orimlig och löjlig. Man frestas därför att antaga, att det ej står så helt till med den stora lärdomsapparaten; säkerligen är det allra mesta citat i andra hand eller beror på anvisningar af Porthan. — Kellgren vann emellertid sin afsikt med afhandlingen, han blef docent i »poesien», d. v. s. egentligen latinsk vitterhet, och erbjöd under några terminer undervisning åt de studerande, men, säger han lakoniskt, »de ville inte komma». Docenturen var nog också vunnen mindre genom lärdom, än genom Kellgrens redan kända förmåga såsom skald.

Tidigt hade han börjat rimma, men brodern säger sig ej förrän 1770 hava sett några verser af Johan Henrik; han ville inte visa dem, enär de voro »alltför flyktiga», och för Jonas, den snart blifvande prästen, voro de nog inte lämpliga. Annars var han ej så blyg. Kort efter sin ankomst till Loppis uppvaktade han en släkting till värdfolket, fröken Hedvig Wallenstierna på hennes namnsdag den 15 okt. 1770 med några —

skäligen klena — verser. Åtskilligt af denna art har naturligtvis gått förloradt, och förlusten behöfver ej beklagas. Af Kellgrens poetiska lärospån hafva vi tillräckligt kvar från och med år 1773, bevaradt uti de Tidningar, som utgåfvos af sällskapet Aurora.

Detta hade 1770 instiftats af C. F. Fredenheim, son till biskopen i Åbo Mennander, en, säger Kellgren, »väl pudrad och friserad hjärna», som lade största vikten vid de ceremonier, hvilka då för tiden voro en högst väsentlig apparat i de litterära föreningarna. Aurora togs emellertid om hand af Porthan och några andra sakligt intresserade män, som gjorde det till en för finsk bildning verkligt betydelsefull inrättning. Från 1771 utgaf sällskapet en liten vecko-tidskrift, som innehåller små historiska och allmännyttiga uppsatser samt inte minst dikter. Kellgren hade väckt sällskapets, d. v. s. Porthans uppmärksamhet genom ett tal på vers, som han höll vid universitetsfesten med anledning af Gustaf III:s kröning i maj 1772. Talet, som inte är bevaradt, hade enligt det latinska programmet till ämne, »huru Adolf Fredriks berömmelse fortsättes i hans son». Året därpå blef Kellgren medlem af Aurora och var under några år en af dess flitigaste och lyckligaste poeter.

Han var också högt uppskattad där; öfver en dikt, *Nyårstankar* 1774, uttalade sällskapet sitt särskilda nöje, och jämväl i Sverige rönte den uppmärksamhet, men just denna råkade ut för författarens kritik, då han vid mognare år genomgick sin poetiska alstring. Kellgrens eget exemplar af det nummer af Tidningarna, där den är införd, har händelsevis blifvit bevaradt och är försedt med mycket ampra och mycket träffande utlåtelser af honom De hopade enformiga antiteserna, hvilka kanske

just beredt styckets framgång, ogillar han och förklarar annat vara »platt prosa», »barbariskt» o. s. v. Andra dikter äro bättre, men också de äro osjälfständiga öfningar, formellt osäkra och ojämna. Mycket är angifvet som öfversättning, men äfven stycken utan dylik beteckning hafva befunnits nära ansluta sig till vissa förebilder. Det blir då urvalet af dessa, som förråder den unge Kellgrens sympatier.

Först är då att nämna Horatius. Sin lärares, Porthans beundran för den romerske skalden delade Kellgren och sysslade hela sin lefnad af och till med att tolka honom. De öfversättningar, som upptagits i Auroras Tidningar, äro efter tidens sed på moderna versmått och för öfrigt ej oäfna. — Andra latinska författare, såsom Propertius, Juvenalis m. fl., var Kellgren också hemmastadd med, och utan tvifvel hade denna antika skolning sin andel uti att hans smak och stil snabbare frigjorde sig från pseudoklassicismens formella svagheter än fallet i regeln då var.

Såsom mönster bredvid antiken stod naturligtvis för Kellgren den franska litteraturen och främst dess stormästare Voltaire. Hans läsning bestod, så vidt vi af brefven till Clewberg kunna döma, frånsedt examensstudierna, nästan uteslutande af skönliteratur; blott Voltaire kunde med sin briljanta stil locka honom in på andra områden. Och sålunda blefvo dennes negativa världsåskådning och gäckande ton inympade på den ännu ej tjuguårige studenten. Så godt som alla bildade personer vid denna tid läste och beundrade Voltaire, men de flesta hos oss gjorde sina reservationer och hos många var nöjet förenat med half förfäran öfver de respektlösa hädelserna. Om Kellgren kände något

sådant, gick det fort öfver; han förtjustes både af kvickheten och hänsynslösheten, hvilken senare för en natur som hans fick ett visst skimmer af orädd idealitet.

Ett af de första bref vi hafva från Kellgrens hand (af den 15 oktober 1770), är en fullständigt genomförd prediko-parodi uti Dalins kalottmanér öfver kärlekens ostadighet, med ingångsspråk hämtadt från »den högst upplyste, från allt mörker och gräl rensade och lärdomskugghjulet i Europa, vår alltid värderade Voltaire». Så långt hade Kellgren redan hunnit i frihet från alla fördomar, att han tillät sig t. o. m. att parodiera Fader vår uti en till Amor riktad bön. Och i de senare brefven till Clewberg komma jämt och samt liknande, stundom osmakliga skämt än med bibliska uttryck, än med psalmvers o. s. v. (Läste han däremot Predikareboken i Voltaires tolkning — härom nedan — så var det något annat!) Den brådmogna öfverlägsenheten hos Kellgren trifdes helst i satiren, till en början en ansträngd efterapning af Dalins skämt i Argus, efter hand bättre uppburen, mera ledig och naturlig. Ingen i hans omgifning, Clewberg ensam undantagen, går fri från hans respektlösa gyckel, kamraterna, familjerna där han vistas, professorerna* och de granskande kollegerna i i Aurora. Till och med Porthan, som Kellgren var skyldig så mycket, får gång efter annan försmädliga tillmälen; denne var honom för allvarlig i sin sträfvan och i sin smak. Att klena och föråldrade rimmare,

* Uti brefven från början af 1774 omtalar Kellgren ett mot prof. Pryss m. fl. riktadt paskill på ett sådant sätt, att man måste misstänka att han själf varit den anonyme författaren till detsamma. Då intet vidare är bekant om saken, kan förhållandet inte utredas, och något obehag däraf hade Kellgren inte.

som biskop Celsius och Brander-Skjöldebrand, råkade ut för skarpa epigram, var ju i sin ordning.*

Andra moderna författare, dem Kellgren läste och öfversatte, voro Rousseau, Dorat, S:t Lambert, Fredrik II, Pope, Young, Ossian-Macpherson och Gessner. Att han lärt känna den sistnämnde och delvis äfven engelsmännen i franska upplagor, är sannolikt; ett vilsekommet citat ur Shakespeares Julius Cæsar är på franska. Att märka är, att alla de nämnda tillhöra 1700-talet; nog har Kellgren känt till äfven det stora seklets fransmän, men de ha tydligen ej haft stor betydelse för honom. Vidare att flera af dem representera den sentimentala riktningen. Till en del torde detta böra tillskrifvas det härskande litterära modet**; att Rousseau, Ossian och Gessner utöfvat något inflytande på Kellgren vid denna tid, förefaller icke troligt. Men på annat sätt är hans diktning mestadels elegiskt stämd. Ju längre 1700-talet framskred, ju skarpare framträdde skuggorna, som föllo på sidorna om den segrande upplysningen, ju djupare kände många dess anhängare, att dess lyckodröm ingalunda kunde bli verklighet. Den optimistiska hänförelsen vek hos de radikala, senfödda upplysarna för en stundom resignerad, stundom bitter stämning. Kellgren var icke forskare och kunde ej känna någon besvikelse å vetenskapens vägnar, men äfven han förnam en kall fläkt från intelligensens värld,

* I Samlade Skrifter upptog Kellgren ett »tal om satirens vederstygglighet», hvilket, säger han i bref till Rosenstein, hållits i ett vitterhetssällskap för flera år sedan. Dess ojämna stil och illa underhållna ironi hänvisar det till Åbotiden, fastän det sedan blifvit omarbetadt och försedt med ett eller annat nytt utfall.

** Därtill får nog också räknas att han på »poetisk prosa» affattade grafdikten öfver friherrinnan Fleming 1776.

och den trädde i förbund med den världssmärta, som gärna uppstår hos hvarje begåfvad och känslig yngling.

Det ode, *Saknaden,* hvarmed han 1773 gjorde sitt inträde i Auroras Tidningar, bär vittne härom, men är, såsom Lamm påvisat, en ganska osjälfständig bearbetning efter S:t Lambert. Som denne, hunnen öfver lifvets middagshöjd, klagar öfver de brustna illusionerna, öfver det obarmhärtiga ljus, som forskning och erfarenhet kasta öfver mänskorna och tillvaron, öfver njutningens bedräglighet, så klagar Kellgren — tjugutvå-åringen — öfver barndomens svunna sällhet. Han har redan insett, att mänskohjärtat är en afgrund »af agg och afund, split och kif»; glädjen är till blott för den naive:

Jag villas i Armidska parker;
men då jag sanningsspegeln tar,
jag idel torra ödemarker
i deras ställe finner kvar.»

En tröstegrund återstår dock, han tror på vänskapen, och vännen inger honom hopp och tro på lifvet.

Tillsammans njöto Kellgren och Clewberg sin världssmärta. Den förre skrifver i mars 1776, då den senare rest till Stockholm: »Du lär ha lätt vid att påminna dig med hvad förtjusning, det är nu ett halft år sen, vi jämte hvarannars bröst läste det oförlikneliga stycket i en tom af Voltaire, som kallades Précis de l'Eccelesiaste p[ar] m:r Eratou, med hvilken enstämmig rysning vi betraktade den svarta målningen af lifvets olyckor, med hvad för samtida rörelse och, att jag så må säga, préetablerad harmonie af känslor vi hänfördes af det höga, suckade vid det bedröfliga, små-

logo vid det angenäma. Hvad mig angår, har denna behagliga scen sedan alltid varit närvarande i mitt minne, och då du för någon tid sedan begärte några vers utaf mig, föll det mig strax i hågen att sända dig denna öfversättning till ett offer åt hugkomsten af de oskattbara stunder, då efter gagnande läsning af någon snillrik auktor vi med uppeldade känslor stego upp med häftighet, sågo bestörta på hvarannan och strax med ömma famntag meddelade hvarandra de tankar, som uttryckte sig genom tystnadens outöseliga språk.»

Denna bekännelse står ensam i de Kellgrenska ungdomsbrefven, och den är oss så mycket mer dyrbar. Den förvissar oss om, att trots all lillgammal skepticism hos Kellgren fanns en känsla för det ideala. I diktningen kom den nästan icke till synes. Några riktigt bittra erfarenheter gjorde han icke, och den inblick i mänskornas småaktighet och tarflighet han fick, kunde inte ge honom uppslag till annat än några rätt enkla epigram. De få allvarliga dikterna, egentligen blott Nyårstankarna och ett par grafsånger, hvilka kunna göra anspråk på att vara Kellgrens egna, äro (med ett undantag) endast banala deklamationer öfver gängse åskådningar, klena äfven till formen. Genomgående högre stå hans öfversättningar och bearbetningar.

Bland dessa finnas ett par från Voltaire, i hvilka denne riktar sig mot dem som i religiösa och filosofiska frågor voro mera radikala än han själf. Att Kellgren gillat deras syftning, är väl antagligt, men som ett i det hela mera tillförlitligt uttryck för hans åsikter under Åbotiden torde man ha rätt betrakta Voltaires nyssnämnda dikt Précis de l'Ecclesiaste, hvilken

han då öfversatte, men först 1781 offentliggjorde i Vitterhetsnöjens fjärde del. Afvikelserna från originalet äro få och blott formella; liksom Voltaire brukar Kellgren regelbundet växlande strofer af korta verser och alexandriner, de förra, i svenskan trokeiska, innehålla mera lyriska partier. I sin helhet är stycket rätt nyktert didaktiskt och ordentligt disponerat: efter hvartannat fastslås, att det vi eftertrakta — vällust, ära, kunskap — är ett tomt intet, att dygden ingalunda lockar, att olyckor öfverallt och när som helst lurar på oss, men att vi trots allt detta dock hänga fast vid lifvet. Någon visshet om att vi efter döden skola vakna upp, har ingen mäktat gifva oss, säger Voltaire, hvarvid Kellgren i en not (1781) försiktigtvis påpekar, att ju mindre tröst filosofien i detta fall bringar oss, ju mer böra vi sluta oss till religionens säkrare löften. — Förmultningen är oundviklig, just därför må vi medan tid är njuta, men med måtta, och utöfva den ljufva dygden att göra godt, som är sin egen belöning.

Versen har i denna sista afdelning fått mera mjukhet än i styckets förra, och Kellgren höjer sig till och med till toner, som förebåda Franzén:

Fästom då, förrän de slutas,
glädjens snabba ögonblick.
Må det goda visligt njutas
under ödets blida skick
och i våra hjärtan gjutas
nöjets ljufva gudadrick!

Det är också en lefnadsfilosofi, som stämmer med Franzéns i hans bordvisor; för Kellgrens heta natur var denna måttlighet i njutningen inte den lära, han

kunde stanna vid. Då dikten trycktes hörde dess ståndpunkt redan till det förflutna.

Till Kellgrens bästa Åbodikter höra ett par erotiska, men äfven dessa äro föga självständiga. Tag t. ex. *Zephis förevigad;* motivet är ett af de sedan Petrarcas tid traditionella: skalden gör med sin sång älskarinnan odödlig, men hon dödar honom med sin köld. Genom sin lediga form förebådar dikten emellertid de kommande läckra erotiska sångerna, och i än högre grad är detta fallet med följande:

Flyg, yra fjäril, glad och tyst,
följ vårens röst och nöjets vilja;
och sen du rosens sköte kysst,
så flyg och kyss en lilja.
    Mer kärlig än kär,
    ej trogen, men trägen
    och alltid benägen
    till nya begär,
i flyktighet din vällust smaka
och hvad du njutit strax försaka.
Åt dessa ljufva villor gif
    ditt hela lif:
så var det råd jag för mig själf tänkt gilla,
    om jag ej sett Camilla.

Det är blott en öfversättning från S:t Lambert, men det står öfver dennes tämligen banala poem. Kellgren har här — och det redan 1773! — lyckats anslå rococons frivola och eleganta ton; han har gjort dikten till sin egen, i det han lägger till nya drag. Så framförallt i första raden den ypperliga sammanställningen af adjektiven »glad och tyst», som ger intrycket af hemlig, jublande lycka — det finns ej hos S:t Lambert. Värsmåttet med dess fria melodiska rytm följer

ej heller originalets, och man kan misstänka, att Kellgren, då han diktade detta, bildat det efter någon sin favorit-air. Så har han här lyckats få fram något af den ungdomlighet, den friskhet och omedelbarhet, man annars fåfängt söker.

En dikt finnes det, i hvilken man förnimmer en genklang af tidens positiva idériktning, Kellgrens största under Åbotiden. Då Gustaf III på sin eriksgata i Finland 1775 väntades till Åbo, fick han af Aurora förtroendet att i dess namn hälsa konungen — det bästa vittnesbörd om hvilket anseende han förvärfvat sig. Med mycken omsorg utarbetade Kellgren sitt ode och sökte göra det så ståtligt som möjligt; det omfattar ej mindre än tjugusex tioradiga strofer. Ämnet är fyndigt valt: en lofsång till Apollo, det vill säga till förnuftet, en skildring af kulturens seger öfver barbariets kaos, utmynnande i en hyllning af Gustaf III som en furste i upplysningens anda. Det kan emellertid inte förnekas att man märker ansträngningen för mycket; stycket hör till dem där Kellgren en smula skattar åt bombast och omskrifning. I konsterna* ådagalägga människorna den kraft, som Apollo skänkt dem: de byta klyftor i palats, de befara böljorna »på en vingad furu» och

de öppna jordens barm,
och klippan ryter utaf harm,
då hennes foster mänskan gifves.

Det fanns redan bland de samtida folk, som i dylikt såg galimatias och tillrådde auktorn att ej söka prål i

* Rätt besynnerligt förefaller det, att Kellgren här egentligen firar teknikens framsteg, medan vetenskap och poesi föga och bildande konst ej alls beröres.

orden utan hålla sig vid jorden, »att sundt förnuft ej må förloras». Omisskänligt är väl i alla fall, att bakom grannlåterna finns äkta hänförelse: det var ju sin egen framtida uppgift den unge skalden tecknade och att den hyllning, Kellgren härmed bringade Gustaf III, var fullt uppriktig, ha vi ingen anledning att betvifla. Men utan beräkning var den inte. Han ville komma fram, och den blyghet, som äldre biografer tala om, vitsordas inte af verkligheten. 1772 hade han själf anmält sig att orera, och därmed som vi sett lyckats vinna Auroras uppmärksamhet. Nu ville han vinna den vittre konungens, men att det lyckats, hör tydligen till legenderna. Bättre framgång hade Clewberg, då han uppträdde som opponent vid en disputation inför konungen, och en månad senare, då denne ånyo besökte Åbo, hälsade honom med ett nytt poem, af ungefär samma innehåll som Kellgrens. Clewberg begaf sig också öfver till Stockholm; hans besök hade visserligen ingen omedelbar verkan för hans framtid, men han tyckes hafva knutit förbindelser, som senare blefvo gagneliga både för honom och hans vän. Ty äfven Kellgrens håg stod till hufvudstaden.

Med Åbo, dess universitet och dess Aurora-sällskap — som för öfrigt redan begynte gå tillbaka — voro de färdiga; de kunde inte ge dem mera, och en framtid som vetenskapsmän lockade dem inte. De börja tänka på att göra sig kända i Sverige — åtskilliga af Kellgrens dikter hade redan varit aftryckta i svenska tidningar — och hvad Kellgren skrifver efter 1775 anser han redan för godt för Auroras lilla blad; det sparas, ty det är medlet, hvarmed han skall göra sin karriär.

Kellgren och Clewberg för hans räkning började

höra sig för efter en informatorsplats i Stockholm, men en sådan stod ej genast till buds. Sysslor på andra orter, också i dess grannskap, försmådde Kellgren, det var just till hufvudstaden han trängtade, till dess möjligheter för en litterär bana och till dess yra frivola värld, som Clewberg efter sitt besök skildrat för honom. Ändtligen yppade sig en möjlighet; Kellgren fick anvisning på en plats hos generalen grefve Meijerfelt, och då denne i juni 1776 besökte Åbo, uppvaktade Kellgren honom. Generalen hade ingenting emot att antaga honom, men platsen var ännu ej ledig; dess innehafvare skulle först försörjas med något pastorat, och till dess finge Kellgren vänta. Men han kunde inte länge betvinga sin otålighet; hufvudstadens nöjen och härligheter lockade, vid tanken härpå fann han i Åbo »en despotisk ledsnad», och så gaf han sig åstad till Sverige.

Vid Åbo universitet, där han 1776, men knappast på allvar, sökt professuren i vältalighet, stod han nominellt kvar som docent, och konsistoriet påminte ett par gånger om att han borde inställa sig till tjänstgöring, men däraf vardt naturligtvis intet.

Kellgren i Åbo gör inte ett i allo sympatiskt intryck, och meningarna om honom voro ej oblandat fördelaktiga. Då han började bli uppmärksammad i Sverige, inhämtade Gjörwell på omvägar upplysningar om honom, och erfor följande: »Svaren instämma nog uti att admirera dess génie, men att dess karaktär på religionens och sedernas sida vore mindre god. Man tror, att han har så liten underbyggnad i vetenskapen som Ristell. En vän, som har egendom vid Åbo, berömmer icke dess handledning för ett par baroner Fleming.» Detta summariska omdöme kan svårligen

jäfvas, men det finns omständigheter, som böra ihågkommas, för att förstå Kellgrens utveckling. Hvad som brister honom vid denna tid är, som redan antydts, framför allt den ungdomliga, ideala hänförelsen, som kunde bära honom uppe bland frestelser och elda honom till ansträngningar. Men hvar skulle en yngling med hans läggning, intelligent och känslig, med hågen riktad ej på vetenskapens abstrakta värld, utan på det reala lifvet — var skulle han vid denna tid finna något högt och heligt, som kunde lysa och stärka och värma? Man bör inte glömma, att Kellgrens första år utom hemmet infalla under frihetstidens sista skede med dess politiska, ekonomiska och moraliska bankrutt, dess vilda korruption och dess sinnesyra. Det är få gifvet, att med dylika intryck från sitt första inträde i lifvet nå upp till en ideell åskådning.

II. De första åren i Stockholm.

Antagligen på nyåret 1777 lämnade Kellgren Åbo och begaf sig till Stockholm, där han mottogs af Clewberg, som införde honom i de litterära kretsarna och jämväl i sådana, där man roade sig. Då han redan nu hade planer på att skrifva något dramatiskt, besökte han naturligtvis teatern, d. v. s. Bollhuset, där den nya svenska operan nu härskade, men där också en och annan fransk pjäs gafs. Men Kellgren nöjde sig inte med intrycket från åskådareplatsen; Clewberg förde honom äfven bakom ridån, och han fann där aktriser och dansöser, dem han uppvaktade, och bland hvilka han snart var hemmastadd. Han hade här funnit en njutningens värld, där inga betänkligheter rådde.

Men långvarig kunde inte den cythereiska tillvaron blifva denna gång, ty Kellgren måste, utan existensmedel som han var, ge sig af ned till sin fädernebygd. Före påsk, redan i mars, var han i Floby och återsåg sin mor; hon bodde kvar där jämte sin äldsta dotter, skaldens halfsyster, hvilken redan 1758 ingått giftermål med dåvarande komministern, sedermera (1773) kyrkoherden därstädes J. B. Lengblom. Hit samlades släkten nu, enär systern Eva Maria i midten af april skulle hafva bröllop med kyrkoherden i Hvarf J. Kjellander. Rimligt-

vis var det vid detta tillfälle Kellgren skref sin *Hymenée*. Som inledning till sina välönskningar ger Kellgren en snärt åt de vanliga bröllopspoeterna, hvilka

båd' himmel och olymp besvära
att stiga ned i låga rim,
där Venus kärt Gud Fader smeker,
och Rafael med Astrild leker, o. s. v.

medan däremot han

får låta allt gudomligt fara
och tala som en mänska blott.

Det var nog inte sättet att vinna denna prästerliga publik; man kan tänka sig, huru Kellgren skulle trifvas med omgifningen och den med honom. Till skillnaden i åskådning kommo sakliga mellanhafvanden.

Förhållandet till modern var säkert godt; det enda uttalande vi i detta hänseende hafva från Kellgren, nämligen de ord, med hvilka han tillägnade henne sin exercitiedisputation 1772, röjer verklig värme. Men hos systrarna hade han icke alltid stått väl. »Det är,» skrifver han nu från Floby till Clewberg, »intet bland släktingar, som man bör söka sina hjälpare, och minst i det heliga ståndet. Famntag, tårar, välsignelser, kritiker och lärdomar är allt, hvad man bör vänta af dem. Jag vet ej, om jag nånsin nämnt för dig, huru mina systrar vid min Fars död funno på att göra mig och min bror arflösa. De hade samlat räkningar på allt, hvad vi vid akademien undfått och dessa summor gjordes så väl, att min bror blef stärbhuset skyldig 2,400 d[ale]r och jag 1,200, hvilka p[engar] vi blefvo pålagde att inom några månader återlämna, ifall vi skulle

få lof att lyfta våra lotter; och som detta blef för oss omöjligt i då varande omständigheter, så gingo vi våra lotter kvitt efter stärbhusvärdie. Nu ha mina svågrar ändteligen haft så mycket hut uti sig, att de själfva föreslagit någon jämkning; få se huru det kan gå. Gud gifve jag kunde få något att ersätta den hederliga människan, som en främmande både till land och blod visat mig mera ömhet och hjälpsamhet än alla mina kändaste landsmän och närmaste anhörige. — Ack, Clewberg, att jag hade dig i min famn och finge vattna dig med mina tårar!» — Så afslutas brefvet med följande ord: »Tänk att jag läst halfva bibeln, sen jag kom hem; jag hade aldrig trott, att den skulle vara så absurd... De förbannade operaflickorna dansa ständigt i tankarna på mig.»

Till förströelse gjorde Kellgren längre fram en vandring och besökte bland annat Kinnekulle, »som äger rätt vackra belägenheter»; senare delen af sommarn vistades han hos sin nye svåger i Hvarf.* Han synes inte hafva trifts bättre här än i Floby. »Så uppbyggligt som detta sällskap [de prästerliga släktingarna] varit, så ledsamt har det blifvit i längden. Verser och predikningar äro något litet heterogena. De som äga den lyckan att ej vara naturliga människor, förnimma blott af hvad Guds Ande tillhörer; allt annat är dem en galenskap. Talar man därföre om en vacker Opera, så svara de som goda lutheraner: bona opera ad salutem non sunt necessaria. Ingen är som är vitter, ja icke en. — Jag har bevittnat ett prästmöte i Skara, så

* Dit öfverflyttade också Kellgrens mor och afled där d. 9/6 1784. — Förhållandet till svågrarna tycks sedan varit godt, och för ett par af dem var Kellgren en ifrig förespråkare hos höga vederbörande.

skolastiskt som i XII seculo, där syllogismen smädat och teologien haft konvulsioner.»

Rimligtvis för att förbättra sitt anseende hos släkten företog sig Kellgren nu att öfversätta ett *Ode till Kristus*. Annars sysslade han med flera poetiska arbeten afsedda att fullfölja hans litterära karriär, om hvilka mera längre fram. Vid sidan häraf hafva kanske hans tankar upptagits af en liten kärlekshistoria. Helt nyligen har det kommit i dagen ett bref af följande lydelse:

Nådigaste Fröken!

Så är det då en afgjord sak, att mig ej kan unnas ett tillfälle att få tala med Eder; att få utgjuta för Eder ett olyckligt hjerta, som för evigt måste sucka och tiga? Huru fåfängt har jag ej varit vakande? Hela naturen tycks hafva förenat sig med Eder onaturlige Far, att mota min Sällhet. Jag ser väl ock, att jag var den ovärdig. Det är ett rättmätigt straff för min djärfva låga. Min kärlek är ett brott. Men ack! hvem kan vara oskyldig för Edra ögon? All den lycka jag syftat till, har varit, ej att uppväcka en motsvarande ömhet, nej, jag känner alt för väl det afstånd som födslen kastat imellan våra personer; men att uppväcka Edert medlidande; ej att rättfärdiga min känsla, men att vinna dess tillgift. Jag tillstår uppriktigt att jag ej annat förmodat, än att häruti ernå, hvad jag hoppats. Edert goda hjerta, som I sjelf försäkrat mig om, Eder ömma ålder, Eder oförfarenhet, som ej ännu lärt känna menniskjor på den vanligaste, det är, den värsta sidan, och som supponerar i andras hjertan den oskuld, uppriktighet och sanning. som uppfyller Edert egit; alt detta styrkte mig i min glada förhoppning.

Men allt är förloradt. Jag får ej se Er mera. Huru lyckelig hade jag ej varit, om jag aldrig sett Eder!

— Men, min skönaste Fröken, det som tusende gånger förhöjer smärtan af min belägenhet, är en misstanke, som jag fattat i Edert sällskap, som jag altid sökt förlägga, men som

altid starkare kommer tillbaka. Vore det blott ett misstag, hvilket jag både önskar och frugtar; så gåfve jag den största anledning, att förtörnas. Men jag hoppas, att N. F. äfven skall förlåta mig detta, då jag bedyrar, att aldrig min egenkärlek kunnat vara nog narraktig, att förleda mig därtill, utan blott den uppriktigaste välmening, och det smärtsamma nöjet, att få försvara Nådig Fröken mot sig sjelf.

Jag har trott mig blifva varse af några halfva uttryck, några undsluppna ögonkast, några ombytta rörelser och andra små kännetecken, som ej undfly en älskares ögon; af alt detta har jag trott mig blifva varse hos Nådig Fröken ett hjerta, som ej varit känslolöst för mina hemliga suckar. Jag säger än en gång; om högmod vore orsaken till en sådan gissning, vore jag ej annat värd än Edert förakt och åtlöje. Men nu förtjenar jag att annorlunda blifva ansedd. Jag har sett tämmeligen mycket i mina få dagar, jag har erfarit något, och jag håller det hvarken för omöjeligit eller vanhederligt för en flicka att fatta ett så blindt tycke Var därföre försäkrad, min oförlikneliga Fröken, att en sådan känsla skulle hvarken förminska min vördnad för Eder person, eller mitt förakt för min egen. Men j denna händelse ber jag Nådig Fröken med tårar i ögonen att aldeles glömma mig. Jag frugtar öfver att en sådan glömska skall blifva Nådig Fröken ganska lätt. Föreställ Eder, att jag är en fattig gosse, hvars lycka står i vida fältet, att mitt stånd är ringare än Edert, att mina personliga egenskaper, mitt hjärta och mina tänkesätt äro Eder föga bekanta, att både skönhet och börd gifva Eder rätt, att i framtiden göra en lysande lycka, och att det tycke man fattat vid så unga år, är endast ett litet flygtigt utbrott, som försvinner snart af sig sjelft. — Döm, döm, min nådigaste Fröken, huru mycket det måste kosta på mig sjelf att gifva Eder ett råd, så stridande mot min sällhet; döm huru mycket jag sjelf lärer vara i stånd att följa det, och huru mycket det skulle gläda mig, att se, det J ej rättade Eder därefter. — Om Nådig Fröken behagade, att benåda mig med en rads svar härpå, och jag får kyssa det vackra namnet, som jag skall dyrka i hela min lifstid, så couvertera det till min Syster och lämna till henne i alt öfrigt Ert oinskränkta förtroende. Framför alt

ting upptänk något medel, att uppskjuta resan och förskaffa oss ett samtal.

Detta bref är icke undertecknadt, men en gammal blyertsanteckning tillskrifver det »Skalden J. H. Kellgren», och handstilen liknar dennes i hans yngre år. Hänvisningen till systern i de sista raderna fastslår tillnärmelsevis datum; det måste förskrifva sig från hans vistelse i Västergötland. Att leta ut hvilken af de unga adelsdamerna där, som förälskat sig i skalden, torde inte vara möjligt. Bland bofasta släkter skulle en fröken von Essen och ett par fröknar Gyllenhaal kunna komma i fråga, men dessutom har man att räkna med de officersfamiljer, som där hade boställen.* Synnerlig vikt ligger emellertid inte häruppå, ty svårligen kan man i Kellgrens omsorgsfullt öfvertänkta och utarbetade fraser inlägga en djupare lidelse. Då han märkt den känsla han väckt, har han gifvetvis blifvit smickrad och kanske själf inte alldeles kall, men om detta bref bär bud till oss om ett hjärtas historia, så är det hennes, den okändas, och inte skaldens. För honom har det svårligen varit mer än en behagligt eggande och spännande episod.

Under loppet af sommarn fick Kellgren underrättelse om, att den i utsikt ställda informatorsplatsen blifvit ledig, och i början af september anträdde han den efterlängtade resan upp till Stockholm.

Generalmajoren grefve Meijerfelt, hvars söner Kellgren under trenne år undervisade, hade ingalunda några

* Den häradshöfding Creutz, Kellgren i ett bref till Clewberg nämner såsom bosatt i Hvarf, hade visserligen en dotter, men såsom född 1764 måste hon lämnas ur räkningen.

lysande förtjänster att tacka för sin höga militära ställning, och hans personliga egenskaper voro ej heller lysande; lång, mager, ful och pratsjuk, så skildra honom memoarförfattarna. Hans grefvinna, statsfru hos drottningen, var en desto mer charmant dam; uti Ehrensvärds dagbok har hon som stående epitet »den vackra». Hyllning tog hon gärna emot, och skvallret sysslade mycket isynnerhet med den franske ambassadören D'Ussons trägna uppvaktning hos henne. Att äfven Kellgren njutit hennes gunst, är en föga trovärdig tradition, ty han var säkerligen i hennes ögon en alldeles för obetydlig person. Hans dikter till grefvinnan gifva ej anledning att antaga annat. De hafva den frihet i tonen, som är naturlig, då en poet gör sin komplimang för en firad skönhet, men detta galanteri öfverskrider inte den tillbörliga vördnaden. Den elegantaste och mest bekanta af dem, *Gratiernas döpelse,* torde också hafva tillkommit först efter det att Kellgren lämnat sin tjänst hos Meijerfelts.

I sin mån kunna dikterna bestyrka Rosensteins något konventionella fraser om det goda förhållandet mellan informatorn och hans disciplar och deras föräldrar. Kellgren bör hafva passat förträffligt i detta hus; att han ej låg djupt i vetenskaperna, var en fördel, allt akademiskt »gräl» var uteslutet, och hans fria åsikter väckte ingen anstöt. — Att Kellgren å sin sida var belåten, kan slutas däraf, att i hans bref ej finnes en skymt af klagan i detta hänseende. Det var en annan luft än i prästgårdarna hemma i Västergötland! Och den yttre förfining ett högadligt hus kunde bjuda äfven en informator, var Kellgren känslig för mera än de flesta. För resten var väl hans tjänstgöring inte öfver

sig sträng, utan tillät honom att vid sidan sköta både sitt eget arbete och sina nöjen.

Om Kellgren någon tid af sitt lif haft händerna fulla, så var det de första fem åren i Stockholm, dessa år, då han med oförtrutet arbete, företagsamhet och energi skapade sin ställning i litteraturen. En hastig förberedande öfverblick öfver hans författarskaps skilda sidor under denna tid visar oss, huru klokt han utnyttjar alla till buds stående medel.

Några af Kellgrens Åbo-dikter hade redan tidigt funnit väg till svenska tidningar, men man kan dock säga, att hans deby för den svenska publiken ägde rum 1777 i Samlaren, för tillfället den mest betydande vittra tidskriften. Dess utgifvare Gjörwell införde i början af sommaren odet till *Våren,* beledsagadt af några välvilliga ord om dess författare.* Det följdes sedan af *Till Bacchus och Kärleken* och tvenne efterbildningar af Horatius samt (1778) af *Sinnenas förening.* Medan Kellgren med dessa dikter, såsom Rosenstein intygar, eröfrade de moderna litterära finsmakarna, täflade han med några mera moraliska stycken i Vitterhetsakademien och hemförde därifrån 1778—79 två stora och ett mindre pris för dikten *En ynglings inträde i världen*, för en prosauppsats, som besvarade akademiens fråga: »Vore människan lyckligare, om hon förutsåge sitt öde i världen?» och för en Horatius-öfversättning.

Bredvid Vitterhetsakademien, hvars medlemmar voro äldre och högt uppsatta personer, såsom Anders Johan von Höpken, justitiekanslern Liljestråle och hofmarskalken friherre Manderström, fanns vid denna tid ett en-

* Samtidigt trycktes där också Kellgrens Tankar vid friherrinnan Flemings graf.

skildt sällskap med litterärt syfte, nämligen Utile Dulci, grundadt 1763. Vanliga ordensnöjen, framför allt dock musikaliska öfningar, voro dess främsta sysselsättning, men tidtals fick det också litterär betydelse; sålunda hade det 1769—1772 utgifvit tre delar Vitterhetsnöjen med bidrag af bl. a. Wellander, Bergklint, Oxenstierna och Tilas. Sedan Musikaliska akademien instiftats 1771 och Vitterhetsakademien återupprättats 1773 hade dess lifaktighet mycket aftagit. Att blifva medlem af Utile Dulci gick naturligtvis lätt för Kellgren, enär Aurora i Åbo var så godt som en filial däraf, och redan sommaren 1780 erhöll han sällskapets högsta grad, dock med villkor att tillsvidare inte yppa det, enär denna snabba befordran kunde väcka afund och split. På hösten s. å. inrättades för Kellgren en ny befattning i orden, hvars innebörd angifves af titeln: »vitter direktör». I denna egenskap redigerade han ett nytt band, det fjärde och sista, af Vitterhetsnöjen, hvilket utkom 1781, och af samma anledning blef han den som förde sällskapets talan vid Thorilds angrepp året därpå.

Uti den nämnda samlingen äro ett par äldre, Liljestråle och Wellander, nödtorftigt företrädda, men annars fylldes hela bandet af Kellgren och hans jämnåriga: Adlerbeth, Clewberg, Tengström, Paykull, Regnér och Ristell, ett nytt släktled, som nu uppträdde samlat. Det var dessa, som åter skänkte lif åt Utile — för en kort tid. Ty det var nya män, men inget nytt skede. De hade ett lättare handlag än de äldre, voro skickligare, kanske naturligare i sin stil, men de bringade inte några unga idéer och friska uppslag. Och detta hade för visso behöfts; det såg tämligen skralt ut med den svenska litteraturen — Bellman kan ju här inte

tagas med i räkningen. Gyllenborg och Creutz voro med sina Vitterhetsarbeten (1759—62) ännu de stora mönstren för alla de yngre, men den sistnämnde hade sedan dess alldeles tystnat, och Gyllenborg hade inte skrifvit något, som var jämbördigt med än mindre öfverträffade hans ungdomsalster. Af deras efterföljare hade Bergklint förvärfvat aktning för sin allvarliga sträfvan, och Wellander i mera anspråkslösa saker ådagalagt en lycklig talang, men ingendera hade nått större betydelse. Vida större förutsättningar ägde Oxenstierna, men han hade inte fullföljt de lysande begynnelser han gjort de första åren af 1770-talet. Under sådana förhållanden är Kellgrens snabba framgång lätt förklarlig.

Att han inom sin generation genast vann en ledares ställning berodde emellertid också på den kritiska verksamhet han från hösten 1778 utöfvade i *Stockholms-Posten*. Denna kritik var visserligen, som vi skola se, mera utmärkt af djärfhet och kvickhet än af grundlighet, men Kellgren var om ej aktad, dess mera fruktad som kritiker, och han var så godt som ensam i det facket. Men samtidigt med allt detta fullföljde Kellgren ännu en linje, den som han från början satt största förhoppningen på, nämligen arbetet för teatern. Han användes från 1778 för att skrifva texten till »divertissement» för hoffester, lyckades få en sin opera, *Proserpin*, framförd på hofvet, och erhöll till slut (1780) uppdrag att efter konungens plan versifiera *Aeneas och Dido*, som var afsedd för invigningen af det nya operahuset.

Hunnen så långt ansåg Kellgren sin karriär tryggad. Han lämnade (sommaren 1780) sin informatorsplats och lefde sedermera som författare blott. Han var den förste i vårt land, som ensamt såsom sådan

uppnådde en aktad samhällsställning; bland de första af konungen kallade tretton ledamöterna i Svenska Akademien var han den ende, som inte hade andra förtjänster att åberopa än litterära. Sina inkomster hade han dels af Stockholms Posten, dels af de kungliga pensioner han erhållit. Själf kände emellertid Kellgren denna blott på pennan grundade existens ganska osäker, och vi skola se huru han af detta skäl — men också af andra bevekelsegrunder — tidigt sträfvade efter ett statens ämbete.

Efter denna öfverblick skall jag närmare gå in på Kellgrens författarskap under hans första period i Stockholm och skall därvid följa samma gruppering.

Odet om *Våren* är egentligen en parafras öfver ett tema från Horatius (Solvitur acris hiems):

I dag sig dagens Gud bekläder
med dubbelt ljus och majestät
och i den höga kräftans fjät
mot tronen af sitt rike träder...

Denna ståtliga begynnelse inleder en vårskildring full af mytologiska grannlåter, bland hvilka Voltaires lärjunge låter sig förnimma med utfall mot den dåraktiga, onaturliga krigslystnaden och med den varning, som en tid bortåt ständigt skulle återkomma i Kellgrens dikt: låtom oss inte försumma att njuta vårt lif af hopp om eller af fruktan för ett hinsides.

Låt ej det hopp, som fruktlöst är,
sig öfver lifvets gränsor sträcka!
Snart är den mörka natten när,
som dig för evigt skall betäcka.

Våren följdes af *Till Bacchus och Kärleken,* ett typiskt pseudoklassiskt ode, som sorgfälligt utlägger den valda tesen med exempel från antiken och med citat från Horatius; stilen är mindre ansträngd och mindre pretiös än i den förra dikten. Utan tvifvel var det detta stycke, som först gjorde Kellgrens namn berömdt. Samtida nämna det städse bland hans yppersta, och ännu efter tjugu år betygar Rosenstein, att det »väckte en beundran, den mästerstycken aldrig förlora». För oss är det ett torrt litterärt praktstycke.

Djärf af framgången offentliggjorde Kellgren året därpå *Sinnenas förening,* ett obeslöjadt förhärligande af sinnesruset. Paralleller och förebilder till denna dikt kunna uppvisas hos flera af de franska rococo-poeterna; i Sverige hade väl dikter i denna art skrifvits förut, men aldrig framträdt så öppet och så anspråksfullt. Då Kellgren här förkunnade, att »ingen sällhet äger grund, som ej af våra sinnen gifs», då hade han för att tillämpa ett bekant franskt yttrande förrådt »hela världens» hemliga tanke. Och det var ett märkligt tidens tecken att Gjörwell, den beskedlige, sentimentale Gjörwell tryckte stycket i sin tidskrift.

Hos de äldre måste Kellgren annorledes styrka sitt litterära anseende, och i det syftet deltog han 1777 i Vitterhetsakademiens täflan. Ämnet var denna gång: *En stadig man;* med andra ord, akademien begärde ett ode i Gyllenborgs art. Men Kellgren kunde inte — allra minst vid denna tidpunkt — göra sig till en tolk för sedlig heroism. Han var epikuré och kunde inte omskapa sig till stoiker. Hvad han här gaf blef blott afvigsidan af sin känslighet och njutningslystnad. Mot lifvets olyckor kan han hvarken sätta »själens styrka»

eller tålig resignation, utan blott dof bitterhet. Det är orätt att säga att dikten är kall — det kan gälla vissa partier, såsom den patriotiska afslutningen med dess (sedan strukna) hyllning åt Gustaf III. Men försöket att efterbilda den stolta gången i Gyllenborgs ode gaf åt stilen en ansträngd och styf hållning, från hvilken Kellgrens dikter i annan art nu gjort sig fria. Med sina små anspråk skulle domarna i alla fall hafva känt sig tillfredsställda, om icke »under dess poetiska eld och styrka framlyst något, hvarigenom Akademien blifvit hindrad att belöna.» Det var Kellgrens irreligiösa tänkesätt, röjda framförallt i versen:

Hvad Gud behöfs? Han har sig själf.

Först ett par år senare, då han tvenne gånger med tamare, moraliserande saker vunnit stora priset, tillstod Kellgren sitt författarskap och medgaf ändring i de hädiska uttrycken, hvarpå dikten visserligen ej belöntes men trycktes i akademiens handlingar. (I sin upplaga återställde Kellgren de ursprungliga läsarterna.) Någon hämnd ville han dock taga på gubbarna, och härom skref han d. 2/3 1781 till Clefberg: »Du inbillar dig att jag ej skref förra året i V[itterhets] A[kademien]! Jo, väl, tvenne poëmer, men som båda manquerade. Orsaken kunde alltför väl vara piecernas oduglighet. Emellertid, om du vill sauvera min egenkärlek, kan du ock få uttyda det af någon annan orsak. Såsom anledningar därtill vill jag nämna, att Liljestråle några dagar förut, innan domen utföll, berättade mig om några till akademien inkomna stycken, där djäfvulen framlyste. Du torde ock påminna dig den apostrofen i annonsen där auktorerna tillsägas att med varsamhet imitera mo-

derna klassiska auktorer i det, som rör religion och moralen.» Kellgren tillfogar ur de insända styckena ett par citat, hvilka ådagalägga att de voro desamma, som sedan fingo titlarna *Våra villor* och *Jordens skapelse.* I det förra hade han begagnat några rader ur Pope's Essay on Man, om den himmel, som »indianen» bildat sig på andra sidan grafven, men försåtligt omarbetat dem, så att yttrandets mening blef en annan och träffade hvarje odödlighetstro, naturligtvis ej minst de kristnas. Uti ett anonymt bref till akademien påpekade Kellgren sitt lån från Pope, rimligtvis icke för att ge en upplysning, högst onödig för en församling, bland hvars arbetsammaste ledamöter var Pope-öfversättaren Liljestråle, utan snarare för att under sken af en urskuldande hänvisning på den klassiska förebilden få tillfälle antyda, att det inte var så helt med dennes ortodoxa upplysningsoptimism — en försmädlighet alldeles i Kellgrens stil. Akademien fann också att hans poem var »det lyckeligaste, men något anstötligt i moraliskt afseende», belönade det inte, utan offentliggjorde en allmän varning af den art som Kellgrens uttryck i brefvet anger. — Härmed var han färdig med akademien och dess täflingar; ett pris där var ej längre för honom af någon betydelse. Länge behöfde ej heller Liljestråle och hans kolleger sväfva i okunnighet om författaren, ty dikten trycktes 1781 i Vitterhetsnöjen.

Med öppet visir trädde sålunda Kellgren nu fram och bekände sin världsåskådning, och Våra villor blef den bästa af hans »filosofiska» dikter, därför att den var den uppriktigaste. Den sanning, säger han, som forskningen skänkt oss, är bedröflig; den beröfvar männi-

skorna och lifvet hvarje skimmer af idealitet.* Det går oss som åskådaren, hvilken från operans salong går upp på scenen, som nyss visat honom tjusande bilder: han finner »för allt ett måladt papper». Hjälten, som leende möter döden, snillets son, som öder sina dar i forskningens natt, den dygdige, som röres af den förtryckte — hvad är deras innersta driffjäder? Jo, »nit för egen vinst och väl». Och kärleken, hvad är den annat än »en brånad, spridd med blodets lopp».

Denna lära om egenkärleken såsom yttersta grunden till människornas alla handlingar tillhörde de franska encyklopedisterna och hade vunnit spridning framförallt genom Helvetius' ryktbara bok De l'esprit, som utkom 1758. Af de verkliga forskarna, äfven om de gillade dess tendens, betraktad med ett visst förakt, blef den mycket läst, delvis kanske på grund af de många anekdoter, med hvilka författaren kryddade sin text.

I Sverige hade nyss förut P. Rudin i sin Vitterhets Journal för år 1777 infört en uppsats om Helvetius, där icke blott hans välgörenhet och »dygd» prisades, utan också hans läror högligen berömdes och i vikt jämfördes med Galileis upptäckt. »Aldrig är någon bok utgifven, hvaruti människan på ett mera filosofiskt sätt blifvit betraktad och rättare föreställd så i stort som i smått.» Helvetius »är den förste, som vetat fota sedoläran och lagstiftningen på en grund som rätt erkänd icke sviker och består i personligt intresse, det är egen förmån och sällhet, hvilken vi alla i hvar endaste gärning söka, antingen vi tillstå det eller ej.»

* Temat skymtar redan förut i Kellgrens diktning och beröres, fast under annan synvinkel, i de båda prisbelönade styckena.

Dessa yttranden af en man, som inom kort blef medarbetare i Stockholms-Posten, torde ungefärligen återgifva Kellgrens egen mening. Han ägde Helvetius' verk och har flitigt begagnat sig af det. Att det vetenskapligt ej stod högt gjorde det just så mycket mer lämpligt för hans behof. Han var ingen forskare, och grundligare arbeten tog han nog föga befattning med.

Kellgrens bildade samtida här i Sverige läste Helvetius eller de andra encyklopedisterna som de hade läst Voltaire, och togo dem som de hade tagit denne: de flesta roade sig åt kritiken, men om de ägnade en allvarlig tanke åt principerna, gjorde de sina förbehåll och lyckades sålunda för egen del rädda sin ärfda världsåskådning. Äfven läran om egoismen framträdde i regeln mycket mildrad. — Kellgren kunde inte slå in på denna väg. Han var ej blott till sin bildning, utan till sin uppfattning, i viss mån äfven till sin läggning en frände till fransmännen. Han hade som de ett starkt behof af reda och klarhet och en skarp blick för människornas svaga sidor; het och otålig som han var måste han löpa linan helt ut och taga de radikalaste konsekvenserna.

Just denna hänsynslösa uppriktighet är vittnesbördet om att trots allt det ideala krafvet inte var släckt hos Kellgren. Den vanliga kompromissen mellan den nya filosofiens läror och egna sentimentala behof kunde han inte gå med på och inte heller tillägna sig den resignerade stoiska världsbetraktelsen. Han hade försökt att tolka denna stämning, men man märker lätt att den icke var hans egen. Samma vetenskapliga förutsättningar, som inspirerat Gyllenborgs »Ode öfver själens styrka», ingåfvo Kellgren Våra villor.

Redan bland de radikala franska upplysningsmännen, »filosoferna», som de benämdes, funnos personer, hvilka bekände, att den obönhörliga mekanismen var dem obarmhärtig, upprörande. Huru mycket mer då för en ung man med Kellgrens natur! Den pessimism, som han redan i vissa af sina Åbo-dikter förkunnat, men som då varit en mer eller mindre litterär position, den blef nu hans verkliga stämning. Han sökte tills vidare skaka den af sig.

Så fly, o grymma sanningsdager,
som våra glada drömmar stör!
Hvad mer, om villan oss bedrager,
blott hon vår lefnad lycklig gör?

Så slutade Våra villor. Låt oss blunda och njuta, det blef för Kellgren resultatet af upplysningens sökande efter sanningen. Såsom skald kunde han då inte göra något annat än å ena sidan satirisera öfver den mänskliga dårskapen och dumheten, å den andra förhärliga den sinnliga njutningen.

I den satiriska genren hade Kellgren redan något tidigare skrifvit sitt mästerstycke, *Mina löjen*, som i sin ursprungliga form diktats ej långt efter det Kellgren blifvit Stockholmsbo, och som — säkerligen utan hans medgifvande — i utdrag tryckts i »Hvad Nytt? Hvad Nytt?» i juli 1778. Motiv, som med förkärlek behandlats af den klassicistiska satiren alltifrån Boileau, tog Kellgren upp, men i stället för att omständligt genomgå och uttänja hvarje ämne i en särskild dikt sammanförde han dem alla och affärdade dem det ena efter det andra i rask fart och med ypperlig stegring.

Slagen falla åt alla håll, tätt och skarpt, och skalden står där upphöjd öfver dårskaperna och fördomarna

— ty afslutningen är ju intet annat än en väl funnen komplimang åt honom själf. De förnämas tomma lif och konventionalism, prästernas världsliga traktan, de lärdas pedanteri och lumpna tvister, poetastrarnas ynkliga rimmerier, till sist de skönas flärd och obeständighet — man ser, att om ämnena också äro traditionella, och om Kellgren här som annars lånat åtskilligt, så är dock urvalet betecknande för hans tänkesätt. I detalj gäller detta om den litterära afdelningen. Tre svenska poeter drar Kellgren fram till afstraffning, åkallande de grekiska han anser dem parodiera; det blir tre kuriösa, ojämna par: Homeros och Brander, Sapfo och fru Nordenflycht, Anakreon och Bellman — Brander representerande den rama enfalden, fru Nordenflycht den hysteriska sentimentaliteten, Bellman den simpla smaken. Och det är i det beryktade utfallet mot denne sistnämnde Kellgrens harm når sin kokpunkt.

Anacreon! Hvar är dit lof?
En annan röfvat har din lyra
Som qvick i fylleri och yra
Förtjusa lärt Priapi hof!
Som lik i otukt med Chrysipper
Och lika rik på vittra föl
Ur Svenska Krogars Aganipper
Sin ådra fyllt med dubbelt öl.
Hans Muser sig på Spinhus nära,
Hans gracer ligga under Cur
Och uti Platskans Jungfrubur
Han Kärleks-Gudens språk fått lära.

Schück har velat urskulda Kellgren med, att denne då ej hört Bellman själf föredraga någon af sina sånger,

och härför sökt stöd i hvad han i företalet yttrar om samhörigheten mellan vers och musik. Men jag tror inte att detta antagande håller streck. Det vore besynnerligt om Kellgren kunnat undgå att bli sammanförd med sångaren, då han ju vid denna tid umgicks i så godt som alla kretsar. Par Bricoles papper intyga, att Kellgren var medlem af detta sällskap, och lära jämväl upplysa, att han deltagit i de Bellmanska ordenskapitel som föregingo dess instiftande.

Någon förklaring synes mig inte heller behöflig. Om Kellgren vid denna tid inte hade någon annan positiv öfvertygelse kvar, så hade han dock sin alltid lefvande kärlek till svenskt språk och svensk litteratur; det var för dessa han nu kämpade. Den beundran för Bellman han öfverallt mötte, syntes honom en verklig fara, han blef upprörd, som en troende, då man hädar det heliga, han miste all självbehärskning och utbytte satirens gissel mot moralistens knölpåk — författaren till Sinnenas förening bestraffande Fredmans sångare för otukt! Kellgren har tolf år senare indirekt fällt sin egen dom, och därför kunna vi se på verserna rent formellt och erkänna den våldsamma kraften i dessa klubbslag.

Om dikten i dess helhet gäller, att stilens rappa slagfärdighet och versens snabba tempo skänkte den en rang vida öfver äldre svenska försök i genren, framför allt de närmaste föregångarnas, Gyllenborgs och Bergklints, sura och tafatta moralpredikningar. För oss är Mina löjen den första dikt, där vi igenkänna de äkta Kellgrenska dragen, kvickheten och elegansen.

Sina starkaste satirer skref Kellgren sedan af litterära anledningar, och de skola därför omtalas längre fram i annat sammanhang. Här blott ett ord om den

bästa af de öfriga, den redan nämnda *Jordens skapelse,* som under titeln »Förståndet och Lyckan» 1780 utan framgång täflade i Vitterhetsakademien. Huruvida Kellgren haft något främmande uppslag till denna mytologiska fabel, får lämnas därhän. Rimligtvis stödde han sig på någon upplysningens förfäktare, då han formulerade de båda satser, som ställas mot hvarandra:

den lag, som Zevs åt alla väsen gett:
att med sin lycka vara nöjda
och söka blott förkofring af sitt vett,

å ena sidan, och å den andra den regel Momus, då han skapade vår jord, gaf åt mänskorna:

att vara nöjda med vårt vett
och söka blott förkofring i vår lycka.

Att i denna senare sats se en afsedd förvrängning af Rousseaus lära är kanske inte befogadt, men fabeln är äkta Voltaireansk uti sitt förhånande af dumheten såsom barbariets upphof. Kellgren tryckte den först 1790, och antagligen har den affattning, vi nu läsa, för sin fulländade, lifliga och skarpa utformning att tacka en omarbetning af den ursprungliga.

Utöfver det fåtal epigrammatiska småstycken, som Kellgren upptog i de samlade skrifterna, har han säkerligen skrifvit åtskilliga bland de många dylika, som trycktes i Stockholms-Postens första årgångar. De hade oftast en frivol syftning — om en del är detta ett mildt uttryck. Oupphörligt återkom Kellgren vid denna tid till sina angrepp på den sexuella moralen. Skyndom att njuta medan tid är, snart nog kommer ålderdomen eller döden, det är ett brott mot naturen att lägga band på sina drifter, det är den tendens som ständigt vänder

åter, ofta i en synnerligen utmanande formulering. Så i grafsången öfver den franska skådespelerskan Le Clerc-Dubois, där hennes »dygd», d. v. s. välgörenhet, prisades, och denna uppfattning försvarades i en vidlyftig not. Så i det mest berömda af dessa stycken, *Till Aspasie* (sedan omarbetadt och omdöpt *Till Rosalie*), så ock i Propertius-parafrasen *Till Cynthia,* den senaste och i sin art yppersta af dessa dikter, om hvilken Kellgren själf med full rätt säger att där talar lidelsens språk. Creutz var den förste i vårt land, som skänkt den sensuella erotiken poesiens tjusning; i hans rococo-dräkt har den ännu ungdomens fägring och friskhet. Kellgren har mist dennes naivitet, alla förskönande och urskuldande motiv äro försvunna, och kvar står det hänsynslösa sinnesruset.

Äfven detta får sin poetiska förklaring genom det leende, öfvermodiga behaget hos Rosalie eller passionens brännande styrka hos Cynthia. Men andra stycken äro ingenting annat än ett skäligen torrt försvar för sinnligheten; så *Epicurismen* och *Samtal med förnuftet.* Inte heller den rena pornografien skydde Kellgren; hans bref till Schmiterlöw innehålla förskräckliga saker, som hans smak borde förbjudit. Och en förvillelse är jämväl en sådan produkt som *Stanser till kärleken*, där Kellgren försökt poetisera rent medicinska ting — visserligen icke utan litterära förebilder och ej heller efterföljare (Stenhammar).

Till de erotiska dikterna höra å ena sidan lekfulla, graciöst - självsvåldiga galanterier som det *Till en flicka som förlorade sitt skärp,* å andra sidan också den näpna *Vårvisan.* Temat är ju detsamma som i de ofvannämnda:

Gån, att nöjet lyda!
Blott en tid det rår.
Må dess blomster pryda
Eder ungdoms vår!

Men behandlingen har höjt visan till en annan sfär. Naturskildringen kommer här i första rummet, den har fått sitt uppslag från Creutz' Atis, och det är som om därigenom hela tonen blifvit hans, mer oskuldsfull, mer naiv och älskvärd.

Den erotiska dikten är den som framför andra erinrar om den franska rococon, med hvars poeter Kellgren under dessa år tyckes ha fullkomligt inpyrt sig: Parny, Grécourt, Rosois, Dorat och väl flera. Den sistnämnde åtminstone kände han redan i Åbo och var förtjust då han af Clewberg fick ett exemplar: »det skall bindas i det vackraste franska band, som kan fås här». Men han tillägger: »Han är oändeligen kvick, men mager. Det är ett skelett, klädd i Floras vackraste dräkt.» — Stockholm hade i detta hänseende inte mycket nytt att lära Kellgren. Öfverflyttningen dit fordrade ingen acklimatisering. Men den har dock verkat som en befrielse; först nu kunde han sträcka ut sig, fritt ge sig hän åt sin naturs böjelser — på ondt som på godt. Allt som stått i knopp slår med ens ut i frodig växt, och hans diktning får sin första blomning.

Efter en kort öfvergångsperiod vinner Kellgren också full säkerhet i behandling af språk och vers. Den första affattningen af »Våren» förråder att han ännu icke besitter riktig språklig takt; omarbetningen, som bör hafva skett redan tidigt och blott rör detaljer, aflägsnar några tunga vändningar, men röjer på samma

gång böjelse för omskrifningar, då t. ex. »foglaskara» utbytes »fjäderklädda skara» och »skepp» mot »kölar». Detta i förening med de talrika mytologiska prydnaderna gör hela dikten till ett profstycke på pseudoklassisk pretiositet, en stilart, som är Kellgren i grund och botten främmande. Klarhet och renhet var hvad han främst eftersträfvade, det var ett naturligt behof hos honom, och redan hösten 1778 finna vi honom i häftig kamp med Leopold just för dessa sina principer. Verklig klassiker blef Kellgren mycket tidigt, rent språkligt sedt, i och med det att han öfvergaf försöken att uppnå den Gyllenborgska »höga» stilen, ode-stilen, och närmade sig hvardagsspråket. Detta upptogs af honom först i satiren och eröfrade därefter andra diktarter.

Oxenstierna lämnade i september 1780 till Kellgren sin dikt Skördarne för stilistisk granskning, ett det bästa bevis på hvilket anseende han redan förvärfvat. Han fick blott ett par dagar på sig, men tog tydligen sitt uppdrag med samvetsgrannhet. De anmärkningar han gjorde ådagalägga först och främst hans stora omsorg om välljudet och om språkets klarhet och reda. Oxenstiernas omskrifningar betecknar han ett par gånger eufemistiskt såsom dristiga, så »honungsflock» och »ullens hjord». Han gillar att Oxenstierna upptager hvardagliga uttryck. »Jag har ingenting emot *fästmö;* det fordras blott att en sådan skald som Hr Auctor förädlar de ord, hvilka bruket obilligt förnedrat.» Å andra sidan har Kellgren betänkligheter, som synas oss underliga; så vid frasen: »ett moln på stormens svarta vingar», där han föreslår »ett svart moln på stormens sträckta vingar», enär man ej »kan säga att stormen är svart». — Det är att märka, att då Kell-

gren går öfver till ett mera otvunget språk, till samtalsspråket rentaf, så blir hans stil dock därmed icke mer konkret. Äfven i berättande dikter, t. ex. i Jordens skapelse, saknas dylika drag, hvilka fru Lenngren ej hade försummat.

Kellgrens vers är redan i hans första Aurora-dikter lättflytande, men under Åbotiden ännu något ojämn. Om han då bestod sig med en teoretisk ståndpunkt, tyckes den ungefär hafva varit densamma som Dalins. Väl kommen öfver till Sverige blef han upplyst om, att en god vers ej borde upptaga andra flerstafviga ord än sådana som hade en utprägladt alternerande aksent. Denna regel, som praktiskt tillämpats af Creutz framför andra, blef just vid denna tid häfdad af Rudin i hans Vitterhets Journal, och Kellgren antog den, dock blott för en helt kort period, åren 1777—1778. Det är odena Våren, Till Bacchus och Kärleken samt Sinnenas förening, som (i deras äldsta affattningar) röja detta, enär man i dem finner blott ytterst få undantag därifrån. Det är i dessa samma dikter Kellgren öfver hufvud går längst i pseudoklassicism, jämväl i fråga om stilen och om rimmen; i dessa var redan i Åbo verbet starkast representeradt (i sången till konungen 1775 bestå alla kvinnliga rim af verb), och det stiger i Till Bacchus och Kärleken och i Sinnenas förening till förhållandevis 70 och 60 procent. Men snabbt följer reaktionen; då Kellgren ger sitt språk en otvungen naturlig prägel, bryter han också med den Creutz'ska traditionen i fråga om versens aksent, och hans kamrater i Utile Dulci följa honom, så att fjärde delen af Vitterhetsnöjen (1781) betecknar en allmän frigörelse i detta hänseende.

Hvad versarterna beträffar hade Kellgren i början

hållit sig till de strängt ortodoxa, alexandrinen och den fyrtaktiga jamben. Men redan i slutet af Åbotiden finna vi i »Mänskliga lifvet» och i »Zephir förevigad» exempel på förhållandevis trokéer och fria jamber (d. v. s. icke-strofiska, där takternas antal växla från två till sex); föredömen för de senare hade man af gammalt i Lafontaines vers libres. Kellgren använde dem sedan företrädesvis i sådana dikter, där tonen är kåserande, t. ex. Jordens skapelse och Gratiernas döpelse, men också i en rad grafdikter (öfver Dubois, Rosenlund, Leijonhjelm och Lovisa Ulrika), här tydligen i anslutning till den fria kantatformen.* Denna hade från södern (Metastasio och J. B. Rousseau) vandrat mot norden, och Ewald hade med förkärlek användt den. Man skref nu »kantater» äfven utan att tänka på någon musik och begagnade termen som en förevändning att undslippa den stränga odeformen. Huru musiken medverkat till lyrikens befrielse genom sin fordran på en friare växling i formen kan man emellertid ännu bättre se i operatexterna.

Att arbeta för teatern var bästa vägen till konungens ynnest, det hade Kellgren klart för sig redan i Åbo, då han (1776) funderade på att öfversätta Alzire eller något annat dramatiskt. Året därpå flögo hans planer högre, han började nu på egen hand författa en operatext, som, skrifver han från Hvarf till Clewberg, »kunde vara i ordning vid samma tid som nya Boll-

* Den försiktighet i accepterande af nyheter, som är karaktäristisk för Kellgren, och på samma gång den medvetna omsorg, han nedlade på sin form, framträda i en sådan detalj som att han i sina femtaktiga jamber strängt iakttager den gamla regeln om fastcäsur efter fjärde stafvelsen. — Ett teoretiskt uttalande af Kellgren finnes i en recension i St. P. 1778, hvarom längre fram.

huset [Adelcrantz' operahus] blefve färdigt, att den kunde tjäna till en invigningspiece, och jag har redan arrangerat en Prologue, som skulle tjäna vid detta tillfälle. Hvad säger du? Är jag icke extravagant?»

Denna opera, Adonis och Proserpina, utarbetade Kellgren fullständigt och tillägnade den — i handskrift — till konungen med en svassande dikt. När detta skedde är obekant, och öfver hufvud veta vi icke huruvida det var härigenom eller efter någon anbefallning — t. ex. af Meijerfelt — Kellgren blef uppmärksammad af dem, som hade med hofvets fester att göra. Allt nog, Gjörwell kunde i augusti 1778 berätta, att samme Kellgren, som nyss så skarpt tuktat hofskalderna,* »söktes upp af Hr Zibet, är nu själf hofskald; och nu buga sig för honom Adlerbethar, Simmingsköldar etc. etc.» Yttrandet syftar på att Kellgren anmodats skrifva en prolog till den hoffest, som till drottningens ära gafs på Drottningholm d. 22 juli s. å.; den håller sig i de vanliga gängorna, låter Svea uppträda omgifven af oreader m. m. och slutar med anspelning på hoppet om en kronprins. Ett halft år senare fick Kellgren ett liknande uppdrag, och sålunda hade han vunnit sitt mål, att blifva uppmärksammad af konungen: inom kort blef han dennes litterära biträde och fick förtroendet att versifiera operan Äneas i Kartago. — Ännu några gånger måste han tjäna som hofvets tillfällighetspoet; så vid den ståtliga fest hertig Carl 1781 gaf för konungen på hans födelsedag och som Hedvig Charlotta utförligt beskrifvit i sin dagbok; att texten till »divertissementet» författats af Kellgren, aktar hon ej nödigt nämna. Poeten var vid slika

* Anspelning på ett par artiklar i Dagligt Allehanda våren 1778, om hvilka längre fram.

tillfällen tydligen en vida mindre betydande person än kompositören eller balettmästaren eller hvilken som helst af de uppträdande. Något poetiskt värde hafva dessa, oftast största hast hopkomna tillfällighetsdikter naturligtvis inte. Kellgren ägde inte ens någon fyndighet i att sammanställa de obligatoriska figurerna, men han kunde framföra de artigheter man väntade i lediga verser.

Mot slutet af år 1780 kunde Kellgren till konungen rikta en ansökan om kgl. bibliotekaries fullmakt; han åberopade däri sina nio års tjänstgöring (!) som docent i Åbo, sina tre pris i Vitterhetsakademien och sin sysselsättning med dramatiska arbeten, framför allt »den piece, hvartill Eders Konglig Majestät själf allernådigst behagat meddela plan». På det i riksarkivet befintliga originalet är antecknadt: »Gripsholm d. $^{16}/_{11}$ 1780 bifallit.» Kellgren hade hoppats att få verklig anställning vid biblioteket, men däraf blef intet; det var i alla fall en framgång. »Jag har,» skref han d. $^{2}/_{3}$ 1781, »tvenne gånger blifvit presenterad för Kungen, först att tacka för fullmakten och sedan för en present af 100 riksd., som Kungen gjorde mig för ett divertissement [det ofvannämnda], som blef uppfördt d. 24 Jan. på slottet, och hvilket Prins [Carl] var så nådig och beställte färdigt på ett par dagar. Af den sistnämnde har jag ej en gång fått så mycket som tack.»

Berättelsen om Kellgrens verksamhet för teatern blir sålunda äfven historien om hans förhållande till Gustaf III. Han betraktades, ha vi hört, en tid såsom hofskald, och han var det också under den period, som vi här syssla med. Han uppvaktade då med en mängd lofkväden och inflätade gärna konungens lof äfven i

dikter, som hade helt annat ämne. Att Kellgren härvid särskildt i början grep till de traditionella, öfverdrifna fraserna, är naturligt nog; bakom dem låg en uppriktig rojalism. Att Gustaf å sin sida värderade sin medarbetare bevisas bäst af de förnyade uppdragen. De officiella vittnesbörden äro beviljande af en pension, som sedermera ökades, och utnämningen till handsekreterare, som följde efter premiären på Drottning Christina på Gripsholm d. 6 jan. 1785. Nordin berättar, att konungen vid genomläsningen af denna Kellgrens text blifvit så förtjust, att han tagit honom i famn.

Under repetitionerna på detta stycke vistades Kellgren alltifrån juldagen 1784 på Gripsholm och för sin vän Rudbeck skildrade han utförligt, huru dagarna där gingo — »med gêne och monotonie». Frånsedt teateraffärerna, i hvilka kungen som vanligt tog liflig del, bestod hoflifvet för Kellgren uti uppvaktningar och ceremonier, och slikt var inte hans sak, om han också vid denna tid inte ringaktade dem. Någon tid före Gripsholms-vistelsen, d. 7 aug. 1784, hade uti en kungörelse om cour på slottet begagnats termen »kavaljerer», hvilket uppfattades som en uteslutning af alla ofrälse. Kellgren, som ämnat sig upp, tog liflig del i den allmänna förtrytelsen; saken blef väl på något sätt ordnad, och han torde fortfarit med sina officiella uppvaktningar till dess sjuklighet hindrade honom.

Kellgren var inte utrustad för att lysa i hoflifvet; någon lysande kåsör var han icke, hade t. o. m. i det förtroliga umgänget ej alltid lätt att finna sina ord, och under sådana omständigheter kunde han inte personligen göra sig gällande i Gustaf III:s krets. Att han verkligen varit riktig medlem af denna, synes mig

icke troligt, och öfver hufvud kan man nog inte tala om något personligt förhållande mellan konungen och skalden.

Lagus (s. 136) kan visserligen berätta en anekdot, som genom Runeberg kommit från ärkebiskop Tengström, hvilken 1780—1781 vistades i Stockholm och hörde till Kellgrens vänner. Han »satt en dag hos Kellgren, då oförmodat konungen i hög person infann sig. Uppträdande med det lediga behag och intagande väsen, som var honom eget, bemötte monarken sin bibliotekarie på ett sätt, som hade de varit jämlikar.» Att konungen skulle uppsökt Kellgren i hans bostad, är rent orimligt, och hela grunden för anekdoten torde hafva varit något tillfälligt möte, t. ex. på teatern vid någon repetition. Att bygga några slutsatser på denna säkerligen mycket förvanskade historia går inte an. Kellgren själf omnämner aldrig något dylikt, och tonen i hans dikter och suppliker förråda ingen förtrolighet, ehuru han nog i sin ställning till konungen skulle haft lättare att vara otvungen i skrift än i tal. — Då Leopold, som skald Kellgren underlägsen, men som sällskapsmänniska hans öfverman, 1786 kom till Stockholm, gick det lätt för honom att »fördunkla» Kellgren och han fick genast en helt annorlunda förtrolig ställning hos Gustaf III.

Härtill en anmärkning af mera allmän bärvidd. Af det poetiska skimmer, hvarmed Tegnér och andra omgifvit den gustavianska perioden, af det traditionella talet om snillekonungen och hans vittra hof kan lätt den föreställningen uppstå, att de litterära personligheterna spelat en betydande roll i sällskapslifvet. Men går man till tidens memoarer, får man en annan uppfattning; man söker där fåfängt deras namn.

De största skalder Sverige gillar,
ses vara grefvar alla tre,

skref Kellgren en gång, men inte ens detta förmådde göra dem bemärkta. Huru skulle det då gå de ofrälse inför Gustaf III:s stränga etikett! Leopold, som under fälttåget i Finland vistades hos konungen och verkligen stod honom nära, kunde såsom oadlig dock inte tillåtas deltaga i dennes taffel! Vi ha sett, huru Hedvig Charlotta behandlar Kellgren, och ur andra memoarer kunde en mängd liknande saker anföras. Ingen af de gustavianska skalderna, Oxenstierna inte ens undantagen, hade tillnärmelsevis en sådan ställning, som den Dalin haft vid Lovisa Ulrikas hof.

Gustaf III intresserade sig för Kellgren och behandlade honom välvilligt, det är allt.

Kellgrens dramatiska författarskap eller rättare hans arbete för teatern sträcker sig öfver en tid af mer än ett dussin år och omfattar ett rätt stort antal verk: ett par egna operor, fyra versifieringar för Gustaf III och några öfversättningar. Först då några ord om hans egna försök.

Den första operan, *Adonis och Proserpina*, som aldrig blifvit tryckt, har följande innehåll: I första akten bekänna de båda älskande sina känslor för hvarandra, men Proserpina lyckas ej vinna sin moder Ceres' bifall till en mesallians med en vanlig dödlig herde, hvarpå underjordens härskare Pluto helt plötsligt bortröfvar den sköna. Uti andra akten förnimma vi Adonis' förtviflan; han vill störta sig ned i Ätna, men hindras af Vulkanus, som upplyser honom om, att det är Venus som framkallat olyckorna af hämnd för att han försmått

hennes kärlek. Tredje akten för oss upp i Olympen, där Ceres inför Jupiter anklagar Pluto; denne visar sig mycket medgörlig, afstår från Proserpina och bekänner, att Adonis är hans egen son, hvarpå det hela slutar med de älskandes förening och allmän belåtenhet. — Som man finner är det ganska klent beställdt med det dramatiska sammanhanget, och föga bättre är stilen, som mera efterbildar tragediens retorik än operans lyrik. Kellgren lyckades ej heller få någon kompositör att åtaga sig verket.

Men han gaf ej tappt utan omarbetade det hela eller rättare skref en ny opera, som fick namnet *Proserpin.* Hjälten, som nu kallas Atis, är ställd mellan tvenne kvinnor, herdinnan Cyane och Proserpin, hvilken i hans hjärta utträngt den förra. Genom förräderi af Cyane lyckas Pluto bortföra Proserpin, hvarpå Atis störtar sig ned genom Ätnas krater; Cyane följer honom. I operans senare afdelning höra vi Ceres' klagan öfver dotterns försvinnande, hvilken inte minskas då Atis och Cyane uppstiga ur underjorden och berätta, att Proserpin där nere blifvit Plutos brud. Mercurius kommer emellertid som Jupiters sändebud och förkunnar hans dom: Proserpin skall dela sin tillvaro mellan modren och maken. En stor balett i Olympen afslutar det hela. — Man är frestad misstänka, att mellan de båda afdelningarna funnits en scen i underjorden, där Cyane genom sin trogna kärlek återvinner Atis, en efterbildning af Orfeus och kanske just därför struken? Tänker man sig en sådan, blir Proserpin äfven till planen öfverlägsen den äldre texten — den är det afgjordt i öfriga hänseenden genom sina mera dramatiska scener, sin

jämnare stil och sina mer omväxlande versmått; Kellgren använder här t. o. m. två gånger blandad vers.

En enda, hittills ej omnämnd, scen öfverflyttade Kellgren från den äldre operan till den yngre. Då Adonis' förtviflan är som djupast, inrusa på scenen en mängd backanter och andra vingudens dyrkare, som sjunga sånger till dennes ära. Ett par af dessa äro försök till skämtsam stil och högst misslyckade; dem har Kellgren, då han bearbetade scenen för Proserpin, strukit, men bibehållit en visa om Bacchus och Astrild, hvilken också var det bästa i hela stycket. Några strofer af densamma upptog Kellgren jämväl i sina skrifter, nämligen som »Apostille» till odet om Bacchus och Kärleken.

Proserpin hade bättre öde än Adonis och Proserpina.* Genom Zibet blef den våren 1780 öfverlämnad åt kompositören J. M. Kraus, som till hösten var färdig med musiken. Repetitionerna började, och sommaren därpå ägde en föreställning rum på Ulriksdal för konungen och hofvet. Stycket mottogs välvilligt, men några förändringar ansågos lämpliga, innan det uppfördes offentligt. Däraf blef emellertid intet; Kraus fick ett viktigare uppdrag, nämligen att sätta musiken till »Äneas i Kartago», som Kellgren efter Gustaf III:s plan versifierat, och som skulle användas vid invigningen af det nya operahuset. Äfven denna gång svekos emellertid Kraus' och Kellgrens förhoppningar, enär sångerskan

* Under tiden hade Kellgren begynt på ett nytt uppslag. Enligt hvad Gjörwell berättar i juli 1778, var han då sysselsatt med en opera Yngve, som skulle komponeras af Naumann. Då Kellgren själf 1788 talar om att omarbeta denna efter götiska mytologien i samma smak som Ewalds Balders död, lär den förut inte varit mycket »götisk», men för operascenen var det dock ett relativt nytt grepp.

fru Müller, som skulle utfört Didos roll, i febr. 1782 med sin man lämnade Stockholm. Som invignings-stycke upptogs i stället Adlerbeth-Naumanns »Cora och Alonzo». Ej heller efter fru Müllers återkomst brydde man sig om Äneas, som först 1799 kom till uppförande. I sitt företal, som är skrifvet efter Kraus' död i dec. 1792, antyder Kellgren besynnerligt nog, att någon politisk hänsyn medverkat till undanläggningen. Gustaf III var belåten med Kellgrens arbete och anförtrodde honom utarbetningen af efter hvartannat Gustaf Vasa,* Drottning Christina** och Gustaf Adolf och Ebba Brahe*** samt inkallade honom bland de främste i Svenska Akademien vid dess stiftelse 1786.

*

Kritiken var tidigt vaken hos Kellgren. Hans satir återhölls inte af någon vördnad för gällande auktoritet, och med hans intressen måste denna satir komma att angripa framför allt litterära saker. Bland de skrifter, som omtalas i brefven från Västergötland, äro äfven en recension och några epigram, men att något dylikt blifvit tryckt 1777 är icke bekant. Året därpå började Kellgren på allvar sin kritiska verksamhet med ett par anonyma artiklar i Dagligt Allehanda.

Vid nyåret och på konungens födelsedag d. 24 januari hade som vanligt en svärm poeter stämt upp sina lyckönskningar, i regeln lika platta som servila. Oskicket hade så gamla traditioner, att just ingen fäste sig vid det, och den litterära kritiken var ännu i sin

* Utarbetad af Kellgren 1782—83, uppförd d. 19/1 1786.
** » » » 1784, » d. 6/1 1785.
*** » » » 1786—87, » d. 24/1 1788.

barndom; några citat och några svassande loford gällde alltjämt som en recension. Om de täflande poeterna muntligen gåfvo sin afund och sin illvilja luft, så voro de offentligen ytterst välvilliga mot hvarann, och sålunda fingo dessa rimmerier ett sken af att verkligen betraktas såsom litteratur. De omdömesgilla föraktade naturligtvis alltsamman, men om också en och annan, t. ex. Bergklint, kände sig upprörd af detta oskick, drog han sig för att träda fram. Man var bunden af hänsyn, man fruktade för skråets hämnd, och man var kanske ej säker på att få stöd i den allmänna meningen, som alltjämt betraktade en kritik som en personlig förföljelse, ett halft nidingsdåd eller åtminstone en skandal.

Kellgren kände sig stark nog att bryta med denna uppfattning, men han tordes dock ej framträda öppet. Under namn af »Landtbo» tog han till orda mot de rimmande gratulanterna och förlöjligade isynerhet ett Ode till fäderneslandet, författadt af en C. H. Flintberg. Kellgrens kritik var kitslig, ibland småaktig, men odet var ej bättre värdt, och hånet flöt ur en äkta harm öfver poesiens förnedring. Kellgren griper själf till versen och brännmärker poeten i pregnanta rim, som läsarna säkert med förtjusning citerade:

Som loppor för Egypti land,
så dessa rimkräk oss för våra synder aga;
som de: dem ingen mänsklig hand,
men blott Guds finger kan förjaga.

Och vidare:

Slå, Flintberg, slå i kras din lyra
emot ett flinthårdt hälleberg:
vet dina fingrar sakna märg
att slagen till en ode styra.

Artikeln väckte mycket uppseende, hos litterärt intresserade äfven bifall. Efter ett par månader följdes den af en ny, där Kellgren angrep en Vitterhets- och Gransknings-Journal, som detta år utgafs af kgl. bibliotekarien A. F. Ristell, hvilken liksom Flintberg åtnjöt pension för sina dramatiska öfversättningar. Besynnerligt var att Kellgren klagade öfver Journalens — ytterst tama — kritik, desto mer befogadt hans gyckel med dess klena poem. Ånyo fick han bifallet och löjet på sin sida; Ristell hämnades litet längre fram med att i sin Journal införa några »insända», småaktiga anmärkningar öfver Kellgrens ofvan omtalade första prolog, men ett annat svar hade kommit omedelbart, nämligen ett tryckfrihetsåtal. Ristell hade en högt uppsatt beskyddare i grefve C. Fr. Scheffer, och det var sannolikt efter påstötning af denne åtalet kom till stånd. Till angreppspunkt valde man ett skämt, som Kellgren tillåtit sig med en i Journalen införd anekdot om medeltidens bibliska skådespel, och som man rubricerade som hädelse. Som svarande uppträdde inte Kellgren själf, utan hans nyförvärfvade vän kanslisten C. P. Lenngren, möjligen därför att åtalet kunde varit mera generande för den förre i hans egenskap af informator. Men Kellgren hade nog sin hand med i försvarsskrifterna, där gycklet oförskräckt och obarmhärtigt fortsattes, både med Ristell och med den oskyldige åklagaren-stadsfiskalen. Målet drog långt ut; kämnersrätten fällde, men hofrätten återförvisade det till ny behandling. Vid denna satt som ordförande i rätten skalden och rådmannen Wellander, hvilken sökte framdraga förmildrande omständigheter och yrkade lägsta vitet, 50 daler silfvermynt; men domen, som föll i juli 1780, löd på 400 daler, hvarjämte

Lenngren ålades att »uti församlingen offentligen afbedja sitt brott». Huru det sen gick i hofrätten är obekant, då dess handlingar för denna tid äro förstörda och saken ej mer omtalas af Kellgren. Sin tacksamhet mot Wellander betygade han i minnestalet öfver denne i Utile Dulci.

Kellgrens artiklar i Dagligt Allehanda voro ett förspel till hans verksamhet i Stockholms Posten från och med hösten samma år. Hos hvem tanken på en ny tidning först runnit upp, torde nu vara omöjligt att afgöra. Under sommaren 1778 nämnas i Kellgrens bref ett par gånger Lenngren och P. Rudin, hvilka båda sedan tillhörde Stockholms Postens redaktion, på ett sådant sätt, att man gärna däraf vill sluta till att förhandlingar om den blifvande tidningen då ägde rum. Men enär ingen af dem kunde insätta något kapital, måste de skaffa en förlagsman och funno en sådan uti den driftige bokhandlaren J. Chr. Holmberg. Om denne å sin sida tidigare haft några tidningsplaner, är icke bekant. Säkert är blott att Holmberg bar såväl den ekonomiska risken som det juridiska ansvaret, aflönade medarbetarna och i sista hand afgjorde hvad som skulle införas. Såsom redaktionssekreterare tjänstgjorde i begynnelsen en f. d. bokhandlare J. J. Schildt.

Den 29 okt. 1778 utgafs första numret af det nya bladet, som till årets slut utkom två gånger i veckan, därefter under januari 1779 tre gånger och från och med februari dagligen. Utstyrseln var tidens öfliga, formatet vanlig kvart; hvarje nummer omfattade fyra sidor.

Stockholm hade förut två egentliga tidningar, den gamla Posttidningen, som innehöll officiella meddelan-

den samt nyheter från utlandet och landsorten, och Dagligt Allehanda, som uppsatts under frihetstidens sista år och tagit god fart, ehuru det mest var ett annonsblad. Med texten tog redaktionen föga befattning, utan lät frivilliga medarbetare sörja för den. Innehållet blef sålunda ytterst brokigt och ojämnt, men hade ofta ett aktuellt intresse; insändare diskuterade här nationalekonomiska frågor och privata mellanhafvanden, den usla renhållningen och den nyaste operan m. m. För en tidning, hvars redaktion ville göra sig litet mera besvär, borde således konkurrensen ej blifva svår, och Stockholms Posten synes också genast hafva slagit an.

Åtskilliga artiklar skrefvos i bladets begynnelse af en sedermera såsom religiös svärmare mycket bekant person J. G. Halldin — Holmberg tycks haft förbindelser med tidens pietister och mystiker. I en artikel företog sig nu denne att klandra regeringens åtgärder rörande brännvinsbränningen, hvilken var en ytterst ömtålig sak. Åtal anställdes och både Holmberg, Schildt och Halldin blefvo fällda, ehuru till ganska lindriga straff. Efter den betan synes redaktionen blifvit anförtrodd åt Lenngren, som skötte den till dess Kellgren blef fri från sin informatorssyssla. 1781 och 1782 finna vi honom mycket upptagen af Postens affärer, men sedan drog han sig från det dagliga arbetet. — Fast anställd var därjämte från begynnelsen till 1787 den flera gånger nämnda Rudin, som skötte den ganska obetydliga utrikesafdelningen och därför uppbar 200 rdr årligen. Hvad Lenngren och Kellgren hade, är inte bekant, den senare klagade 1782: »Vi kontinuera ännu och trassla med Posten, men Herr patron är en stor prackare i betalningen, och som hjulet smörjs, så löper

vagnen.» Det var således ej underligt, att Kellgren, då tillfälle erbjöds, skulle söka bli af med sin besvärliga patron.

Den relativa tryckfrihet, som ehuru icke lagstadgad rådt under Gustaf III:s första regeringstid, blef efterhand inskränkt, och 1785 påbjöds bl. a. att tidningar finge utgifvas blott efter af regeringen meddelat privilegium. Holmberg å ena sidan, Kellgren och Lenngren å den andra gjorde nu anspråk på ett dylikt, och vederbörande råkade i förlägenhet. De senare hade de bästa förespråkarna, men det skulle se illa ut att alldeles köra bort Holmberg. Då fann Schröderheim, fyndig och föga nogräknad som alltid, på en utväg. Holmbergs ansökan afslogs och privilegiefrågan uppsköts, men Stockholms Posten skulle dock tills vidare få utkomma. Därigenom vanns att Holmberg gjordes osäker och mjuk för påtryckningar från höga vederbörande. Man lät några år förlöpa under dessa provisoriska förhållanden och tog sen upp saken igen, då den ansågs kunna afgöras till Kellgrens förmån; den 15 febr. 1788 utfärdades för denne ett s. k. förnyat privilegium på tidningen — man låtsade som om det funnits ett äldre! Ända till 1789 års slut trycktes dock tidningen hos Holmberg, men därefter blef denne alldeles skild från densamma, och hans upprepade ansökningar att på egen hand få utgifva en annan afslogos utan miskund. Så blef Kellgren ägare till det blad han gjort berömdt, men tillvägagångssättet var ju ej det bästa, äfven med hänsyn till att Holmbergs regemente ingalunda varit klanderfritt.

Stockholms Posten gjorde en betydelsefull insats, men denna låg inte på det tidningstekniska området.

Till sin yttre typ skilde den sig inte mycket från Dagligt Allehanda; den omfattade en stående afdelning nyheter från utlandet, medan notiserna från hufvudstaden och landsorten däremot voro få och sporadiska. I början märktes en viss håg för att till behandling upptaga offentliga angelägenheter, men den försvann mycket snart på grund af ofvan antydda ledsamma erfarenheter. Texten kom således att bestå af läsning för nytta och nöje i historiska, geografiska, ekonomiska och stundom litterära ämnen, verser och anekdoter, samt s. k. »sedolärande» uppsatser, som alltsen Dalins Argus hörde till den svenska pressens fasta tradition, dock sällan direkt moraliserande; allt detta var nog mestadels blott öfversättning. En god hjälp hade redaktionen liksom i Allehanda af de många insändarna, ty lusten att yttra sig i allmänna frågor var utbredd, och på många håll synes man haft en oredig föreställning om att under tryckfrihet inbegreps skyldighet för vederbörande redaktör att i sitt blad — eventuellt mot betalning — upptaga hvad helst som insändes, blott det inte stred mot lag och anständighet. Man diskuterade om skogsvård och brännvinsbränning, om latinets nytta och om religiös tolerans o. s. v. I genomsnitt stodo väl dessa insändare en smula högre än i Dagligt Allehanda, och de där icke ovanliga rent enskilda ofta skandalösa tvisterna förekommo nästan aldrig i Posten; den hade en något förnämare prägel.

En tidning — så tror jag man kan sammanfatta den dåtida åsikten — behöfde inte hafva någon bestämd färg, utan skulle lämna tillfälle till meningsutbyte om saker af mera allmänt intresse. Någon gräns emellan redaktionella artiklar och insända fanns därför ej häl-

ler. Mången gång kunna vi blott af inre skäl sluta till, att en uppsats stammar från en penna utom redaktionen, medan å andra sidan redaktörerna, då som nu, kunde finna lämpligt uppträda under masken af en insändare. Under sådana förhållanden kan det i enskilda fall vara svårt eller omöjligt att afgöra om Kellgren är författaren (eller bearbetaren). Men likväl kan ingalunda någon tvekan härska om den allmänna karaktären af hans insats och om hans syftemål. Mycket träffande säger Ljunggren, att Stockholms Posten, ehuru »ett i viss mån af allmänheten själf redigerat blad», för ingen del är »utan plan och hållning. Midt ibland dessa många insändare hålla utgifvarne [rättare: redaktörerna] sin kurs med blicken ofrånvändt på sina föresatta ändamål». Det är därigenom tidningen ernått sin berömmelse i vår kultur- och litteraturhistoria.

Voltairianismen och encyklopedismen hade alltsen 1700-talets midt haft anhängare i Sverige, och det antiklerikala gycklet hade varit på modet bland de bildade alltsen Dalins dagar. Men en annan sak var att öppet i tryck häfda dessa radikala läror och anslå denna gäckande ton. Det var detta som satte sin prägel på Stockholms Posten under dess första period. Att det där gick för sig berodde på Kellgrens talang, men det skulle ej heller nu varit rådligt, om inte en voltarian suttit på tronen och gett sitt tysta men verksamma stöd åt angreppen på de nedärfda fördomarna inom religion och moral.

Voltaires nyss (d. $^{10}/_{2}$ 1778) inträffade död hade gjort hans person och lifsverk aktuella. Uti Allehanda hade på våren förekommit några lofprisande artiklar, för hvilka Kellgren måhända inte var främmande, de

hade väckt motsägelse och den sålunda började striden öfverflyttades till Stockholms Posten, där den med växlande ifver och framgång fortgick ända in på år 1782, än med lägre uppsatser, än med korta epigram; äfven då striden inte uttryckligen gällde Voltaire, hans person eller hans skrifter var det i hans anda Kellgren uppträdde. Redan i n:r 9 för 1778 lästes en del reflexioner öfver en bok, som försvarade kristna religionen mot deismen; Kellgren finner detta företag numera alldeles lönlöst: »Är du kvickare och vältaligare än Voltaire, lärdare och djupsinnigare än Bolingbroke eller deras starkaste vederläggare? . . . Känner du ännu bättre de medel, hvarigenom du kan återgifva styrka åt förnuftets slutsatser, sedan du förkastat dess pröfning, och huru skriftens bevis skola göras gällande, innan de befästat dess sanning?» Längre fram (1781: 9) skref Kellgren en artikel »om svårigheten för en kristen att vara stor poet», däri det bl. a. heter: »Skaldekonsten befaller att tänka fritt och starkt och att uttrycka sig likaså: kristendomen pålägger att tro med lydnad och tysthet. Skaldekonsten bjuder inbillningen att på eldsvingar utsväfva kring alla världens rymder och att själf skapa nya, då dessa felas. Men, då de himmelske sanningarna stigit ned på jorden, hafva de inskränkt dess flykt vida ned under skyn. Det åligger skalden att försköna naturen och förtjusa sinnena: det åligger den kristne att anse världen med förakt och afsky och att fly såsom ett gift alla sinnliga nöjen.» Kellgren utför ytterligare denna motsats, men förskansar sig sedan ironiskt: »Jag vill ej tro någon nog orimlig att kunna misstycka religionen, om hon förfördelat poesien. Vad gäller väl en god vers mot en gudomlig sanning? Det är utan

tvifvel lyckligare att en enda själ blir salig än att tio skalder blifva odödliga.»

Om också Kellgren visade en viss försiktighet då han formulerade sina angrepp, så kunde ingen taga miste på deras syftning, och inläggen mot honom dröjde icke. Bland dessa insändare funnos äfven sådana, som voro Kellgren vuxna, och som höggo in på svaga punkter i hans artiklar. Synnerligen försmädlig var en iro nisk uppmuntran att inte förtröttas uti inskärpandet af den oinskränkta vördnad allmänheten var skyldig Voltaire. »Jag önskade ofta hafva min Herre här till hjälp när ett par karlar, som jag öfvertalt att köpa några af denne gudomlige mannens skrifter, understå sig att vilja nyttja sitt förnuft till att pröfva hvad han sagt, hvad kejsaren i Kina [af Kellgren åberopad] m. fl. berömt, och min Herre själf en gång för alla deciderat.»

Vid sådana tillfällen vek Kellgren helst undan; han var alltid starkare i angreppet än i försvaret och fann det rådligast att föra striden öfver till någon annan punkt, där han kunde börja på nytt med ironiska och försmädliga utfall. När t. ex. en gång en skrift utkommit med »exempel på en student, som låtit omvända sig till sin Frälsare», undrades i Posten öfver, att det kunde finnas studenter, som behöfde omvändas; »det andliga ljuset tyckes böra klarast lysa vid akademierna, hvarest man äger den oskattbara lyckan att vara handledd af teologiska fakulteter.» En annan gång heter det: »Om världen alltid varit så filosofisk som nu, hade religionssekterna haft samma verkan som nuvarande ordnar, det vill säga, de hade blifvit en blott ceremoni, man hade hållit alla för lika goda, man hade ingått i flera på en gång.»

Det religiösa området var det farligaste; på andra var inte så mycken försiktighet nödig. Universiteten t. ex. hade redan Dalin gycklat med, och Stockholms Posten hånade med förkärlek deras opraktiska spekulationer och föråldrade disputationer, deras högfärd och »gräl», ordet taget både i dess dåtida mening (onyttig, pedantisk lärdom) och dess nutida.

Såsom kulturorgan kunde Stockholms Posten haft en hög uppgift att fylla, men därtill brast det Kellgren både kraft och håg. Upplysningens positiva sida framträdde föga och man stannar i förlägenhet, om det frågas efter hvad det då var Stockholms Posten kämpade för. I den anmälan som redogjorde för tidningens afsikter hette det, efter en hyllning för konungens visa styrelse, att »några stilla lärdomsidkare» ville i sin mån verka i samma anda genom att förjaga »ledsnaden»; »ett trumpet och okunnigt folkslag, som, fordom sysselsatt med politiska tvister, vanvårdat och föraktat snillets läckra och oskyldiga nöjen, tyckes i synnerhet tarfva att bliva muntert och upplyst.» Ett högre mål skymtade måhända i de följande orden »att kunskap är ett lysande öfverflöd, då den ej leder till medborgerlighet», men det var först senare Kellgren gjorde allvar därmed, och skall jag i korthet ange Stockholms Postens kynne under dess första år, så måste jag säga frivol, populär voltairianism. Den hade sin styrka i den öfvermodiga, respektlösa blaguen, och det intryck den gjorde på de samtida var tydligen likartadt med det, som Politiken i Danmark och andra dylika afläggare af den »europeiska» radikalismen gjorde på 1880-talet. De äldre och allvarliga blefvo upprörda, men de flesta roade sig be-

kymmerslöst åt den dräpande polemiken, det lediga och kvicka skrifsättet och den ogenerade tonen.

Den gammaldags ärbarhet, som vi äro vana att tänka oss hos den karolinska tiden, ägde säkerligen länge bestånd på många håll, men tilltagande välstånd och kultur åstadkommo naturligtvis efter hand förändringar inom de högre klasserna, särskildt hvad hufvudstaden beträffar, där under frihetstidens sista skede en korruption härskade, som från politik och ekonomi spred sig till andra områden. I litteraturen framträdde emellertid knappast denna sedliga nihilism. Det var den gustavianska tiden förbehållet att framför allt i sexuella frågor afkasta dygde-masken, och där gick Kellgren främst. Man kan inte heller ur denna synpunkt framhålla några positiva mål, vare sig sociala eller individuella, hos Kellgren. Den »frigörelse» han kämpade för var drifternas, utan någon försköning af andliga förevändningar. I denna anda gick hans eget skaldeskap nu med förkärlek; af honom författade eller öfversatta äro nog en god del af de likartade smådikter och epigram, som hörde till repertoaren i Posten, och hans är ansvaret för de frivola eller groft oanständiga anekdoterna och småberättelserna.

Äfven här grepo insändare in och uttalade sin förtrytelse. Fram på 1780-talet inträdde en oförneklig förbättring, rent plumpa och råa saker förekommo ej längre, och de frivola dikterna blefvo mindre talrika. Orsaken härtill torde nu knappt varit moraliska betänkligheter, utan snarare hänsyn till god smak. Kellgrens föredöme hade lockat en hel del poeter att försöka sig i genren; hvad som brast i kvickhet och elegans ersatte de med mera cynisk öppenhet. Till dessa hörde t. ex.

skådespelaren och teaterskribenten Björn, hvilken också i mycket öfverlägsen ton bemötte dem, som ondgjorde sig öfver hans fräckhet. Jag skulle tro, att efteraparna af detta slag kommit Kellgren att refva sina segel; efter 1782 är det slut med det oskick Björn och hans likar tillåtits föra.

Att upprätthålla höga kraf på de poetiska bidragen visade sig mycket svårt. Kellgren fick väl någon hjälp af sin vän Tengström, af N. L. Sjöberg, som en tid var anställd i redaktionen, och af andra, som räknades till de bättre poeterna, och från Åbos Tidningar eller från gamla och nya antologier aftrycktes en mängd saker, utan att källan alltid angafs. Men det ville inte räcka; brefven till Clewberg förråda att Kellgren ofta var i förlägenhet att fylla bladet, och man finner i Posten åtskilligt, som inte var bättre än de Flintbergska verser, Kellgren själf nyss så strängt behandlat. Det var kanske inte med hans goda minne det trycktes. En poet, som ville se sina bröllops- eller namnsdagsverser i Posten, kunde säkert få sin önskan fylld, om han gaf Holmberg en plåt eller par.

Men många voro också de, som utan att åtrå det fingo se sina vittra mödors frukter där aftryckta. Att utrota »rimkräken» var den uppgift Kellgren med största energi fullföljde, och om Bager och Yckenberg och Bjugg hafva fått odödlighet, så är det hans förtjänst. Hans tjufpojkslynne hade sin ogemena fröjd åt att låta alla pekoralister i landet schavottera i Posten med poem eller tal, i sin helhet eller i utdrag, åtföljda af någon kort ironisk giftighet eller mera utförligt och högtidligt misshandlade i en s. k. recension.

Detta var säkerligen en bland de afdelningar, som mest beredde Postens popularitet; öfverallt fick den frivilliga medarbetare som insände bidrag och fäste Postens uppmärksamhet på den poesi, som öfverallt florerade på allmänna och enskilda bemärkelsedagar. Så gick det också med Lunds universitet; med förtjusning följde Kellgren anvisningen att förlöjliga de »Lundske muser». Den ordinarie poeten där, poeseos professorn Stobæus, fick sålunda en ryktbarhet, som han fann mycket generande; han sökte undgå den genom att dädanefter skrifva på latin, men det hjälpte inte: Kellgren gjorde honom det sprattet att översätta hans fraser till svenskan.

Stockholms Posten blef härigenom en buse för alla rimmare landet rundt; dess fiender, bland dem Thorild i »En kritik öfver kritiker», framställde förhållandet så, som om den utöfvat ett hänsynslöst och förödande skräckvälde öfver hela den svenska litteraturen. Intet kan vara mera missvisande; Kellgren blef fruktad för sin kvickhet och sin försmädlighet, tack vare sin öfverlägsenhet blef han den förste kritiker i vårt land, som gjorde sig hörd, men han lyckades inte ens tysta alla namnsdagspoeterna. Om han blott, som han ville, bringade allmänheten till insikt om, att deras grannlåter voro himmelsvidt aflägsna från verklig poesi, så var det redan ett stort och gagneligt resultat.

Artiklar, som efter vårt begrepp kunna kallas recensioner, förekommo ganska sällan. En af de märkligaste under Postens första skede lästes redan i november 1778. Den gällde Leopolds ode öfver kronprinsens födelse. Detta på sina ställen högst bombastiska poem är karaktäristiskt för det sista stadiet af pseudoklassicismen. I känslan af att de Boileau'ska principerna i sin tillämp-

ning gjort diktningen allt mer prosaisk, sökte man vid denna tid gifva den en högre lyftning, en »Pindarisk» djärfhet i stället för en Horatiansk måttfullhet. Denna tendens hade sin betydelse som öfvergång till en friare lyrisk stil, men det närmaste resultatet blef endast en ny svulst, ty de s. k. »starka tankarne» bestodo som oftast blott i mer eller mindre konstiga omskrifningar. Poeterna kallade nu visserligen inte månen för »himlens silfvervårta», ty de hade bättre smak och voro framför allt mera abstrakta, men nöjet af att läsa dikter från denna »pseudoklassicismens barock» blef väsentligen detsamma som att gissa gåtor. Leopold säger t. ex. uti det ifrågavarande odet om fröjdebetygelserna:

»Vulkanens anda hit ur Aetnas svalg man kallar,
att glädjens bud till skyar bli.»

Har jag gissat rätt lär detta betyda att man släppte upp raketer. — Kellgren upprördes af denna »Phoebus» med fullt fog, och att hans kritik af Leopold blef skarp, är inte att undra på, men man måste medgifva, att hans ton här som annars var öfverlägsen och kitslig. Om ett ställe heter det t. ex.: »En liknelse ljuflig och klar. Detta påminner [mig om] en annan, som jag hört sägas, att en präst en gång brukat: Såsom lejonet är ett grymt djur: alltså skola ock vi vandra i ett nytt lefverne.» Leopold var inte den som teg och led. En lång polemik följde, föga uppbygglig, ganska grof ibland. Ingendera af poeterna glömde denna sammanstötning, som säkerligen bidrog att göra det senare förhållandet mellan de båda litterära storheterna tvunget.

En andra recension af litterär innebörd gällde en akademisk afhandling, C. Bergstens De versificationis suecanæ vitiis (Om brister i den svenska versbyggnaden;

St. P. 1779: 86). Kellgrens afsikt med denna var väl att på allvar komma åt disputationsväsendet öfver hufvud, hvilket han betraktade som en blandning af humbug och pedanteri. Att han valde just detta »lärdomsprof» till offer, berodde naturligtvis därpå, att det rörde sig på ett område, där han verkligen ägde sakkunskap, som annars brast honom. Bergstens afhandling var för sin tid ingalunda dålig, men anslöt sig gifvetvis till de allmänt godkända satserna, och Kellgren kunde, då han hånade en del småaktiga, skolmästerliga regler, för billigt pris ge sig utseende af att vara mycket frisinnad. Men han röjde likväl, t. ex. då han utdömde hexametern och vrakade hela den svenska diktningen före Creutz och Gyllenborg, huru snärjd han själf var i den pseudoklassiska traditionen. Bergsten svarade mycket hofsamt och förståndigt, och Kellgren fick erfara, att den kritiska lagern ej var så lätt vunnen.

Efter dessa erfarenheter inskränkte han sig till att gyckla med namnsdagspoeternas pekoral och någon sällsynt gång uppmuntra en lofvande ungdom med några välvilliga ord. År 1783 förkunnade visserligen Postens redaktion, att den ämnade »anföra korta och oväldiga omdömen och granskningar öfver de hädanefter, synnerligen i vitterheten och allmänna litteraturen, utkommande skrifter», men det stannade vid ansatsen.* Af Kellgrens hand äro möjligen ett par uppsatser om estetiska ämnen och en vidlyftig recension af ett hans vän Clewbergs tal på vers öfver änkedrottningen. Den skiljer sig inte från den äldre typen: långa citat, ymniga loford

* Man kan gifvetvis ej räkna sådana recensioner, som tydligen äro insända eller aftryckta från annan källa eller blotta reklamer för Holmbergs förlagsartiklar.

och ett par tveksamma anmärkningar, det är alltsammans. Med ett patos, som förefaller onödigt uppskrufvadt, förkunnar recensenten, att han icke låtit afhålla sig från loforden af den omständigheten, att författaren är hans vän. Inledningsvis riktar han till »författarne eller utgifvarne af detta blad» en fråga, om det är i öfverensstämmelse med deras angifna afsikt att förbättra smaken, som de pläga »endast föreställa vitterheten på sina löjliga och föraktliga sidor». Spörsmålet var berättigadt, men nog vore det besynnerligt om Kellgren framställt det. I alla händelser gjorde han ingenting för att förverkliga den däri antydda fordran på en kursförändring. I stället drog han sig, som redan antydt, nu mera ifrån redaktionsarbetet.

Att skapa sig en exakt föreställning om Kellgrens estetiska ståndpunkt vid denna tid är inte svårt, ty om än författarskapet till de enskilda artiklarna i Stockholms Posten är osäkert, ha vi dock åtskilliga autentiska uttalanden af honom, och med dem stämmer tidningens allmänna riktning. Kortligen kan man nog säga helt enkelt, att Kellgren var anhängare af den franska klassicismen. Romarne med Horatius främst och fransmännen med Voltaire främst samt bland engelsmännen Pope och Young voro hans auktoriteter. Hade man frågat honom om hvari poesiens väsen bestode, så hade han möjligen hänvisat till Stockholms Postens ord: »Vitterhet är icke annat än destillerad filosofi», och jämväl till dess utläggning: poesien skall behaga och uppfostra, och poetens utmärkande egenskaper äro redig eftertanke, eldig inbillningskraft, känslofullt hjärta, läcker smak, människokännedom och »vidsträckt insikt i vetenskaper och konster» — om man undantager det

sista momentet, kunde uppräkningen gälla som karaktäristik af Kellgren själf! — Bättre utvecklades ämnet i artikeln »Råd till en ung poet», där det heter, att »poeten framför allt måste vara filosof», men ej så att han sätter vetenskapliga afhandlingar på vers; det är ej ur böcker han skall hämta sin filosofi. Till mönster bör han främst taga de gamle: »de äro rena och ädla. De hafva hvarken tyskarnas högtrafvande plattheter, eller italienarnas öfverlastade behagligheter, eller fransosernas tomma kvickheter, eller engländarnes obändiga vildheter. Därnäst läsen helst dem, som formerat sig af de gamla. Tron ej att de därföre äro härmande och slafviska. Nej, ju mindre de hafva imiterat, ju mera likna de dem.

Kännen och beskrifven naturen. Men naturen är ej skön öfverallt. Hon är understundom både ful och låg. Därföre utväljen endast det sköna och höga. En italiensk målning är blott en kopia af naturen, men en holländsk är själfva naturen. Dock är italienska skolan den första i Europa, och den holländska den sista. Holländarne hafva ingen smak, de kunna ej utgallra det fula och oädla.»

Att denna icke oäfna sammanfattning är skrifven af Kellgren, tror jag inte, men väl, att han gillat den. En tillämpning däraf var ju hans våldsamma anfall på Bellman, hvars sång just hade den »låga» holländska stilen; den var ett brott mot all sund och bildad smak, och ju mer bifall den vann, desto skarpare måste den fördömas.

Men denna ortodoxi måste hos en skald som Kellgren hafva sina gränser, eller åtminstone sina inkonsekvenser. Då andra kommo och åberopade den ena eller andra regeln, var den också allmänt godkänd, då väcktes hans känsla af den egna skaparkraftens vill-

kor, och förtörnad slog han ned på den okallade smakdomaren. I de vittra sällskap, där han var medlem, i Åbo och i Stockholm, och vid sina täflingar i Vitterhetsakademien hade han haft erfarenheter af dessa lärda herrar, som noga visste hur allting skulle vara och som därefter ville tota till poeternas dikter. Han tog sin hämnd på dem genom sin satiriska fabel om *Fåglarnes Vitterhetsakademi*, där »de vittra ufvar» regera, och där kråkorna taga priset från näktergalarna. Den var införd i Postens första nummer för 1783, men redan de båda föregående årgångarna hade innehållit ett par artiklar, i hvilka nyttan af dylika inrättningar starkt ifrågasattes. Själf hade Kellgren såsom »vitter direktör» i Utile Dulci genomfört, att granskningen ej förrättades af någon nämnd, utan öfverlämnades till en censor, som hvarje författare ägde att själf utse. Såsom skäl anfördes, att smaken var så olika: »en granskar med hjärtat, en annan med snillet», »den som älskar odet, finner matthet i idyller». Härmed ville Kellgren naturligtvis inte förkunna någon romantisk individualism, den låg honom fjärran.

Men denna fick samtidigt sin första profet i Thorild. I början af 1781 kom han, knappt 22 år gammal, till Stockholm, redan fylld af den nya tidens anda. Hans lärare voro helt andra än Kellgrens: bibeln, Homeros, Ossian, La nouvelle Heloïse, Werther voro honom uppenbarelser af den äkta poesien, af de stora känslorna. Detta nya evangelium ville han nu förkunna jämväl i vårt land, och så beslöt han att täfla i Utile Dulci med en dikt på hexameter öfver Passionerna och ett Ode till Jordbrukaren. Den 26 febr. 1782 tillkännagafs i Stockholms Posten sällskapets utslag; bland de belönta poemen var Passionerna, men Thorild fick nöja sig med det

mindre priset (s. k. accessit, uppmuntran). Mot vanan var detta utslag åtföljdt af en längre motivering, som säkerligen affattats af Kellgren såsom sällskapets taleman, och trots sina reservationer mot stilen var denna öfverraskande erkännsam (»en ädel frihet», »en rik och brinnande inbillningskraft» o. s. v.). Olyckligtvis angafs som skäl för att ej stora priset tilldelats Thorild den omständigheten, att stycket var affattadt »i ett orimmadt daktylisktversslag, stridande mot den i vitterheten allmänt godkända smaken... en likaså vådelig som onödig nyhet». Med detta yttrande röjde Kellgren en betänklig trånghet, större än de flesta samtidas, ty orimmet var då ingalunda något alldeles oerhördt; särskildt G. Regnér hade prövat det i flera dikter och därför lofordats i självfva Vitterhetsakademien. Thorild kunde därför också med en viss rätt underkänna Utile Dulcis domslut och afböja det mindre priset; han vädjade till ledamöterna »såsom fria snillen», från deras ofullkomliga lagar till deras »känsla af det i naturen rätta och sköna». Han begagnade tillfället att i ett par uppsatser i Stockholms Posten utveckla sin högre ståndpunkt, hvarpå Kellgren först blott något harmset svarade, att då Thorild gett sig in i täflingen, måste han underkasta sig sällskapets dom. Men Thorild hade med sin originella högtrafvande stil väckt Kellgrens löje; denne drog sig ur en diskussion, som han inte kände sig vuxen, öfvergick enligt sin vana till anfall och skref sin dråpliga parodi: »Angående påbudet om Snöskottning». Thorild själf måste medgifva, att »detta är onekligen en ganska glad invention».

Hösten 1783 flammade striden upp på nytt; ett försök till orimmad vers af en klumpig efterapare föranledde Thorild att själf uppträda med ett par sådana

dikter, den ena en lofsång öfver rimmet. Nu fann Kellgren nödigt ånyo ingripa, denna gång med en satir: *Nytt försök till orimmad vers* (St. P. 1783: 241). Han märkte, att Thorild inte stod ensam utan var hufvudman för »en sekt, och en sekt af de mest fanatiska»; verserna voro således, som han sedan skref, inte riktade mot »en enda utmärkt* person», utan mot »hela svärmen af dessa vitterhetens kosacker, som sökt att förhärja hennes blomstrande fält». Det var ej längre nog att förlöjliga fienden, han måste krossas. Kellgren är eldad af djup och äkta lidelse, som gett hans satir en våldsammare kraft än den någonsin förut ägt. Skildringen af denne »Icars ättlägg» och hans försök till poetisk flykt är gjord med en frodighet i fantasien och en dramatisk stegring i berättelsen, som äro sällsynta, ja enastående hos Kellgren. Genom denna dikt gaf Kellgren praktiskt Thorild rätt i den principiella stridsfrågan, men besegrade honom på samma gång på hans eget område. En sådan fasthet i språk och rytm var denne aldrig beskärd.

Thorild fortsatte striden, biträdd af sina anhängare, i Stockholms Posten, Dagligt Allehanda och sin tidskrift Den nye Granskaren, som oregelbundet utkom från april till augusti 1784. Utfallen mot Kellgren tilltogo i grofhet och nådde sin höjd i den beryktade »Straffsången», hvars råheter Thorild med nöd kunde få tryckta. Några månader därefter (november 1784) inledde han sin då utgifna dikt »Inbillningens nöjen» med en tillägnan till Kellgren, »behagens skald». Så delade han olympiskt skugga och sol efter sitt sinne.

* = bemärkt.

Härom och om striden i öfrigt hänvisar jag till äldre skildringar och dröjer vid dess verkan på Kellgren.

Att dennes ömtåliga nerver blefvo angripna isynnerhet af Straffsången, är självklart. Långt dessförinnan hade han tagit sitt parti att inte svara Thorild, om inte med något litet anonymt utfall, hvilket nu är omöjligt att kontrollera. Att Kellgren då och äfven sedermera — i det fallet lär han inte hafva ändrat åsikt — betraktade Thorild som en litterär förförare, en profet för den »epileptiska poesien», hindrar naturligtvis inte att han kunnat taga intryck af honom. Också hafva de flesta litteraturhistoriker, som sysslat härmed, alltifrån Atterbom antagit att så varit förhållandet. Trots all Thorilds öfverdrift och formlöshet hade Kellgren genast nödgats erkänna, att han här mött en andlig kraft af hög rang, men af en ny art, som på en gång väckte ovilja, beundran och oro. Redan Kellgrens första yttrande om »den vittra karusellen» med Thorild i bref (maj 1782 t. Clewberg): »Je crois que c'est un fou, qui ne manque pas de génie,» är ett godt vittnesbörd. Kellgren har blifvit osäker på sig själf och börjat tvifla på riktigheten af den litterära tro, som han dittills omfattat. Därmed var då väckelsen gifven till den märkvärdiga utveckling, som försiggick hos Kellgren under midten af 1780-talet.

*

Bland Kellgrens vänner stod Clewberg en tid bortåt fortfarande honom närmast; af ett par till honom riktade dikter är »Vid en väns bortresa» den kanske mest sentimentala Kellgren skrifvit. Han hade också, då Clewberg i juni 1780 återvände till Åbo, anledning

frukta, att deras skilsmässa skulle blifva långvarig, om ej beständig, men 1783 blef denne åter Stockholmsbo, och Kellgren fick »tillbaka en ungdomsvän, hvars dagliga umgänge är ej så mycket nödvändigt för mitt nöje, som icke mer för mitt lif».

De första åren i Stockholm följer Kellgren med intresse sina Åbokamrater, men efter hand försvinna de ur brefven och andra vänner träda där i förgrunden. Bland dem märkes särskildt P. G. Rudbeck, om hvilken man just inte vet mera, än att han 1785 blef borgmästare i Norrtälje. Redan ett par år hade då deras vänskap varat. Af hans person få vi intet intryck, helst hans bref till Kellgren — som de allra flesta sådana — icke äro bevarade. Men huru högt Kellgren uppskattade honom, framgår af brefven, där det en gång (dec. 1785) heter: »Jag längtar nu mycket att få tala vid dig. Du är den enda människa i världen, som jag varit van att förtro mina minsta tankar och uppsåt, den ende för hvilken jag ej skäms att visa mig löjlig och infame. Ingen annan i världen kan uppfylla ditt rum. Mina öfriga vänner ha endast hvar sin detalj af mitt förtroende.» Det torde vara muntligen mera än skriftligen dessa förtroenden utbyttes, ty i de bevarade brefven finnes föga personligt. Ofta beröra de däremot lån och affärer; Rudbecks ekonomi var tydligen mycket bedröflig, och Kellgren sökte hjälpa honom.

Något senare inträdde »brodern Petter», d. v. s. advokatfiskalen i tullverket P. Bergström, känd långt in på 1800-talet som ett af Stockholms kvickhufvuden. Han ägde emellertid inte blott ypperliga gåfvor som sällskapsmänniska, utan hade ock litterära och med-

borgerliga intressen och ända till slutet af Kellgrens lif hörde han till den närmaste kretsen.

I yngre år umgicks Kellgren i nästan alla Stockholms kretsar, säger Stenhammar. Vi kunna inte till fullo kontrollera detta, men ha all anledning antaga att så var. Säkerligen förde han då ett ganska muntert utelif, och på den tiden bestod hans umgänge rimligtvis i första rummet af de med honom jämnåriga författarna och vittra dilettanterna. En och annan var hans kamrat från Åbo, med de öfriga var bekantskapen lätt gjord att inte säga oundviklig på källarna, i Par Bricole och Utile Dulci. Ett rätt kuriöst dokument om det dåtida umgänget i Stockholm är förteckningen öfver de personer, som besökte Kexél, då han 1781 för skuld var insatt på högvakten. Där infunno sig allehanda personer, som hade med teatern att göra, alltifrån chefen grefve Fersen, åtskilliga unga officerare (största delen väl sådana, som hade vakten) och en mängd »bröder», bland dem Kellgren. — Dennes förhållande till sina litterära kolleger var mycket olika. De bohemiska genierna Bellman och Lidner hade han inget umgänge med, och att deras sociala anseende var klent, visas däraf, att de icke blefvo medlemmar i Utile Dulci, där man annars visst inte var så nogräknad, hvarken moraliskt eller litterärt. Där fick Kellgren också hålla till godo med sådana medbröder som Simmingsköld och Ristell; om den senare, som han hudflängt 1778 i Dagligt Allehanda, skref han tre år senare: »Hvad tycker du? Jag är nu så lierad och bror med Ristell, att jag äter och konverserar hos honom. O tempora! O mores!»

Då Clewberg 1783 återvände från Åbo och förordnades till andre direktör vid teatern, torde Kell-

grens sällskapliga förbindelser hafva åtskilligt vidgats genom dennes förmedling. J. A. Ehrenström, den ende af tidens memoarförfattare, som omnämner Kellgren, lärde sålunda genom Clewberg känna Kellgren och skattade denna bekantskap mycket högt. Långt senare, då Ehrenström för sitt deltagande i Armfelts intriger blifvit dömd till schavottering och fördes öfver Gustaf Adolfs torg (1794), erinrade han sig, vid anblicken af operahuset, de angenäma stunder han i Clewbergs rum tillbragt med denne och Kellgren.

Att för öfrigt här ens uppräkna alla de personer, som skymta i brefven, kan ej komma i fråga; blott ett par mera litterära episoder ur Kellgrens lif skall jag påminna om.

Bland de äldre vitterhetsidkarna intog Wellander ett bemärkt rum. Med Creutz och Gyllenborg kunde han naturligtvis ej komma i jämbredd, men bland generationen efter dem var han genom sin lediga och behagfulla stil den närmaste föregångaren till de egentliga gustafvianerna. Uti det minnestal, Kellgren 1785 höll i Utile Dulci öfver Wellander, skänkte han visserligen icke mycket erkännande åt dennes poesi, operan Thetis och Pelée undantagen, och yttrade sig öfver hufvud mycket litet om honom själf. Det är enligt »äreminnets» art mera en samling allmänna reflexioner öfver hvarjehanda ämnen, som stodo i närmare eller fjärmare förhållande till föremålet. Med Wellander hade Kellgren förbindelser främst genom Utile Dulci, men äfven annars. En liten grafdikt är personligt varm, och att Kellgren åtog sig att tala, visar redan det att han värderade den bortgångne och kände sig stå i tacksamhetsskuld till honom, särskilt för hans bemödande vid tryckfrihetsåtalet. Kort efter dettas slutliga afgörande hade

Kellgren också haft en liten tvist med honom. Därmed förhöll sig så.

Den 1781 aflidne tullförvaltaren A. Nicander i Västervik hade förvärfvat sig ett visst anseende som latinsk skald, men också gjort sig känd för sina logogryfer och anagram, onomastica och eteostica, en kuriös sorts vitterhet, som ännu på en del håll väckte bifall. Wellander hade nu tagit initiativet till en minnesskrift och anmodat flere lärda och poeter att bidraga med lofkväden. Bland de anmodade var Kellgren, men han var ingalunda hågad att berömma ting, som han med rätta djupt föraktade såsom löjliga öfverlefvor af gamla tiders pedanteri. Han riktade i stället till Wellander ett skaldebref, där han oförbehållsamt dömde Nicander:

Har skalden icke själf beredt sitt eget lof,
har minnets gud ej sagt: lef kvar i dina dikter,
skall glömskans gud för evigt säga: sof!

Det var skarp lut, och Wellander fann rådligast inställa hela företaget, men han tog i ett nytt skaldebref, ganska beskedligt i orden, Kellgren i upptuktelse, icke blott för hans framfart i detta fall, utan också för andan i hans diktning öfver hufvud. På detta svarade Kellgren med en ny liten dikt, som började:

Tack för din faderliga aga,
som jag så väl förtjänt, och du så lindrigt gaf.
Om ej för evigt dömd till dessa villors haf,
som mig förtära och behaga,
kanske jag vid din röst de bojor kastat af,
dem Paphos' gud befallt mig draga,
jag fruktar ack! till brädden af min graf.

Ty den form, hvari Wellander framfört sina förmaningar, afväpnade motståndaren:

Behagens moralist och dygdernas poet,
du ger satiren foglighet
och lär förnuftet att förföra.

Hela episoden är, såsom Schück och Levertin framhållit, betecknande för sammanstötningen mellan det nya och det gamla, som Wellander blott halft öfvergifvit, men den har också ett annat intresse. Tillsammans ge dessa båda rimbref en hel liten karaktäristik af Kellgren: hans nit för poesien och hans satiriska skärpa, hans uppriktighet, älskvärdhet och hjärtegodhet.

Poetiska hyllningar bringade Kellgren sina främsta samtida inom dikten och konsten, Sergel, Creutz och Gyllenborg. Ingendera hör till hans bästa skapelser, och särskildt den karaktäristik han försökt ge af den sistnämnde, bär vittne om, att han knappast känt sig riktigt gripen af hans poesi.

Vida högre stå dikterna till Armfelt och Oxenstierna, den senare ett af preludierna till Nya skapelsen, den förra ett af Kellgrens allra kvickaste och elegantaste skaldebref. Titeln, »Till en förnäm herre, som skrifvit ett teaterstycke», anger upphofvet, nämligen Armfelts författarskap* till »Tillfället gör tjufven»:

Ni auktor? — Ni som är baron,
som är kapten och kammarherre!
Ni auktor? — Har man nånsin värre
lärt ta i akt den goda ton?

Kellgren har begagnat denna anledning att förena fint smicker för Armfelt med skarp satir mot andan inom hofvet och militären. Det är, som Silverstolpe säger i sin recension af de Samlade skrifterna 1796,

* Detta har som bekant sedermera blifvit bestridt.

»ett oöfverträffligt prof, huru det igenom skicklighet i vändningar låter sig göra att ställa beröm och sanningar i kamratskap med hvarandra, att ömsom risa och lisa, utan att läsaren med lätthet kan göra sig reda för hvilkendera affekten har haft starkaste känslan».

De notiser om alla dagens tilldragelser, som fylla Kellgrens bref, bevittna att han var en utåtriktad natur; han var ingen teoretiker, ingen drömmare, hans intresse var riktadt på den handgripliga verkligheten. Då nu det praktiska mål han föresatt sig var uppnådt, då han förvärfvat sig en ansedd ställning som skald och kritiker, fått en titel och ganska goda inkomster, då han vidare i sin diktning hunnit en säker behärskning af medlen och gett uttryck åt den lifssyn, som han kommit till — då sökte han en praktisk sysselsättning och helst en syssla, som för framtiden säkrade honom de sociala och ekonomiska villkoren. Inte nöjd med titeln af kgl. bibliotekarie ville han också ha tjänstgöring och lön som sådan — hvarom han påstod sig en gång fått löfte — men detta lyckades inte. I stället erhöll han (i dec. 1782) en pension från manufakturfonden med skyldighet att fortsätta det »Handelsbibliotek», hvars utgifning påbörjats af den föregående pensionären E. Säfström.

Efter ett års förberedelser var Kellgren färdig med ett häfte om 120 oktavsidor af »Nya Handelsbiblioteket». Ett dylikt nationalekonomiskt arbete låg så fjärran från hans föregående verksamhet som gärna tänkbart. För ett par mera speciella uppsatser hade han också att tacka en fackman, kommerserådet J. J. Westberg, men resten författade eller bearbetade han själf.

Att han försökt sätta sig in i tidens vetenskap på detta område, är tydligt (han citerar flera franska och engelska författare), men gifvet är, att han dock måste hålla sig till sådana saker af mera allmän syftning, som voro tillgängliga för honom. I företalet* lofordar han den praktiska riktning, forskningen under senare tider inslagit, och hugger efter sin vana löst på de lärda, teoretiska specialisterna: »Vi må lyckönska vårt tidehvarf, då filosoferna öfvergifvit det onyttiga gräl, det mödosamma ordabråk, de djupsinniga drömmar, de obegripliga tvister om onaturliga ting, som i så många saker upptagit snillets hela styrka och bortvändt dess uppmärksamhet från verklighet till dikter.» Vidare häfdar Kellgren nyttan af offentlig diskussion af samhällets angelägenheter, äfven om den väckte ovilja: »De styrandes högmod kan ej annat än störas af den, som granskar deras fel; deras egennytta ej annat än lida, då man upptäcker deras ränker.»

Det är ett program så pass djärft, att man tycker det snarare kunde anstått en Thorild, men de följande uppsatserna kunna knappast sägas motsvara detsamma. I den ena, »Om näringstvånget i gemen och i skrån isynnerhet», talade han om tvånget äfven i konst och litteratur och beredde sig sålunda tillfälle att yrka på tryckfrihet, dock i allmänna ordalag. För öfrigt återgaf han här nyare nationalekonomers, närmast fysiokraternas, opposition mot onödiga band på handel och näringar.

Boken, sade Kellgren senare, »vann mera bifall än jag borde förmoda. Det är det enda af allt hvad jag

* Ett stycke häraf upptog Kellgren under titeln »Om regeringskonstens behof af filosofernas skrifter» i Saml. Skrifter.

skrifvit, som min gode vän Thorild funnit godt». — Detta sista påstående är inte alldeles riktigt; i sin recension i »Den nye Granskaren» sammanfattade Thorild sitt omdöme i de ganska träffande orden: »en svag, städad och god bok, väl utan geni, utan besynnerlig förtjänst, men värdig att läsas». — Kellgren tyckte sig emellertid hafva med arbetet gjort sig berättigad att blifva utnämnd till kommerseråd och blef — skäligen obefogadt — missnöjd öfver att en ansökan därom afslogs. Någon fortsättning af »Handelsbiblioteket» kom aldrig — men pensionen behöll Kellgren; enligt den tidens åskådning behöfde han knappast göra sig samvetsbetänkligheter däröfver.

Ett vittnesbörd om att Kellgrens håg vände sig från poesien till andra ting, samhälleliga och intellektuella, finna vi däruti att hans intresse för Utile Dulci aftar, och ett annat sällskap intar dess plats, nämligen Franciskanerorden. Medlemmar däri voro bl. a. Rosenstein, Armfelt och Oxenstierna. Liksom andra dåtida ordnar hade den å ena sidan ett utvecklat ceremoniväsen med mycket hemligheter, å den andra som ideell uppgift att kämpa för dygd och upplysning mot gängse fördomar. En grad var inrättad till minne af Gustaf III:s religionsfrihetsförordning af 1778, och *alla* religionsstiftare blefvo här ärade bredvid hvarandra. I de inom sällskapet upplästa uppsatserna härskar deismen, den allmänna eller naturliga religionen, och i dikter och tal bekämpade man ateismen. Denna religiösa riktning är värd att lägga märke till. När tron på den kristna kyrkans auktoritet blifvit undergräfd och sinnena frigjorda från dess dogmer, behöfde de flesta en ersättning därför, och den fingo de i samfund af detta slag. Fri-

mureriet har än i dag i katolska länder samma uppgift, däraf dess stora makt, däraf konkurrensen och hatet mellan detta sällskap och kyrkan.

Kellgren yttrade sig en gång till Rosenstein (1783) ganska skeptiskt om sällskapet, men att han intresserade sig för det framgår af det faktum, att han 1782—83 fungerade som dess »storkansler». Till uppläsning inlämnade han två dikter: Till Aspasie och Förtviflan (1784), af hvilka den senare tydligen mera stämde med den i samfundet förhärskande tonen. Men med den äro vi också inne på en ny period af Kellgrens diktning.

*

Den lycka, Kellgren gjort i Stockholm, omtalades naturligtvis i Åbo, och afståndet förminskade den inte. »Jag är ej heller emot att man så tror i Åbo,» skref Kellgren på sensommaren 1782. »Så mycket är visst, att jag för det närvarande kan med en beskedlig hushållning honnettement bärga mig, och att min lycka är gudomlig i jämförelse med det förbigångna.»

Sin ekonomiska ställning hade han just vid denna tid fått ordnad. Inkomsten för redaktionssysslan var väl trots Kellgrens klagomål icke så obetydlig, och därtill hade han för sitt dramatiska arbete erhållit en fast pension af konungen, nämligen 100 rdr från handkassan. Den utbyttes på Kellgrens begäran mot den större om 166 $^{2}/_{3}$ rdr ur manufakturfonden, och sedan tycks han ej haft någon pension såsom skald, förrän han efter utnämningen till handsekreterare i jan. 1785 fick ett anslag om 300 rdr ur ensakesböterna; vid sidan häraf erhöll han, obekant när, 200 rdr ur lappfonden.

Därtill kom från och med maj 1785 ett arvode af 166²/₃ rdr för den censur, som då uppdrogs åt Kellgren och Clewberg att gemensamt utöfva öfver de pjäser, hvilka skulle uppföras på teatrarna. Detta sammanlagdt gör 833¹/₃ rdr, en summa, som Kellgren själf uppger 1788, och som ånyo nämnes efter hans död. Efter nutida penningevärde bör den uppskattas till åtminstone 8,000 kr., och då därtill kom afkastningen af Stockholms Posten, så är det klart, att Kellgren alltifrån medlet af 1780-talet befann sig i verkligt goda ekonomiska omständigheter, helst han var mycket ordentlig i sina affärer som i annat.

Kellgren var nu i tillfälle att gifva sitt yttre lif den prägel af lyx, som stämde med hans förfinade sensualism. Bouppteckningen visar ett välförsedt möblemang och en synnerligen rikhaltig garderob. Då Clewberg var i Paris 1790 fick han omfattande uppdrag i denna väg, och Gjörwell berättar, att då samma år tidningsredaktörerna en gång voro uppkallade i kanslikollegiet, kom Kellgren »braskande uti sin hofdräkt», medan Gjörwell själf och assessor Pfeiffer * voro i hvardagskläder. — Bordets njutningar värderade han också och var förtjust, då han kunde hämta sin mat hos fransmannen Robinon, »en gudomlig man, en verklig restauratör», eller då han hos öfverste König nere i Småland drack »den finaste punsch jag smakat sen salig Hedmans** tid».

Medan Kellgrens yttre ställning allt mer stadgades, blef hans hälsa allt mer vacklande. Stark hade han aldrig varit, och brefven omtala från och till anfall af ohälsa. 1783 genomgick han därför en brunnskur i

* Utgifvaren af Dagligt Allehanda.
** Hofmästare hos Gustaf III.

Medevi, hvars sällskapslif han i korta och roande drag skildrade i sina bref. På kurens verkan trodde han inte, men de närmaste åren var han i alla fall ganska kry. Från 1786 blef hans sjuklighet kronisk, ehuru med långa mellanskof. Ytterst känslig för alla temperaturväxlingar, fick Kellgren dyrt umgälla den minsta oförsiktighet. Landtluft sökte han nu gärna; den 3 juni 1788 skref han till sin vän Rudbeck: »Clewberg och jag hafva hyrt oss rum på Djurgården att passera sommaren och dricka Spavatten. Förut hafva vi destinerat ett par veckor till exkursioner hit och dit, bror Rudbeck icke förglömmande: förmodligen som vanligen, en ständig opposition af väderlek och hälsa mot de modestaste föresatser: till exempel, jag hade mått väl en hel månad; alla saker arrangerade till utflyttning mot slutet af förra veckan: precist i den momangen skickar Gud en halsfluss, en attack af influensa, som ännu håller mig inne. Orsaken: det hade 8 dagars tid varit vackert, varmt vädert; alla kapprockar för varma, beställer mig en ny af kamelott; den hemkommer om tisdagen; nyttjas; far ut till middagen på värdshus; varmt att försmäkta; promenerar på eftermiddagen; vädret emot, solen under molnen, en blåst så kall som i januari månad; genomfrusen, förkyld, och min sommarkappa på väggen; straxt varmt igen sen jag sjuknat. Skulle jag ej beundra och förbanna mitt öde.»

Sjukligheten verkade på lynnet, och Kellgrens otåliga, nervösa temperament gaf sig luft i häftiga, någon gång oresonliga utbrott. Till prosten C. G. Nordin skrifver han hösten 1786: »Tack som en hedersprost för ett så prompt och tillfredsställande svar. Jag kan ej beskrifva, huru samvetet slog mig, sen jag afsändt

mitt gemena bref. Nu ser jag att Herr Prosten är min uppriktige vän, och att han alltid lär bli det, i trots af alla mina nycker. Var god och beklaga denna olyckeliga maskin, som efter väder och vind, efter pulsens gång, efter olika lätt matsmältning, växlar lynne och tänkesätt, seder och uppförande icke dag från dag, men timme från timme och minut från minut, och gör att de, som hålla mig för oförskämd som en hyrkusk eller blyg som en bondflicka, för filosof eller Danvikshjon, hafva alla lika rätt... Ofta då jag tänker på min olyckeliga sammansättning (Gud vet att jag icke ljuger), blir jag ledsen, missnöjd, föraktlig för mig själf. Då tänker jag på Rosenstein, på Nordin, på Clewberg, på några andra lika kloka som hederliga människor, som ändå vilja fördra mig med alla mina fel, och som älska mig på köpet; så tröstas jag, så högmodas jag, så faller jag in i nya sottiser.»

När man läser ett sådant bref, förstår man bäst Kellgrens sällsynta förmåga att väcka hängifvenhet.

Mycket vidsträckta voro Kellgrens intressen; han berättar om allt möjligt nytt, om hofvet, om politiken, om utnämningar, om dödsfall, om litteraturen, teatern och aktriserna o. s. v. Det är stort och smått, också en del skvaller, gärna med någon satirisk släng, men aldrig elakt. Den, som läser brefven i följd, kan lägga märke till, hvilken skillnad där finnes mellan tonen nu och den i ungdomsbrefven från 1770-talet.

Ett enda litet prof på Kellgrens berättarförmåga, från juni 1790: »Vår kampanj är nu mycket lyckelig som det låter. Hvarje finsk post innehåller en seger. Vi vada i ryssblod upp till knäs. Hvar söndag sjungs ett Te Deum, och äfven midt i veckan. I går till

exempel var en stor tacksägelse. Hela Kongl. Familjen i procession till Storkyrkan... Aldrig har man på gatorna varit mera fri från tiggarpojkar; de voro alla upptingade af polismästaren för 12 styfver på man att följa med processionen och hurra. De gjorde det med den envishet, att chefen omsider fann sig tvungen att betacka dem i följande tal: Mine Herrar! Då ni alltid visat ett brinnande nit för konung och fosterland, då ni aldrig försummat att höja er röst till betygande af vår glädje öfver de lyckliga händelser, som Kongl. Maij:t för oss och riket beredt, så får jag nu den äran att be er, mine herrar... vara så goda och låta... bero härvid — (Ett nytt rop af hurra). Si så, god vänner. Farväl med er. Gå nu hvar och en till sitt. (Nytt hurra.) Hvad nu? Vill ni inte packa er er väg? (Ännu ett hurra.) Dra för tusan djäflar, era sakramentskade tjyfpojkar.»

Någon skildring af Kellgrens sätt att vara hafva vi tyvärr inte, men efter hans egna bref kunna vi lätt föreställa oss honom i sin förtroliga krets, där inga yttre hänsyn lade band på honom, huru han flammade upp i nervös ifver, då han hänfördes eller vredgades, och huru hans tjufpojkslynne slog sig lös och han skrattade åt ett skämt — »med tre rynkor på näsan». Han tog ej lätt nya intryck, men då hans lifsintressen berördes, blef han snabbt upprörd. »Ytan var», såsom Rosenstein säger, »rörlig; bottnen fast».

Kellgren hade svårt för att uttrycka sig muntligen, väl just därför, att han med sådan ifver tog del i saken; han hetsade lätt upp sig, men på samma gång återhölls han af sin fordran på reda och klarhet i uttrycket. Hans kvickhet låg mera i den omsorgsfulla stiliseringen

än i fantasiens rörlighet, men att han stundom kunde vara slagfärdig visar en anekdot från en öfverläggning i akademien om dess ordboksarbete. Murberg, som gärna bildade nya ord, icke minst genom tillfogning af o, föreslog att återge »incorrigible» med »oafbaselig». Förslaget väckte naturligtvis betänklighet, och Rosenstein medlade: »skrif då: brukas sällan.» »Nej,» inföll Kellgren, »skrif: brukas aldrig.»

Med tiden blefvo honom smärre sällskap mera kära, där han kunde vara sig själf; alltmera gjorde sig hans behof af oafhängighet gällande. Men så länge hans hälsa det tillät, arrangerade han gärna små lustresor ut på landet eller åtminstone till något af utvärdshusen, dit han då inbjöd någon familj af sitt Stockholmsumgänge, några resande från landsorten eller ett par af sina ungkarlsvänner.

Kellgrens anletsdrag äro bevarade genom Sergels medaljong af år 1791, efter hvilken J. F. Martin gjorde sitt stick och vid Kellgrens död C. Enhörning en medalj. Samtida omdömen äro ense om, att skulptören gett ansiktet mera fyllighet och betydligt förbättrat hårväxten, så att medaljongen återger skaldens utseende i yngre dagar.

III. **Nya mål.**

(Omkring 1782—1790).

Vi ha följt Kellgren fram till mannaåldern och sett huru han i viss mening mognat, d. v. s. huru de tendenser, som yppats under Åbotiden, kommit till full blomning och han vunnit rang som den främste skalden inom sin generation. Därefter vidtager en ny period, som först gör honom till den Kellgren vi främst älska, en ny utveckling, som går från Våra villor till Nya skapelsen, från utlåtandet om Thorilds prisskrift till företalet till Fredmans epistlar, en utveckling, som var både litterär och personlig.

En dylik förändring kan gifvetvis inte bestå i annat än ett frigörande af krafter, som dittills varit bundna, så att omedvetna möjligheter komma i dagen och bli verkligheter. Hos en yngling — jag tänker t. ex. på Oehlenschläger — kan en sådan frigörelse bryta fram plötsligt och våldsamt; hos en mognad man måste större hinder undanröjas, redan ingrodda fördomar sprängas bort, förvärfvade synpunkter öfvervinnas. Det är en personlighetens organiska växt, genom hvilken uppfattningen af natur, människor, samhälle, lif och litteratur förnyas och fördjupas. »Starka själar,» säger

Kellgren i Strödda reflexioner, »taga icke lätt intryck, men behålla dem desto längre. Stålet värmes icke hastigt, men en gång glödgat behåller det sin värme, medan blyet tie gånger hinner smälta och bli kallt.»

Ursprunget och gången i en sådan andlig process skola alltid bli svåra att uppleta och följa, och hos Kellgren mer än annars, därför att han öfver hufvud hade föga behof af att teoretiskt utreda och systematiskt affatta sina åsikter. Slutpunkten ligger någorlunda klar för oss, men vägen dit skönja vi blott dunkelt. Under den senaste tiden har genom nya dateringar af ett par dikter några fasta etapper vunnits, och genom flitiga forskningar ljus spridits öfver de impulser Kellgren från främmande håll emottagit. Att fullständigt och i detalj kartlägga hans vandring, är väl inte möjligt, men några konturer kunna dock uppdragas. Det är hvad jag här skall försöka.

Den 2 mars 1781 skref Kellgren till Clewberg: »I går grät jag i 2 hela timmar på operan, då Alceste för första gången spelades. Fru Müller debuterade. Man kan säga, att man förut hvarken sett något spektakel eller någon aktris i Sverige. Hela parterren snyftade och alla vackra ögon voro gömda bakom solfjädrar.»*

Musiken har haft stor betydelse för Kellgren, för hans känslolif och därigenom, vågar jag tro, både omedelbart och medelbart för hela hans personliga utveckling. Musiken både väckte och tillfredsställde behof, som lågo djupare än hans intellektuella och gaf honom

* Detta Glucks verk öfvervann Thorilds motvilja mot operan öfver hufvud, då han någon månad senare åhörde detsamma.

därigenom den första aningen om en skönhet af högre och renare art, än den han dyrkade i litteraturen.

Atterbom har med rätta framhållit hvilken betydelse bekantskapen med Kraus, den tyske kapellmästaren, haft för Kjellgren; samfäldt arbetade de på Proserpin och allt sedan ända till Kraus' tidiga död omfattade Kellgren honom med varm vänskap. Men denna betydelse ligger ej på det håll Atterbom antager, det litterära. Kraus hade nog sinne och intresse för poesi, men att han lyckats öfvertyga Kellgren om den tyska poesiens förträfflighet, förefaller föga troligt, ty de tyska småpoeter, han i bref till Kellgren anbefallde, voro sannerligen ej ägnade därtill. Hvad Kraus hade att gifva, var en hänförd beundran för mästaren Gluck och en djupt trängande uppfattning af dennes musikaliska sträfvanden. På detta område kunde Kellgren taga emot det nya så mycket lättare, som han här icke hindrades af några inlärda estetiska teorier; han kunde helt hänge sig åt njutningen af Gluck och åt den nya och stora stil han uppenbarade, en stil, som i själfva verket stämde öfverens med Kellgrens egen innersta känsla för klassisk renhet och höghet. Det poetiska lif och den dramatiska kraft Gluck skänkte operan, visste Kellgren också försvara, då Naumann begynte klaga öfver recitationerna i Gustaf Wasa. I det märkliga brefvet till Zibet (aug. 1782) utvecklade han dessa tankar på ett sätt som kommer en nutida läsare att tänka på Glucks arftagare Wagner: »Om recitativet är väl skrifvet, det vill säga, om ingenting är parasitiskt och öfverflödigt för läsaren, om det i samma mån det förlänger sig äfven binder och uppeldar, om hvarje tillagd vers ger en ny grad åt känslan, då kan ock ingen ting borttagas utan att

bryta sammanhanget eller försvaga intresset. Men hvad fråga våra kompositörer efter sammanhanget och intresset? De gissa ej att en opera kan vara en tragedi, de förstå ej att sätta ett recitativ, ty de förstå ej att exprimera; de förstå endast att låta tonerna kvittra och drilla... Gluck förstod att sätta musik för själen och hjärtat; hans medbröder stanna vid örat.» Kellgren slutar med en hånfull skildring af den vanliga då härskande operastilen, som han själf gifvit i sin ofullbordade satir Förtjänsten.

Det dröjer länge innan vi påträffa några uttalanden af Kellgren om poesi, som kunna jämställas med dessa om operan, men man kan i alla fall erinra om en uppsats i Stockholms Posten 1783, där det ironiseras öfver smaken för »det täcka», det smånätta, och den not vid »Till Cynthia» (1784), i hvilken han anbefaller Propertius bl. a. därför, att han »skulle kanhända lära våra unga erotiska poeter att skrifva till sina älskarinnor med något mera passion och något mindre grannlåt».

Härtill anknyter sig Kellgrens uppfattning af passionens betydelse för poesien öfver hufvud.

Den nyare forskningen har allt mer fäst uppmärksamheten på, huru under upplysningens herravälde och delvis äfven genom denna riktnings företrädare en ny mänskouppfattning begynte tränga igenom. Man fick öga för det irrationellas betydelse och därigenom först för rikedomen i människans väsende. Redan Pope, som i sin Essay on Man om hvartannat hoprört så mycket gammalt och nytt, talar där i andra sången om lidelserna, som han sätter emot den stoiska apatien; de äro vinden, själfva drifkraften, medan förståndet blott kan reglera farten, och de kunna tjäna det goda:

The surest virtues thus from passions shoot.

Denna lära fann Kellgren vidare utvecklad hos Helvetius. Den är hos honom satt i förbindelse med satsen om egenkärleken, såsom yttersta upphofvet till alla mänskors handlingar, och han fattar lidelserna mycket materialistiskt, men han betonar starkare än Pope, att lidelsen är den produktiva kraften i människans natur. 'Bon sens' kan vara mycket bra i det vanliga lefvernet, men det kan icke frambringa något; ju mindre lidelse, ju mindre geni.

För Kellgren bör denna lära* hafva varit en befrielse, helst han fann den hos författare, som för honom voro auktoriteter. Hvad han instinktivt kände, bekräftades af »filosofien». Gång på gång återkommer han till att poesien är — icke »sundt förstånd i prydliga verser», utan — passionens språk. I artikeln »om svårigheten för en kristen att vara stor poet» (St. P. 1781: 9) heter det, att »skaldekonsten bjuder inbillningen att på eldsvingar utsväfva kring alla världens rymder», och att poeten, som skall måla passionerna, måste känna dem. I talet om satirens vederstygglighet är satsen mera definitivt formulerad: »passionerna äro de eldsvingar, på hvilka en poet plägar lyfta sig öfver det låga och medelmåttiga». Från senare tid kunna flera yttranden anföras, där samma sak beröres.

Men härmed var den estetiska frigörelsen blott förberedd. Utöfver midten af 1780-talet äro Kellgrens litterära åsikter alltjämt ortodoxa. Hvad särskildt Malmström framdragit ur Stockholms Posten och åberopat för en motsatt åsikt, bör ej tillmätas så stor räckvidd. På ett ställe ådagalägges t. ex. en förkärlek för Homeros,

* Den utgör äfven temat i Thorilds Passionerna.

som går i nyantik riktning, och som vann Ehrensvärds gillande, men annars anföras Horatius, Longinus och Boileau såsom auktoriteter. Att åtskilliga förståndiga saker från och till påträffas i Stockholms Posten, är ju ingenting märkligt, ty hur ensidig Kellgren än kunde vara i grundsatser, hans smak och goda hufvud kunde inte förneka sig. De, för öfrigt mycket sparsamma, omdömen man träffar om någon författare eller något hans verk, äro framkallade af den litterära situationen för tillfället och knappast ägnade till grundval för generella slutsatser. Så de bekanta raderna i »Nytt försök till orimmad vers»:

Du tag af Shakspeare yrslan,
Med store Klopstocks orim
Och Goethes konvulsioner
Och Ossians evigt samma.

Som Kellgren uttryckligen betonade i anmärkningen till »Man äger ej snille», voro de riktade mot dem, som trodde sig »stora bli med stora skalders brister», hvilket ju ock borde ligga i uttrycket »tag af», om man pressar det. De inneburo således ingen ringaktning för dessa författare, men kunna inte heller åberopas som bevis på att han då (1783) kände dem närmare; med Ossian var det säkert fallet, och den glosa han får, är också den mest träffande.

Samtidigt skref Kellgren (i bref till Rosenstein d. 7 okt. 1783) om Spastara: »Arbetet har undergått Thoréns [Thorilds] granskning och smakar af nya sekten. Den som tager stora ord för stora tankar, yrslą för imagination, konvulsioner för sentimenter, det extravaganta för det sublima, den som hvarken frågar efter ordning i tankarna eller smak i expressionen, och som

endast låter förblinda sig af några få vackra verser, lär finna i detta skaldestycke ett nytt bevis af Lidners geni. Tror du ej, sade jag åt Clewberg, att Lidner blifvit en stor poet, om han ej varit så liderlig? — Jag tror tvärt om, svarte han mig, att om Lidner ej varit liderlig, hade han med alla sina fabler ej gjort den minsta sensation; men man älskar kontraster. Denna reflexion har frapperat mig med sin nyhet och sanning.» — Ännu fem år senare synes Kellgrens synpunkt på Lidner ej blifvit mera sympatisk.

Uti de tal, med hvilka Kellgren (1786) såsom svenska akademiens förste direktör hade att hälsa de nyinvalda medlemmarna, finner man ej heller några ansatser af betydelse. Märkligast är väl det ställe i svaret till Armfelt, där han gisslar »den goda ton, så olika den goda smaken, så konstlad i tal och skick», som bannlyst friheten och glädjen, som »fördömt som oanständige alla nöjen af djupt intryck, alla nöjen, som våga mer än halka öfver själen», och som »tagit senorna ur stilen och framför allt förtorkat alla sanna källor af komiskt skämt». Säkerligen ligger däri ett återkallande af domen öfver Bellman, men det är dock föga mer än hvad en klassiker kunde säga en pretiös; liknande klagan hade hörts redan af Boileau och än mer Fénelon och framfördes af Leopold i hans inträdestal. Öfver hufvud brister Kellgren här inte i ortodoxi; de ord han på ett ställe fäller om »skadan af en uteslutande smak» innebära intet brott mot klassiciteten.* Hans ställning be-

* Om individuella olikheter i smak har Kellgren några gånger uttalat sig: i företalet till Vitterhetsnöjen 1781, i talet om satirens vederstyggligher och i det öfver Wellander, men ingenstädes på ett sådant sätt, att man däraf kan draga några slutsatser om en fördjupad uppfattning.

lyses af den jämförelse han drar upp mellan den sanna vältaligheten och »den prålande skugga, som sökt att henne härma. Huru faller ej, höljdt af åtlöje och förakt, det jättelika troll, som i senare dagar sökt bestorma hennes tron!» Han fördömer den »orientaliske» stil, som trängt in i predikningarna och hänvisar på Massillon och Bossuet. »Vändom ögonen på de gamle, våra mönster i allt», heter det en annan gång.

Troligt är emellertid, att Kellgren i dessa tal var något mer akademisk än i sin smak. Då han i ett af dem betonade nödvändigheten af språkets uppodling, belyste han detta med en bild: »Här visar sig ett fält, höljdt af de vackraste telningar och blommor. Icke saknas här den lifliga rosen, som längtar att pryda herdinnans barm, icke älskarens myrten, icke hjältens lager. Men tisteln och videt kväfva ännu deras växt och skymma deras glans. Den nyfikne vandringsmannen stannar ett ögonblick och betraktar naturen i sin vilda prakt; men vänder snart om till de odlade parker, där hon lyser i sin fullkomlighet.» — Men denna slutsats är glömd, då Kellgren året därefter gjorde sin Norrlandsresa; hunnen upp till trakten af Sundsvall skref han till Clewberg — hvars naturdyrkan han annars gärna skämtade med —: »Hvarför är du icke här för att betrakta och njuta? Allt är här styrka och storhet; en natur en saillie. Berg mot skyn och dalar ned i afgrund.» Och i ett följande bref: »Norrland är vackert, och vackert i den stil jag älskar.» — Det är ett drag, som plötsligt förråder huru känslan för det starka och stora är i växt hos Kellgren. Visserligen hafva vi inte flera yttranden af detta slag, men vid den tid då det fälldes, var Kellgren redan som skald inne på sina nya vägar.

Vi böra då gå något tillbaka och se till huruvida icke från de närmast föregående åren, då de anförda uttalandena ännu visa Kellgren på sin gamla ståndpunkt, det finnes en eller annan dikt, som förebådar omslaget. Hos en natur som hans bör den poetiska känslan ila före intelligensen, äfven i denna »nådens ordning» bör kallelsen gå före upplysningen.

Först och främst är härvid att iakttaga att, så vidt vi kunna döma, Kellgrens författarskap under de år, som det här är tal om, åren kring midten af 1780-talet, betydligt aftog. Han hade versifieringen af Gustaf III:s dramer, men i redaktionen af Stockholms Posten tog han inte så liflig andel som förut, och hans egen diktning, ringa till omfattningen, består med ett par undantag blott af tillfällighetssaker; 1783 räknar sex dikter, 1784 fyra, 1785 och 1786 hvartdera troligen tre. Äfven om denna beräkning är ofullständig, kvarstår dock det intryck att skalden befinner sig i en osäkerhetens och samlingens period.*

Hit bör man väl förlägga ett stycke i början af *Mina löjen* (verserna 18—40), som saknas i det första fragmentariska trycket i »Hvad nytt? Hvad nytt?» af 1778, men finnes i ett särtryck af 1786. Inre skäl synes mig tala för att det tillkommit senare än det öfriga, hvarmed det inte har något djupare sammanhang. Kellgren vill ej veta af den gud, som fakiren — asketen — dyrkar, som denne skapat sig af »sina egna lyten».

* Blott i förbigående erinrar jag om dikten *Vid Lovisa Ulrikas död* 1782, hvilken Kellgren själf betecknade som »absurd» — af hvad skäl är svårt att förstå; möjligen ville han därmed så att säga öfverskyla sitt experiment med ett par rader i Lidners stil:

Men hör! — hör dödsbasunens ljud! —
Hör Nordens återskall! ... Han ropat har ... O Gud!

Han, som i vårens blomma ler,
och uti västans fläktar andas,
och uti drufvans nektar blandas,
och genom solens blickar ser;
hvars röst Glicere på harpan spelar;
och Han, som eld och sötma delar
åt hvarje kyss, som hon mig ger...

Hvad? — Skulle han till tack begära
en kalk af mina tårars flod?
Han själf så lycklig och så god,
gör mänskors lidande hans ära?
Begär hans altar gråt och blod? —
Mitt bröst förbannar denna lära.

Med rätta anmärker Lamm, att »denna luftiga rokokogudomlighet, kyssens och drufvans gud, äger mer gemensamt med olympen än med bibeln»; huru föga ideell andan än är, blir dock detta panteistiska utbrott märkvärdigt såsom det första steget på vägen till Nya skapelsen. Naturen har här fått annorlunda besjälning än förut. Och detta går igen i den dikt, hvarmed Kellgren 1786 hälsade Oxenstierna som diktare af »Dagens Stunder»:

Naturen, misskänd, glömd, föraktad,
ej mer sin älsklings dyrkan fick:
död för den usla landtmans blick,
stum från de storas slott betraktad.

Än starkare framträder sammanhanget uti just den strof, som i motsats härtill tolkar Oxenstiernas nya naturuppfattning:

Djupt i vår själ hans stämma sänktes,
stor blef förtrollarns verkning spord:
åt mänskan nya sinnen skänktes
och nya himlar och ny jord.

Äldre än dessa är *Förtviflan*, tryckt 1789, men inlämnad till Franciskanerorden redan 1784. Den pessimism, som här tolkas och slutligen öfvervinnes, är af annan art än Kellgrens tidigare. Där var temat en allmän världsleda, som framkallats af betraktelsen öfver lifvets grymma villkor öfver hufvud, här trängtan efter befrielse från individuella sorger. Det är ej mer en världsföraktare, som utgjuter sin bitterhet, utan en olycklig, som klagar. Denna nattstämning, som vanställer hela hans syn på lifvet, hvad har framkallat den? Hvad har gett naturen denna fasans stämpel? —

Hvem, om ej min egen själ.
Hvem, om ej dess trolldomsvälde
detta glädjens hem förställde
till en kula, naken, vild.

Den olycklige vill söka sin befrielse i självmord, men då talar en annan röst:

Ack! Han är ej en barbar,
Han, som varelsernas släkte
ur det tomma djupet väckte —
Nej, han är en vän, en far.
Matta då ej mer hans öra,
att din döfva jämmer höra.
Vet, då han din sällhet slöt,
gick han att din död befalla.
Usle! skynda då att falla
i hans faderliga sköt.

Att hela stämningen är släkt med och säkerligen påverkad af Youngs Natt-tankar, har Sv. Ek påvisat, och upphofvet är, måhända i högre grad än han antager, litterärt. Men en blott efterbildning är dikten

inte, Kellgren har inte blott varit estetiskt tilltalad af Young, utan tydligen gripen af både hans klagan och hans religiösa tro. Därmed är visserligen ingalunda sagdt, att Kellgren genomgått någon djupare andlig kris och omvändelse, men hans ändrade hållning är dock uppenbar.*

En förändring på ett annat område visar oss verserna *På musiken af Haydns Roxelane,* som torde tillhöra dessa år eller åtminstone inte vara mycket senare. De taga upp temat från »Bacchus och Kärleken», men huru vidt skilda äro inte uppfattning och behandling! I stället för ett långt, omsorgsfullt disponeradt och mödosamt utarbetadt ode några få sångbara strofer, ett mellanting mellan en visa och en duett i ett sångspel. Här hafva vi redan förklangen af Franzéns anakreontiska lyrik.

I detta sammanhang böra vi också dröja vid dramerna. Att gå in på deras motiv, byggnad m. m. är här skäligen öfverflödigt, ty Kellgrens andel i dem inskränker sig till formen, såsom senast och grundligast blifvit uppvisadt af Levertin. Uti de planer, som

* Stilen synes mig påfallande ojämn; bredvid ställen af resonerande eller retorisk art stå andra med friare rytm och friskare språk. Denna ojämnhet kan vara en följd af de villkor, under hvilka dikten kommit till, men också bero på omarbetning. År 1781 och 1782 är det i brefven till Clewberg ett par gånger tal om ett (tydligen äldre) »Ode öfver Ledsnaden» — skulle det gå igen i Förtviflan? En omarbetning är tänkbar äfven 1789. — Det praktfulla språket — kanske särskildt i femte strofens skildring af solen — gaf den bekante Per Enbom anledning till satir. I en artikel i Extra Posten 1795: 15 f., där han vände sig mot Leopold och försvarade de »oregelbundna» skalderna, gjorde han också utfall mot det uppskrufvade i Clewbergs Ode och Kellgrens Förtviflan, hvilken dikt han karaktäriserade som »högtrafvande och grann som en spansk mulåsna med schabrak på ryggen, röd fjäderbuske på hufvudet och brandgula band omkring svansen».

konungen lämnade åt skalden, voro äfven dialogens enskildheter utförda eller antydda, det kan visserligen, då handskrifterna i flera fall saknas, inte öfverallt bevisas, men svårligen betviflas. Åtskilligt bör likväl i detaljer hafva utarbetats och tillagts af Kellgren, och i detta hänseende är hans andel nog rätt olika i de olika styckena. Uti Äneas hade han noggrant följt Gustaf III:s utkast, och detsamma gäller »dramen» Drottning Christina; endast ett par ställen förråda ett mera lyriskt anslag, en Kellgrensk insats. Något annorlunda torde förhållandet vara med *Gustaf Wasa,* såsom väl antydes af Levertins uttryck, att »brorslotten» var konungens.

I företalet har Kellgren själf antydt sin del i operan, då han säger: »att genom sin själ öppna en väg till lyriskt uttryck för de stora känslor, som födde detta verk, härtill fordrades mindre att vara skald än en rättskaffens Svensk; och mitt enda högmod är att förtjäna denna heder.» Denna uppgift lyckades Kellgren på de afgörande punkterna, främst i den berömda kören:

Ädla skuggor, vördade fäder,
Sveriges hjältar och riddersmän!

Högt måste man därför skatta Kellgrens andel uti den enastående framgång Gustaf Wasa nådde ej blott vid premiären utan länge därefter. Först uti Kellgrens rena och klangfulla vers fick Gustaf III:s tanke den rätta »svenska dräkten». Och detta arbetes betydelse för hans utveckling bör just därför hafva varit stor. De stämningar, han kunde tolka, måste först hafva gripit honom själf; konungens fosterländska patos väckte dessa stora känslor, som förut slumrat, men som Kell-

gren innerst längtade efter, och af versifierandet blef verklig diktning. Det var en af de vägar, på hvilka han nådde ut öfver sin nihilism, en den viktigaste och en af de tidigast öppnade.

Gustaf Adolf och Ebba Brahe hade såsom prosaskådespel uppförts redan 1783; tre år senare sysslade Kellgren enligt uppdrag med att omskrifva det till en »lyrisk drame» på vers. Han anslöt sig äfven här i regeln noga till konungens text och nöjde sig ibland med en blott omflyttning af dennes ord, men stundom uppstod ur dessa under Kellgrens hand ett litet poem. Jämte den fosterländska borde här äfven andra strängar anslås, och märkligt är framför allt ett nytt uppslag i naturlyriken. I andra akten, där scenen är på Öland och kören består af fiskare, erbjöd sig sjäfmant en anslutning till Ewalds »Fiskarne». Hafsbruset därifrån skänkte äfven Kellgrens vers här och där en frisk fläkt, väl ingalunda så stark som i den danske skaldens verk, men i alla fall kraftigare än i någon äldre svensk dikt. Den folkliga ton, som präglar dessa scener, finns däremot redan i Gustaf III:s text; för Kellgren var den ju rent främmande. Att konungen också för Katarinas visa i denna akt gifvit skalden anvisning på »en folkvisartad behandling», såsom Levertin antar, är ju möjligt. Något försök i balladstil, hvartill Ewalds föredöme kunde inbjudit, har Kellgren emellertid inte gjort, utan nöjt sig med att omforma utkastets ord efter mönstret af Hönsgummans visa.

Den växling i ton och versmått, som operan fordrade, gaf Kellgren anledning att pröfva nya uppslag och förde honom vidare på den väg till större frihet och rikedom i rytmiskt hänseende, för hvilken han förut

visat bevågenhet. En djärf nyhet för sin tid var den blandade versen i den stora kören i Gustaf Wasa, och än djärfvare var han i Gustaf Adolf och Ebba Brahe. Redan den första repliken, änkedrottning Christinas, visar det:

Nej, jag det svär; så vekliga band
skola ej fästa en hjältes hand.
Är jag ej mor? — och min son skulle våga
att trotsa min vilja, att få mitt förakt! o. s. v.

Äfven i dialogen fick alexandrinen mestadels vika för kortare verser. Måhända var denna frihet en af orsakerna till att intrycket på hofkretsarna ej blef gynnsamt. Hedvig Charlotta syns återge den allmänna meningen då hon skrifver: »Det är en af vår tids mest omtalade skalder Herr Kellgren [här är namnet utsatt!], som satt den på vers, men det har utfallit föga lyckligt.» — Hos den stora publiken blef framgången ej störd af detta, och sångerna sjöngos allmänt.

*

Vi ha hunnit fram till den punkt, då Kellgren börjar slå sina »stora slag för sanning, rätt och vett». Med ingången af året 1787 tager han fatt på den uppgift som kulturbärare, hvilken han nu fattade helt annorlunda djupt och allvarligt än förut. Tidsomständigheterna voro sådana att de direkt uppfordrade till ingripande.

Upplysningen hade trängt fram segrande bland samfundets öfre lager, och dess ifrigaste förkämpar voro öfvertygade om, att det blott var en tidsfråga, när den

skulle härska hos alla bildade. Men den hade, som vi sett, hos många framkallat en känsla af besvikenhet; rationalismen var för torr för att fylla de andliga behofven, framför allt hos germanerna. Och så kom omslaget, plötsligt och våldsamt. Den undertryckta mystiken uppenbarade sig åter, skiftande till innebörd och form, som äkta religiositet och som grof vidskepelse, som folklig sekt och som esoterisk visdomslära. Själfva dessa sällskap, hvilka såsom Franciskanerorden hade stiftats för att sprida upplysningen, och skänka svagare sinnen en ersättning för hvad de mist genom att bryta med traditionen, kommo i flera fall att blifva organ och hemvist för mystikerna. Hemlighetsmakeriet och ceremonierna bjödo tacksamma anknytningspunkter för dessa, svärmeriet blomstrade argare än någonsin. All sorts vidskepelse, gammal och ny, bredde sig uppenbart: guldmakare, drömtydare, andeskådare, spåkvinnor, magnetisörer o. s. v., enfaldiga narrar och sluga bedragare, sinnesförvirrade stackare och halft geniala svärmare — alla kommo de nu fram i brokig blandning, funno anhängare och bildade hemliga sällskap, där man sysslade med de mystiskt lockande lärorna.

Hos oss funno dessa rörelser en inhemsk tradition att åberopa sig på, nämligen Swedenborgianismen. Af den svenske siarens läror omfattades naturligtvis just de gröfsta af större skaror, och Swedenborgs namn blef en skylt för allehanda ofog af denna art. Huru allt detta utvecklade sig, huru frimureriet blef en härd för grof vidskepelse, huru lärare som Plommonfelt, Björnram och Ulfklo lyckades få adepter inte minst uti de högst uppsatta kretsarna, är väl bekant. Inte blott hertig Karl blef en trogen anhängare af den nya

rörelsen, äfven Gustaf III:s fantasi greps däraf för en tid. T. o. m. så högt bildade, andligen på olika sätt så högt stående personer som J. G. Oxenstierna och C. A. Ehrensvärd rycktes med.

Att närmare skildra hela denna häxsabbat är öfverflödigt, då vi redan hafva flera förträffliga teckningar, senast uti M. Lamms bok om Oxenstierna. Men jag skall citera några drag, som visa det intryck Stockholm vid midten af 1780-talet gjorde på en samtida. De äro hämtade ur en hittills ej begagnad källa, S. Gagnerus' »Lefnads- och Tanke-Journal».

Gagnerus gjorde i maj 1787 ett besök i hufvudstaden i afsikt att för intresserade där förevisa frukten af sina lärda mödor, ett verk om huru svenskan skulle riktas ur fornspråket. Detta ärende bragte honom samman med Stockholms lärde på det humanistiska området, Rosenstein, Adlerbeth, Gjörwell och andra, och han hade således tillfällen att höra deras omdömen om ställningen. »Man talar,» antecknar Gagnerus d. 21 maj, »och man tror stundom här mycket om magnetismen och de försök, som därutinnan göras, och man gillar i det samma Swedenborgianismen och kommersen med sällskapsandarna.» Ett kvinnfolk, som blifvit söfdt af kapten Silfverhjelm, gaf svar, som voro »dels vackra, dels obegripliga och för förnuftet anstötliga; att omfatta sådant fordras vidskeplig tro och inbillning». — Ett par dagar därefter är Gagnerus på middag hos Höpken tillsammans med bl. a. Anders Schönberg, som berättar om en magnetisk seance, han bevistat. »De ingifvelser som det magnetiserade och tjusta fruntimret nu ägde, skall hafva varit af dess 12-åriga och längesedan afdöda dotters ande. Man berömde svarens kvick-

het och sinnrikhet», hvarvid Gagnerus, som tycks ha varit den mest skeptiske i det lärda sällskapet, tillät sig erinra om att det förutsatte mycken »fördom» hos de troende. Vidare nämner han, huru de mähriska bröderna (herrnhutarne) vunnit mycket utbredning, och då han efter en fyra veckors vistelse i Stockholm återkommit hem, sammanfattar han sina intryck i följande ord: »Både uppväckelse, vantro och tanke-ifver voro äfven nu i Stockholm i den fullkomligaste jäsning, men mähriske bröder, Swedenborg och magnetism delte snart all andakten sig emellan.»

Huru allt detta skulle te sig för Kellgren, är lätt att föreställa sig. Till en början såg han kanske saken mest från den löjliga sidan. Alltifrån 1782 innehöll Stockholms Posten ett och annat skämt med tron på spöken och andeuppenbarelser, med mystikern C. Fr. Nordenskjölds drömtydningslära m. m. dylikt, hvilket allt bekvämligt sammanfattades som swedenborgianism. I hvad mån dessa artiklar äro af Kellgrens egen hand, är svårt att afgöra, men gifvetvis äro de uttryck för hans åskådning. Så lätt gick det emellertid inte att kväfva denna farsot; just dessa år tog den allt starkare fart. I själfva Posten fick Kellgren mothugg, hvilket så mycket mindre kunde förhindras som boktryckaren, Holmberg, hade sina sympatier åt detta håll. Så växte anledningarna till Kellgrens missnöje och bekymmer, och i förbund med Rosenstein beslöt han sig för att slå ett stort slag.

I Stockholms Postens första nummer för år 1787 lästes en kungörelse om ett nytt sällskap Pro sensu communi — för sundt förnuft. Den inleddes med en karaktäristik af tidens andliga fysionomi:

»I sanning, då man finner af en daglig erfarenhet, huru allt sprungit öfver till ytterlighet och förvirring; inbillning och känsla ryckt tyglarna af förnuftet; snillet förvandlat sig till ursinnighet och fallandesot, styrkan till raseri, djuphet till oreda; då smaken blifvit ansedd för medelmåttans betänkligheter, ordning för svaghet, regler för gräl; det högsta sköna vad icke kännes; det högsta sanna vad ej begripes; rön och försök gifvit vika för systemer; systemer för gissningar, gissningar för drömmar; vantron stigit ned ända till fånighet, och tron gått in i vetenskaperna; fördomar flyktat från sederna, dem de gagnat, till fysiken, där de förvilla; än det obegripliga blifvit ansett för omöjligt, än det omöjliga för blott obegripligt; med ett ord då det tyckes som det goda förnuftet vore hart när att förvisas både ur den vittra och lärda världen, både ur konsternas och vetenskapens rike: huru nyttigt, huru nödvändigt vore då ej ett samfund, som med all frimodighet sanningen kräfver, men med all den aktning man är personer skyldig, förenade sig att hämnas förnuftets ära, att upprätta dess makt, tvinga dess affällingar till blygd och sansning, och återföra människan till den gräns af rätt och sant, utom hvilken allt är förvillelse eller förnedring.»

»Sällskapets ledamöter fördelas i synliga och osynliga» till hvilken senare klass hör »hvar och en medborgare af upplyst förnuft och dygdigt uppförande». Dess högtidsdag blir den 29 aug., »då åminnelsen firas af den förnuftigaste man, som jorden burit, engelsmannen John Locke». Täflingsskrifter öfver uppgifne ämnen kunde sändas till utgifvaren af Stockholms Posten, som skulle blifva organ för den offentliga diskussion, säll-

skapet ville framkalla. Auktorerna må beflita sig om vett, för tanken, uttrycket och sederna, d. v. s. om sanning, smak och anständighet. »Sällskapets symbolum är denna Horatii vers: Scribendi recte sapere est & principium & fons» ... Dessa publikationer begyntes omedelbart med tjugo teser, af hvilka den första lydde: »Två gånger två är fyra»; och den sista: »Nämn oss en stor ordens-bror, som ej varit en liten människa.» De öfriga sökte förklara huru det kom sig, »att på en och samma tid den högsta filosofi och de ytterligaste dårskaper behärska Europa», eller ifrade mot, »att så mycket klokt och hederligt folk endast nöja sig med att skratta åt den stora mängd af bedragande narrar, som öfverflöda i vårt tidehvarf... Oss tyckes att dessa upptåg passera allt skämt.» — Det var Kellgrens egen erfarenhet: tidens förvillelser hade gjort honom själf allvarlig och gifvit honom en medborgerlig uppgift.

Uppståndelsen öfver detta angrepp midt i fronten blef stor, och en liflig polemik vidtog; ett par gånger i veckan träffar man i denna årgång af Posten uppsatser i saken, och äfven Dagligt Allehanda togs i anspråk för striden. De inlägg, som kommo från mystikerna, äro af lika växlande innebörd och hållning som de element, hvilka funnos bland dem: än långa, välmenande och undervisande afhandlingar, än hätska smädelser.

På hösten var Kellgren färdig med ett nytt betydande anfall: i början af oktober lästes i Posten det berömda skaldestycket *Man äger ej snille för det man är galen.* Titeln, och med den idén, hade då redan ett par år stått upptecknad i den lilla grå anteckningsbok, där Kellgren förvarade sina litterära tankar. Att

den närmast syftade på Swedenborg, är tydligt, men att såsom Atterbom klaga öfver denna summariska behandling af den svenske siaren är lönlöst. Man kan inte begära att Kellgren, voltairianen, skulle hafva sinne för den djupare mystiken, helst han stod midt uppe i striden mot alla de, som begagnade sig af hans namn men i gemen själfva hade de en mycket krass uppfattning af andeskådaren. Att Kellgren ej heller har någon reda på dennes naturvetenskapliga förtjänster, är inte heller att undra på, då han inte ägde några kunskaper på detta område.

Kellgren vänder sig mot alla de, som taga snillenas brister eller dårskaper till intäkt för sina egna, mot å ena sidan alla andeskådare, alkemister och slike herrar, å den andra de litterära förförarna som Thorild. Satiren har en skärpa och kraft, som skalden ej ådagalagt sedan han skref Nytt försök till orimmad vers, men dock finner han den otillräcklig:

Men lämnom skämtets udd! — För svagt dess vapen är,
när lagen ropar hämnd och religionen blöder;
när samfundslugnet störs och villan upprätt bär
mot sanningen den arm, som sveket hemligt stöder.

Medborgarens djupa bekymmer i förening med kultur-entusiastens hafva här eldat Kellgren till ett patos, som förut ej förnummits hos honom. Kanske än mera strålande bryter det sig väg uti det poem på prosa, som afslutar anmärkningarna till dikten; han talar där om »denna djupa känsla af Sant och Rätt, Godt och Ädelt, . . . denna djupa själfförnöjande, själffrätande känsla, om hon ej är snillet, är hon fröet därtill. Utom henne fanns aldrig ännu på jorden en verkligt stor filosof och skald.»

— Han fortsätter: »*Unge författare!* vill du veta om din kallelse är sann eller ej; lägg handen på ditt hjärta. Hvad intryck känner det af de ting som omgifva dig? Sanning, dygd, rättvisa, fädernesland, mänsklighet: säg, kan du nämna dessa heliga namn utan rörelse i ditt blod, utan skakning i dina fibrer? Ser du blott med ett åtlöje dina likars dårskap? med förakt deras laster? med ömkan deras olyckor? Den håg du känner att utmärka dig af talanger, hvad har den till föremål? Månn' en titel, en prydnad, ett anseende öfver hopen, en bekvämligare lefnad? Månn' hofgunst och sällskapslof? Söker du blott att, af ingen oroad och oroande ingen, gå som man säger din värld igenom, och låta världen ha sin gång?... Då yngling! Tro mig: det är icke dig, som snillet kallar att tala till folket. Försök ej att höja dig öfver medelmåttans krets. Blif täck, oförvitelig, en man af *god ton!* Ditt namn, om det lefver, skall dö med dig. — Och om åter vid åsyn af allt hvad som rubbar den allmänna ordningen, af allt som kränker förnuft och dygd: om vid blotta åsyn eller ryktet häraf du känner ditt blod tändas, ditt hjärta klappa, din andedräkt förkortas, tårarna brista ur ditt öga, tankarna hoptals genomstörta din själ, och du glömmer så dig själf, och du är icke mera *Dig*, men den dygdige, som lider, men den upplyste, som förföljes: medborgaren, filosofen, människan... Då, ädle! igenkänn snillets gudomliga rätt; då, sök ej förgäfves att kväfva en eld, som, lik åskans eld, ej skall slockna förr'n han förtärt dig; då, följ ditt öde: blif stor — och olycklig.»

Det är omöjligt att teckna Kellgren vid denna tid bättre än han själf gjort i dessa själfulla rader. Med en mans djupa allvar och en ynglings lågande hän-

förelse beskrifver han den uppgift, som den store skalden har som sitt folks hjärta och samvete, den uppgift, som nu blifvit hans egen.

De vidlyftiga anmärkningar, hvarmed Kellgren i Stockholms Posten beledsagade poemet, ådagalägga med hvilken grundlighet han förberedt sig till detta stora slag. Ur den Swedenborgska litteraturen drog han fram befängdheter, men nöjde sig inte med detta utan studerade också verk om magnetism m. m.

De auktoriteter, Kellgren stödde sig på och här använde, voro fortfarande de franska filosoferna, Voltaire och Helvetius främst, men nog äfven andra såsom Fontenelle. Man kan fråga: huru kan nu detta stämma öfverens med den ändring i världsåskådning, som Kellgren undergick? Lamm svarar, att han här gör »det sista krampaktiga försöket att inge sig entusiasm för ett sanningsforskande, som ej tillfredsställer individens lyckobegär». Jag tror för min del inte, att detta är den rätta förklaringen. Jag tror öfver hufvud inte, att Kellgren någonsin öfvergaf Voltairianismen, ens under sina sista år. Men han modifierade den, och framförallt, han trodde inte längre, att den innehöll hela sanningen. Han höll nog alltjämt Locke för »den förnuftigaste man, som jorden burit», men bredvid dennes empiriska rationalism gaf han sin känsla dess rätt. En sådan kompromiss synes mig vara mycket sannolik för en man af Kellgrens art. En parallell bjuder hans estetiska åsikter som vi skola se: då han började dyrka nya gudar, brände han inte sina gamla.

Man har beundrat det mod Kellgren visade, då han så öppet och så skarpt angrep en mäktig tidsströmning,

men man har knappast till fullo uppskattat, huru fåtalig den skara var, som han stödde sig på, och huru stor den förbittring, han drog öfver sig. Pro sensu communi bestod, såsom utgifvarna af de samlade skrifterna upplysa, i självfva verket endast af två [aktiva] ledamöter, Kellgren själf och Rosenstein, som skref en längre uppsats i Posten till sällskapets försvar. Ett par andra sina närmaste vänner kunde Kellgren lita på, och de »osynliga» ledamöterna läto sig delvis afhöra med insändare. Betydelsefullt var naturligtvis också, att Rosenstein »prevenerat» konungen, och att Pro sensu communi från hans sida kunde påräkna väl ej direkt understöd, men en välvillig neutralitet; Gustaf III hade för en tid låtit sin fantasi fängslas af magnetisörerna och mystikerna, men i längden kunde en man med hans intelligens icke hållas kvar af deras tarfliga upptåg.

Men dessa mystiker voro talrika och mäktiga genom sin fanatism och sina förbindelser. Sin medelpunkt hade de i det »filantropiska och exegetiska sällskap», som stiftats mot slutet af 1786, och som året därpå började öppen verksamhet. Striden fortgick sålunda de följande åren; Kellgren höll sig mest till gycklet; bland hans mest lysande artiklar är i detta hänseende den som bär rubriken »Nonsens och Swedenborg» (1789). Men angrepp af detta slag blott ökade förbittringen hos de troende, bland hvilka C. Fr. Nordenskjöld var den mest stridbare. Till den harm hans kritiker väckt bland »rimkräken» och deras vänner, och den afsky hans frivolitet framkallat hos de allvarliga, kom nu hatet från en väl organiserad fanatisk sekt. Det var en verklig förföljelse Nordenskjöld och andra satte i gång

mot Kellgren, och den varade som vi skola se utöfver dennes död.

Att uppskatta den verkan Kellgrens uppträdande utöfvat på allmänna meningen om mysticismen, är gifvetvis mycket svårt. Att åtskilliga bringats till besinning därigenom, torde kunna antagas, men någon afgjord seger medförde det inte. Snarare torde själfva spridningen och populariseringen af de hemlighetsfulla konsterna hafva bidragit att nedsätta deras anseende och beröfva dem deras tjusning; de blefvo till ett sällskapsnöje. »Jag kan aldrig,» skref Oxenstierna 1789 till Reuterholm, »beskrifva dig min förundran att nu sitta med tre à fyra fruntimmer och nästan vid öppet bord och omtala allt det jag i forna profeters läror knappt tordes nämna åt en enda vän sub rosa.» — Som en illustration af de offentliga uttryck striden tog, må här till sist citeras den skildring, Schröderheim i bref till Gustaf III ger af en representation (1788, oktober) af Björns komedi »Det oskyldiga bedrägeriet»: »I början, så länge pjäsen attackerade mesallianser och gamla familjers företräden, voro appläderna anförda af hertigen af Södermanland, som i det ögonblicket kanske för första gången charmerade publiken. När ridikylen föll på magnetismen, satt Salomos visaste helt stilla, medan kungl. sekreteraren Kellgren ifrån direktionens loge, biträdd af folk med sens commun på parterren, satte sig i spetsen för handklappningarna.»

Till det vaknade kulturellt-medborgerliga intresset anknöt sig helt naturligt också det politiska, och det så mycket mer som Kellgren i sitt dagliga umgänge kom att räkna en politiker. Hösten 1786 flyt-

tade han (efter att från 1780 haft sin bostad vid Köpmangatan) till »Spetsens backe», i hörnet af Malmskillnads- och Mäster Samuelsgatorna (kvarteret Stormhatten), i samma hus där prosten C. G. Nordin bodde. Denne hade från 1782 haft tjänstledighet från sitt pastorat Skellefteå för att göra samlingar till ett svenskt diplomatarium, men blef 1786 riksdagsman och kom därigenom in i politiken. Han vann konungens förtroende och fick ledningen af de ecklesiastika ärendena för ett par år (till dess han utträngdes af Wallquist), och blef ett af verktygen för det enväldiga regemente, mot hvilket Gustaf III:s politik alltmer sträfvade.

Den nära vänskap mellan Nordin och Kellgren, om hvilken det ofvan anförda brefvet af 1786 vittnade, blef ej långvarig. Då de sommaren därefter samman med Bergström gjorde sin tur upp åt Norrland, fann Kellgren sig högst utträkad af Nordins »evinnerliga föreläsningar», hans loftal öfver alla regeringens författningar, han ansträngningar att öfvertyga alla skjutsbönder om den nya brännvinsförordningens förträfflighet o. a. slikt. Just detta torde hafva bidragit att framkalla opposition hos Kellgren; hans tidigare otvifvelaktigt uppriktiga beundran för Gustaf III såsom en monark i upplysningens ande började vackla, ju mera denne aflägsnade sig från de konstitutionella linjer, på hvilka han i början af sin regering rört sig.

Allvarliga tider kommo. Tryckfriheten hade, långt ifrån att, som Kellgren önskat, utvidgas, blifvit än mer inskränkt; finanserna leddes på ett allt mer äfventyrligt och despotiskt sätt; därtill nu det betänkliga kriget mot Ryssland. Som förut en kulturell fara, så tände nu en politisk ingifvelsen hos Kellgren, och i februari

1789 syntes i Stockholms Posten hans *Kantat den 1 januari 1789.*

I högtidliga rytmer skildrar han det nya årets inbrott. Det hälsas af de lycklige på jorden, men i deras glädjerop blandar sig ångestskrin från de olycklige och förtrampade. Därpå senare afdelningen:

Men där ... med rifven skrud ... i åldradt majestät
och vissnad fägring ... svag, försagd, med sorgens fjät ...
Hvem nalkas? — Hvilken hamn af drottning, af gudinna?

Mot Svea reser sig jätten hotande från öster, och hon lyfter »tviflets suck och bönens röst», hon åberopar forna tiders bragder för friheten. Men är hennes stund kommen, må då allt förgå:

Och för evigt slockne ljuset
af den sol, som leder dig!
Och försvinne jag i gruset
af den värld, som föll med mig!

Hvilken oerhörd skillnad mot de obetydliga rimmerier, med hvilka Kellgren i årtiondets begynnelse plägat fira årsskiftena! Han har höjt sig till sitt folks sångare i djupare mening än någon förut, han har blifvit dess straffande och eldande profet. Den svenska friheten, som Dalin besjungit i gammalt manér med vidlyftiga allegorier, hade härmed fått en hymn af en gripande, ny och hög skönhet. Denna Svea är ej längre en dekorativ figur, utan en poetisk vision. Fåfängt letar man efter någon svensk dikt, som kan sägas vara dess föregångare, men själf har den inspirerat hela följden af patriotiska sånger ned till och långt utöfver Tegnérs Svea.

Man lägge märke till, att här icke ett ord är nämndt om konungen, som förut varit den gifne representanten för riket. Kellgrens dikt är ej längre rojalistisk, utan helt enkelt fosterländsk, i stället för kungamakten träder nationen. Det är första gången vi iakttaga detta.

Så kom riksdagen, då säkerhetsakten genomfördes (den 21 febr.), och nu trädde Kellgren i opposition mot konungen. I sin allegori *Dälden* uttalade han en varning mot adelns krossande; med den fölle, så var hans mening, värnet för de andraståndens frihet, — en synpunkt, som han sedermera tycks hava utbytt mot en mera demokratisk. Han tog visserligen ingen del i den aktiva politiken, men han gjorde ingen hemlighet af sina frisinnade tänkesätt, och de delades af flere af hans närmaste. Bland dem särskildt Rosenstein. Med honom hade Kellgren kommit i närmare beröring i akademien och i Franciskanerorden, och den gemensamma striden »pro sensu communi» hade gifvetvis kommit dem att än trängre sluta sig samman. För Rosenstein hade Kellgren fullt förtroende och yttrade sig i brefven med största öppenhjärtighet, men tonen förblef dock alltid vördnadsfull. I denna äldre vän såg Kellgren en upplysningens man framför andra och betraktade honom som typen för en lärd efter sin mening, säkerligen mer än Rosenstein i grunden förtjänade. Han blef nu Kellgrens biktfader i politiska ting.

Sommaren 1789, medan Kellgren vistades nere i Skatelöf hos sin broder, den nyutnämnde kyrkoherden där, kommo nyheterna om de märkliga händelserna i Frankrike. Han är full af hänförelse öfver frihetens genombrott, men på samma gång bekymrad för att de oroligheter, som i samband därmed hade uppstått, skulle

tagas till anledning för mörker och förtryck. På upplysningens förmåga att höja och lyckliggöra ett folk tviflade han icke, »men här kommer den stora frågan: är det möjeligt för hopen att nånsin vinna denna upplysning? — Det är detta man kanhända ej nog säkert kan påstå, men ock ännu mindre neka, till dess att man tagit samma möda och väg att bibringa äfven den ringaste klassen ljus, sanning och dygd, som man härtills tagit att inpumpa mörker, villfarelser och tro. Låt allmänna tänkesättet och lärobyggnaden omskapas. Gif folket en förnuftig och moralisk katekes» o. s. v.

För egen del skrämdes Kellgren ej af våldsamheterna. »Det vore utan tvifvel det lyckligaste, om ändamålet kunde vinnas utan dessa föregående blodiga scener, men om de påskyndat denna hvälfning, om det ej gifs annat medel att bryta ett långvarigt och helgadt våld, så hvad är väl för staten några hundrade lif mot millioners frihet och lycksalighet genom sekler?» — Stundom slår hans hänförelse ut i full låga: »Nå, himmelen vare lof! Det finns då på jorden ännu ett folk, som har känt sig vara människor. Hvad gör oss att vara kastade några hundrade mil därifrån? Hvad är längre bort än solen, och dock är hon ej allas sol? Och sanningens älskare, är ej jorden hans fädernesland? Och har jag ej gråtit som ett barn — som en man — vid berättelsen om denna stora seger! Säg mig, Bror, som är historicus, har väl Rom eller Grekland något mera sublimt att framvisa? Och detta är den nation, som Nordiner och Lannærer * kallat vek-

* A. Lannær, kyrkoherde i Skåne, hade 1789 i andra upplaga utgifvit en skrift, däri han tillskref sedefördärfvet i Sverige efterapningen af fransmännen.

liga, förskämda genom upplysning och spektakler! Jag är glad, att jag ej denna tid är i Stockholm; jag hade utbrustit i sottiser: och om jag råkat denna prästen, denna mörksens ande — — — — Han hade fått mycket att rapportera. Gud gifve att sakerna måtte få en god utgång — Jag talar om de franska — våra röra mig icke mer: åt helvete, efter vi vilja det! — Det som gläder mitt hopp, är den oförmodade ordning, som i självfva oordningen visat sig. Det är ej upploppet af en pöbel, som endast rasar och förstör; det är resningen af ett folk, som störtar för att uppbygga.»

Huru bestämd äfven i yttre hänseende Kellgrens ställning var, framgår af Ehrenströms yttrande, att han nödgats inskränka sitt umgänge med honom, »så vida jag fruktade, att han, i anseende till sina nära förbindelser med oppositionspartiet, skulle finna sig besvärad af en kabinettssekreterares tätare besök».

En samtida anteckning af den 2 okt. 1790 berättar: »I går eller förrgår var Kongl. Sekreteraren Kellgren på källaren Dufvan, råkade där avancera några missnöjda politiska utlåtelser i närvaro af mycket folk, ibland dem kapten Karl Leon. Stålhammar, som strax tog till orda och föreställde Kellgren uti hårda expressioner hans begärlighet att frondera och hans ingrata uppförande mot konungen, som gjort honom så mycket godt.» Berättaren är Nordin, vid denna tid Kellgrens ovän, och Stålhammar, om han var sagesmannen, är inte något godt vittne, men anekdoten har all sannolikhet. Kellgren var allt utom demagog, men hans heta lynne kunde lätt förleda honom till en sådan oförsiktighet.

Den ende af Kellgrens närmaste vänner, som inte

delade hans åskådning, var den äldste, Clewberg, numera adlad Edelcrantz. Då denne på våren 1790 rest till Paris, skref Kellgren i sammanhang med några nyheter från Finland: »Fördömda rojalist! Kan du ännu neka att kriget är orättmätigt?» Bergström, därutinnan naturligtvis ett eko af Kellgren, anspelar i sina bref likaledes på skiljaktigheten i meningar, hvilken dock icke bröt det gamla förhållandet. Kellgren skref flitigt och långt till Paris och dolde ej sina känslor: »Min vördnad till friheten och lanternerna. — Några hufvun mer eller mindre för en god sak är strunt. Man skall lanternera i sekler, innan man uppoffrar så många oskyldiga som en despot på 2 timmar för att vinna ett kalt berg, en lortpuss, ett torp. Jag ber om förlåtelse: jag börjar tala som en fri man — jag skulle göra mig ridicule i en hofmans ögon.» Andra gånger tar Kellgren händelserna mindre obekymradt: »Dina reflexioner öfver ställningen i Frankrike ha bedröfvat mig. Jag vågar dock hoppas, att du sett det onda med alltför öppet öga. Denna revolution intresserar ej mindre än människosläktet. Går försöket olyckligt, så farväl med all frihet och upplysning på jorden och för alla kommande sekler.»

Kellgrens förhållande till konungen, hvilket, så vidt jag kan se, aldrig gått utöfver det så att säga litterärt officiella, blef naturligtvis nu kyligare. Förtroendet att rimma dramerna blef honom mången gång en börda, och han var, som han i mars 1788 skref till Rosenstein, rädd för att Gustaf III ansåg honom trög och lat: »Jag undrar ej på de pretentioner han gör, och att han frågar mig beständigt: *Hvad gör ni? Hvad skrifver ni?* Jag kan ej tänka på denna frågan utan att en kallsvett

går öfver mig. Det är alltid, som om han sade: Du är en lathund, en odugling, som ej förtjänar den lön jag ger dig.» — Kellgren hade sina skäl att ängslas. En kommission, där en af hans personliga fiender var vice ordförande, var tillsatt för att göra indragningar i anslagen från manufakturfonden, och då nu Kellgren, af sjuklighet sedan månader instängd i sina rum, öfvertänkte sin ställning, så tog han sig för att skrifva en uppgörelse däraf i form af ett samtal »mellan K. och k—, det vill så mycket säga: mellan förmiddags-människan och eftermiddags-människan». Det blef en omsorgsfull, ekonomisk, litterär och personlig bikt, Kellgren härmed förelade Rosenstein i den öppet uttalade afsikten, att denne skulle framställa hela saken för konungen; han önskade »att hädanefter själf få välja ämnen till mina arbeten», och »isynnerhet att ej mer blifva tvungen att skrifva för teatern».

Själf var Kellgren inte mannen att tala sin sak muntligen, och hans uppvaktningar på hofvet torde hafva inskränkt sig till det nödvändiga. Schröderheim har i ett bref till Gustaf III (april 1790) berättat om en litterär middag, som Oxenstierna gifvit, och vid hvilken Leopold bl. a. beskyddande sagt till Kellgren: »Herr Kungl. Sekreteraren har ej assisterat vid lektyren hos kungen om aftnarna. Det är skada. Jag har flera gånger velat, men — — ja, ja, jag förnyar väl mina propositioner.» — Man har tolkat dessa ord så, att Kellgren skulle upphört med sin uppvaktning, men de synas mig snarare antyda, att Kellgren väl haft möjlighet att närvara vid »lektyren», men ej begagnat den. Bekvämlighet, sjuklighet, framför allt kärlek till oberoende afhöllo honom. Af brefven framgår, att han

begagnade andra, främst Rosenstein, såsom sändebud, men också, att han ännu 1790 inte var i öppen onåd, utan hade tillfälle träffa konungen.

Om Rosenstein någonsin framlagt Kellgrens sak för kungen, veta vi inte, och för öfrigt torde Gustaf, såsom Kellgren själf i brefvet antyder, haft mycket svårt att förstå dennes natur i detta fall; han värderade blott dramer och ansåg all lyrik »för lappri» Några månader senare ansatte han Clewberg med en ny förfrågan om Kellgrens »lättja». Men Gustaf var å andra sidan alltför tolerant, alltför storsinnad, att låta Kellgren umgälla vare sig tystnaden eller fritaligheten. Sina pensioner fick denne njuta i ostörd frid och likaså privilegiet på sin tidning.

Kellgren å sin sida är i sina bref alltid fullt korrekt; konungens person vidrör han aldrig, huru mycket han kan klandra hans verktyg eller vissa regeringsåtgärder. Det kan ju vara försiktighet, men det kan också vara en kvardröjande känsla för den man, som han tidigare beundrat, och hvars stora egenskaper han kanske hade väl så mycket förutsättningar att fatta som hofmännen i den dagliga omgifningen. Med det upproriska adelspartiet hade Kellgren tydligen inga förbindelser, och då det dödande skottet kom, var han uppriktigt bekymrad.

*

Vi ha följt Kellgrens utveckling utefter *en* af dess linjer; af den unge man, som vid 1780-talets början var upptagen af tanken på egen framgång och på njutningar, blef inom några år en medborgare och fosterlandsvän, fylld af pliktkänsla och hänförelse. Därmed

förknippad var hans samtida utveckling från rokokopoet till skald i stor stil. Kellgrens nyss omtalta uppgörelse med sig själf våren 1788 var närmast framkallad af yttre anledning, af konungens missnöje, men den hade knappast blifvit så ingående och omfattande, om inte äfven ett inre behof förefunnits. Han talar om sin håg för »förståndsarbete» och sin önskan att få ett fast ämbete, hvarigenom han skulle blifva oberoende af sina pensioner, hvilkas åtnjutande hängde på konungens nåd, och hvilka förbundo honom till vittert författarskap. »Den poetiska febern har aldrig hos mig varit annat än intermittent, och med åren hafva accéerna kommit mera sällan.»

Kellgren bifogar en förteckning öfver allt hvad han skrifvit, tryckt och otryckt, äfven sådant, som ännu inte var färdigt, och denna, öfver hufvud naturligtvis mycket välkommen, är det ej minst därför, att den ger oss hållpunkter för försöken att bestämma den följd, i hvilken dikterna mot 1790 tillkommit. Såsom vid denna tid påbörjade anger Kellgren (utom öfversättningar af Youngs första Natt och första satir) trenne egna satirer: Konsten att icke göra vers, Förtjänsten och Mina gäspningar, samt tre andra stycken: Ode öfver hämnden, Bref till de olyckliga och Hilmas död. Af allt detta — till en del redan gamla saker — blef intet fullt utfördt och utgifvarna af de samlade skrifterna upptogo där blott fragmenten af Förtjänsten och af Youngs Natt samt Sigvarth och Hilma, som väl motsvarar Hilmas död. Utom dessa hade Kellgren, tyckes det, idéer till åtskilligt annat; »en liten grå bok innehåller ett fröhus till flera vittra arbeten än min lifstid skulle medhinna», framför allt »anmärkningar öfver språket och skalde-

konsten, ämnad att utföras i ett arbete, som flera år legat mig mycket om hjärtat, en slags *poetique en prose*». Därtill »ämne till tvenne operor: Yngve... [se ofvan s. 54] och Semiramis, ett ämne som Glücken redan valt och som Krausen proponerat mig. Skulle jag någonsin få känna mig [hafva] nog styrka att skrifva en tragedi, har jag äfven därtill valt ett efter min tanke lyckligt ämne i Erik XII:s död.» *

Alla dessa planer visa att Kellgren som skald stod i en fruktbar period, blott de yttre omständigheterna blefvo gynnsamma och hans hälsa ville stå bi. Hvad vi redan lärt känna af hans diktning från denna tid ådagalägger också att hans skaparkraft var större och mera frigjord än någonsin förut. Innan vi gå vidare, böra vi stanna för att göra oss redo för hans dåvarande ståndpunkt och förhållande till den samtida litterära rörelsen, hvilken nått Sverige och redan uti Lidner och Thorild funnit genialiska företrädare. Uti »Man äger ej snille» och dess noter slog Kellgren, som vi sett, dessa samman med mystikerna, i det han betraktade båda riktningarna såsom förvillelser från förnuftets väg, och därigenom försvårade han för sig tillägnandet af det nya. Men oberörd af det var han inte.

Ju mer forskningen sysselsatt sig med 1700-talet, ju mer har det blifvit klart att detta ingalunda var blott rationalismens, upplysningens och pseudoklassicismens

* I sin förteckning nämner Kellgren summariskt »ett par dussin epigram och andra sina strödda vers». Tillfällighetsdikter skref han nog åtskilliga utom de i Saml. Skrifter upptagna, så t. ex. en till Schröderheim på dennes födelsedag 1785, hvilken anslår Bellmans ton och jämväl en tid ansetts vara författad af honom. Jfr också nedan s. 161.

sekel. Tvärtom — nästan från dess början voro de krafter verksamma, som till sist åstadkommo genombrottet omkring 1800. Å ena sidan iakttaga vi de religiösa och sentimentala rörelserna, som nådde en höjdpunkt i Rousseau, å andra sidan den vetenskapliga forskningen, som likaledes vidgade och fördjupade uppfattningen af människans väsen, verksam på många områden, inom historien, etnografien, statsläran, arkeologien, språkvetenskapen, litteraturhistorien. Det är gifvetvis omöjligt att här gå in på allt detta, och äfven onödigt då jag kan hänvisa till Anton Blancks banbrytande afhandling om »Den nordiska renässansen», hvilken behandlar några af de viktigaste momenten i denna utvecklings historia.

Frankrike gjorde sin insats däri, men det är i England de flesta bärande idéerna uppstå, när det gäller det estetiska området. Subjektivismen och det historiska sinnet i förening genombröto de pseudoklassiska teoriernas skrankor, upptäckte åter de källor af frisk och ursprunglig poesi, som flödade hos de gamla grekerna och hebreerna, hos kelterna och skandinaverna, uti de inhemska balladerna och renässansskalderna, Shakespeare, Spenser och framför allt Milton. Nya poetiska rikedomar fördes fram i ljuset, och det välbekanta ställdes i ny belysning. Lyriken spirade åter upp, uti den kom den subjektiva känslan till uttryck, där uppläts poesiens hjärta. Young inledde detta genombrott, som tills vidare fann sina bästa tolkar i Gray och Macpherson-Ossian.

Rörelsen hade dock mestadels en lärd prägel, det är det första vi hafva att ihågkomma, då det blir fråga om Kellgrens förhållande till densamma, ty på denna väg kunde han *icke* tillägna sig den. Vetenskaplig forsk-

ning var, såsom ofvan betonats, Kellgren främmande, både på grund af hans anlag och på grund af hans bildning. Vi finna ej heller, såvidt jag kan erinra mig, någon vetenskapsman bland hans umgänge. Historiskt sinne saknade han också, likaledes sinne för folklig diktning. Hans förhållande till den äldre svenska poesien ådagalägger det till fullo, men ännu ett drag kan påpekas, som belyser hans uppfattning. Ossian hade Kellgren redan i Åbo intresserat sig för, och Stockholms Posten innehöll ett par gånger (1788: 25; 1794: 213) med anledning af utkomna öfversättningar artiklar om hans verk. Därvid beröres äfven tvisten om deras äkthet; recensenten, som väl kan antagas vara Kellgren, anser, att frågan borde kunna tagas med mera lugn än som skett. »Låt vara att Macpherson verkligen haft det ofantliga snillet att skapa Ossian, och den lika stora försakelsen att söka dölja denna förtjänst; hvad hade naturligen bort följa af denna upptäckt för auktorns ära? Hvad annat än vördnad, beundran, dyrkan? Och detta försök att öka den verkliga förtjänsten af sina arbeten med den chimäriska som 1500 års ålder gifver, hvad hade det annat varit i sin värsta bemärkelse än ett elakt skämt mot dessa infallibla kännare, som så väl förtjäna att mystifieras.» Att det just var i sin egenskap af äkta folkpoesi de ossianska sångerna vunnit sitt rykte, fäste Kellgren sig icke vid; det var en sak, som inte intresserade honom. Voro de moderna, så stodo de lika högt för honom.

Redan som Porthans lärjunge hade Kellgren gjort bekantskap med de engelska vetenskapliga arbeten, som framförde de nya synpunkterna, och han citerade dem i sin docentafhandling, men man märker inte att

de blifvit hans egendom; efteråt bryr han sig ej om dem.

Och dessa engelska skalder, hvilka, såsom vi skola se, hade den största betydelsen för honom vid hans eget genombrott, dem kände han väl förut. Young och Ossian öfversatte han tidigt, Milton omtalade han i sina anmärkningar vid Oxenstiernas Skördarne 1780 på ett sätt, som tydligt ådagalägger, att han kände honom i första hand, ej blott t. ex. genom Voltaires kritik. Men därmed är då sagdt, att genombrottet hos Kellgren icke härflyter af litterära orsaker, icke beror på yttre påverkan, utan på en personlig mognad. Han hade ändtligen kommit därhän, att han fick ny blick på det välbekanta och kunde tillägna sig det för sin utveckling.

Om Milton har Kellgren ett par gånger yttrat sina tankar. I talet om satirens vederstygglighet säger han vid fråga om smakens olikhet: »Det, som är behagligt för fransosen, är matt för engländaren. Det som är högt för Miltons landsmän, är underligt och öfverdrifvit för Voltaires läsare.» Utförligare och tydligare är han i anmärkningen till fjärde strofen af »Man äger ej snille». Delvis efter Voltaire har Kellgren där sammanfört en mängd osmakliga uttryck ur Paradiset, och säger därom: »Allt detta lär gifvit författaren [af dikten, d. v. s. Kellgren själf] och hvarje sund läsare samma rätt att tvifla om poetens nykterhet, då han skref dessa besynnerliga saker, som hans höga, sanna, majestätliga skönheter, framförallt hans målning af Evas kärlek och paradisets lycksalighet, gifva skäl att tvifla, det någon skald på jorden uppnått hans snille. — Jag får tillägga en anmärkning af mycken vikt och nytta för herrar *poeter af*

nya sekten, hvilka, *oförmögne* att sträcka sig till det höga i Miltons bildning, tro sig hafva ersatt det med det mörka i sin stil. De känna ej denne skald, om de häruti tro sig hafva lånat honom till mönster. Milton är öfverallt klar och begriplig, öfverallt hans verser rena och flytande, inga barbarismer, inga amfibologier, ingen galimatias i uttryck, inga nya ord utan smak och behof. I allt hvad som ankommer på grammatikans vrängning och språkets rådbråkande, kunna desse herrar fägna sig åt den äran, att vara sina egna original.» (Af dessa sistnämda, den »epileptiska poesiens» anhängare, följer litet längre fram en drastisk skildring.) Kellgrens utomordentligt höga uppskattning af Milton betingades således af dennes rena och antikt kultiverade form, och detta bör man städse ihågkomma, då det gäller att karaktärisera hans »omvändelse». Öfver hufvud var det väl samma sak — naturligtvis i förening med hans öfriga egenskaper, hans kristliga ämne och sinne m. m., — som gjorde att just Milton under 1700-talet ej blott för engelsmännen blef läraren framför andra.

Hvad som ofvan sagts om de engelska skalderna gäller också Rousseau. Naturligtvis har Kellgren tidigt läst honom, men så länge han i honom blott såg en upplysningens fiende, en kritiker af den mödosamt vunna kulturen, hade han intet sinne för honom. Annat blef det senare, då Rousseau kom att stå för honom som en tolk af den fördjupade erotiska känslan.

Äldre litteraturhistoriker hafva antagit, att den tyska litteraturen haft betydelse för Kellgrens »omvändelse», och Atterbom åberopar Kraus såsom mellanhand. Af ett bevaradt bref, skrifvet af honom till Kellgren från Wien under en resa 1783, framgår, att han hade öppet sinne för

Shakespeares storhet, men också var förtjust i tidens mode-poeter: »De [tyska skalder], som förtjäna kännas, äro min vän redan nog bekanta. Denis, Mastalio, Blumauer (en af de kvickaste), Schinck (ett lyriskt snille), Wezel &c. De äro alla namn, som hedra tyska litteraturen.» Kraus var tydligen inte rätte mannen att öfvervinna Kellgrens fördom; det är väl knappast en tillfällighet att det enda verk af tyskt ursprung, som stod på Kellgrens bokhylla, var Winckelmanns konsthistoria — i fransk öfversättning. Att Kellgren under sina sista år läste Klopstock och ännu någon annan författare, är troligt, men näppeligen lär det någonsin kunna uppvisas att tysk litteratur spelat någon afsevärd roll för hans bildning och frigörelse. — Helt annat var förhållandet med den danska litteraturen; Kellgren hade som vi sett rönt intryck af Ewald i »Gustaf Adolf och Ebba Brahe» och ämnade taga hans Balders död till mönster för sin tilltänkta Yngve. I en not till fabeln Byxorna yttrade han sig med det största erkännande om de samtida danska författarna — jämväl en del mycket obetydliga. Den långa raden af öfversättningar af Kellgren själf och andra, som sedan publicerades i Stockholms Posten, var ett intyg om hans aktning och intresse. I hvilken mån inflytandet tidigare haft betydelse för hans utveckling, är emellertid en öppen fråga.

Det ligger nära till hands att antaga, att Kellgren rönt inflytande från denna sentimentala riktnings anhängare i Sverige, och allt ifrån Atterbom hafva de flesta litteraturhistoriker också tillskrifvit Thorild större eller mindre betydelse därutinnan. Att en afgörande väckelse kommit från denne, det tror jag är obestridligt,

men i hvad mån fortgången af Kellgrens utveckling påverkats af Thorild, synes mig något osäkert. Att Kellgren varit i delo med honom, fortfarande lifligt afskydde honom och betecknade hans och efteraparnas alster som »den nya epileptiska poesien» — allt detta har därvid intet att säga, så mycket mindre som han en gång indirekt erkänt släktskapen med dennes sträfvan mot den höga stilen, då han om ett utkast till en dedikation* af Gustaf Adolf och Ebba Brahe skrifver: »Hvad säger du därom? Är det vers? Är det prose? Är det intet något sluttande åt Thorenianisme?» Men hvad Kellgren stilistiskt behöfde lära, fick han nog bättre på annat håll, och Thorilds filosofi torde han inte kunnat tillägna sig, om han annars haft tillfälle. Hvad som återstår är en gemensamhet i stämning, uti den all-lifskänsla, där Thorild lefde ständigt och med hela sin varelse, och till hvilken Kellgren höjde sig i Nya Skapelsen. Detta är för visso en icke oväsentlig likhet, men i stort sedt hafva de rört sig på parallella linjer.**

Den andra profeten för den nya subjektivismen, Lidner, har Kellgren också bedömt mycket strängt, men icke förty är det alldeles tydligt att han rönt inverkan af honom. Lidner var skald, han hade det poetiska uttryckets gåfva, ehuru han, sluddrig till karaktären som han var, icke lyckades nå fram till en enhetlig stil; från sina patetiska luftfärder föll han alltid tillbaka uti alexandrinens traditionella retorik, men just genom denna sin mellanställning blef han oerhördt inflytelse-

* Icke den, som nu läses i Saml. Skrifter, utan en förlorad, som tydligen förkastats af Kellgren själf.

** Det kan i detta hänseende påpekas, att Höijer och hans krets i Uppsala, hvarmed Kellgren längre fram genom Hans Järta kom i förbindelse, aldrig rätt uppskattade Thorild.

rik. Huru som helst — Kellgren var nog imponerad af vissa ting hos honom, och i Kantaten ligger efterbildningen i öppen dag.

I sin närmaste omgifning hade Kellgren en vän, som tagit starka intryck af den nya engelska poesien, nämligen Clewberg. Därom vittnar odet Hösten 1781 och än mera det af samtiden högt uppskattade »Till svenska folket» 1786, ett politiskt dokument i viss mån, en patriotisk och rojalistisk broschyr, som åsyftade att för Gustaf III vinna nationens sympatier. Detta ode är starkt påverkadt af de nya idéer, som voro gängse hos Gray och hos hans medsträfvande. Att Clewberg sålunda tidigare än Kellgren tillägnade sig samtidens uppfattning, berodde naturligtvis därpå, att den förre hade mera vetenskapligt intresse och kanske äfven rörligare intelligens. Någon profet för det nya kunde han dock inte blifva, ty han saknade förmågan att verkligt förnya det poetiska uttrycket. Alla nya idéer och alla ansträngningar till trots förblir Clewbergs Ode till sin stil en profkarta på alla pseudoklassicismens konster. Äfven inom denna kände man ett behof af förnyelse; man yrkade på »starkare tankar» och djärfvare bilder, man satte upp Pindaros som mönster i stället för Horatius. Men allt detta rörde ej vid kärnan, vid själfva uppfattningen af poesien och därför blefvo dylika försök — mycket intressanta för litteraturhistorikern — inte någon begynnelse till en ny poesi.

Spörja vi efter några teoretiska författare, som Kellgren studerat, så kan ej mer än en med visshet uppges, nämligen Marmontel, som skref estetiska artiklar för Encyklopedien och däraf sammanställde en poetik. Synnerligen märkligt var inte detta verk, ty för-

fattaren vacklade hit och dit, men just genom sin förmedlande ståndpunkt tilltalade han väl Kellgren. Han var i viss mån en motsats till denne: i sina principer ofta ganska modern, men i sin smak lika ofta mycket pseudoklassisk. Kellgren och han voro ense uti att hålla på formens klarhet och renhet, men Marmontel var mera bunden vid vedertagen »bienséance» i uttrycket (anständigheten, »städningen»). Å andra sidan förklarade han, att man ingalunda kunde följa »de gamla» i allt, han fördömde lagen om de tre enheterna i dramat såsom rent godtycklig, o. s. v. För Kellgren särskildt tilltalande var hans lära om entusiasmen, som han skilde från inbillningen, om denna »ivresse, délire ou fureur», som kommer poeten att känna hvarje lidelse han skall gifva uttryck åt. Marmontel blef för Kellgren »den ljusaste, sannaste, finaste af alla estetiska författare» och i sin anspråkslösa mån ett stöd för hans fortgång till en mera frisinnad uppfattning.

Att sträfva efter en mer ingående precisering af Kellgrens estetiska åsikter synes mig vara lönlös möda. Hans teoretiska yttranden äro för få, och i självfva verket kan det inte öfverraska; om Kellgren i den poetik, han samlat material till, gått in på självfva principerna, lär han dock knappast hafva gifvit en grundlig utredning af dem. Den bästa belysningen af hans ståndpunkt får man kanske af hans utlåtande öfver den (fingerade) täflingen i Pro Sensu Communi (St. P. 1787: 231). Han berättar, att tvenne poem inlämnats: »Det *förra* på orimmad vers, med oviss meter, utan smak och redighet, fullt af lika onödiga som obehagliga neologismer, tankarna öfverdrifna eller ock ur sitt rum; det *senare* författadt i rim och strofer, utan eld

och frihet, slappt i tankar och lågt i uttryck: voro båda hvar sitt prof af de motsatta ytterligheter, hvartill våra nya poeter pläga falla.» — Kellgren ville således stå öfver partierna, liksom hans lärjunge Tegnér sedermera, och liksom denne uppgaf han aldrig sin fordran på tankens klarhet och formens fasthet.

Kellgren skulle aldrig kunnat blifva romantiker — trots »Nya skapelsen». Romantikens mystiska trängtan var honom främmande. Det synes mig betecknande för hans positiva läggning, att han aldrig i sina bref antyder den ringaste önskan att få resa. Inte ens en sådan yttre romantik rymdes i hans klassiskt klara ande.

Bland de påbörjade dikter Kellgren 1788 uppräknar, nämner han sist »Hilmas död»; antagligen föga förändrad återfinna vi denna i det fragment med titeln *Sigvarth och Hilma*, som vi läsa i tillägget till Samlade Skrifter. Det är en monolog af Sigvarth, som klagar sin saknad af den bortgångna, återkallar minnet af deras kärlek och i den sista korta fristående afdelningen fröjdar sig åt återföreningen med Hilma. Samtiden skulle kanske kallat det en »heroid», ett slags erotisk monolog, som efter Ovidius upptagits af bl. a. Pope och hos oss af Lidner.

Uppslaget till dikten kan liksom namnet på hjälten vara hämtadt från Millers roman »Siegwart. Eine Klostergeschichte» (1777), en efterapning af Goethes Werther, som i popularitet slog förebilden. Mot slutet af romanens andra del, då Siegwart är nedbruten efter sin älskade Marianes död, berättas det: »Um eilf Uhr wachte Siegwart von einem sehr lebhaften Traum, in dem ihm seine Mariane erscheinen war, und ihm zuwinket, auf.» Upphetsad af denna dröm går han till fönstret och ser

Marianes graf i månskenet, han drages dit, och där finnes han död.

Här har Kellgren för första gången obetingadt gett sig det nya i våld; i stället för odets rationalistiska byggnad eller indelning ett känsloförlopp, omsatt i växlande situationer och bilder. Stämningen är väl mestadels släkt med Youngs, stilen åter har starka intryck från Ewald, och därtill komma inslag från Ossians dystra naturskildringar. Midt ibland allt detta dyker ett omtyckt rokokomotiv upp, när Sigvarth erinrar sig huru han öfverraskat Hilma i badet. Ett och annat uttryck återkallar också pseudoklassicismen, såsom »aldrig återtagna steg» eller »ögats hot smälter i tårar». Men Kellgren sträfvar annars att jämväl i bilder och attribut nå konkretion: »sorgsna ljungen, svart som bårens kläde»; »vinken med afvig hand» o. s. v. Att få fram känslans stegring använder Kellgren mer än förut hopade koordinationer och griper till afbrutna patetiska utrop, liksom Ewald och Lidner och han själf förut i operorna, och blankversen är inseglet på, att Kellgren definitivt slagit in på en ny bana.

Med hela sin profkarta af litterära inflytanden är Sigvarth och Hilma ett ytterst intressant dokument för studiet af Kellgrens öfvergångsstil, men att han ej ville taga upp fragmentet i sin samlade upplaga, är lätt begripligt. Han betraktade det som ett lärospån. Helt annorlunda personliga till sitt ursprung äro skaldebrefven *Till Christina* och *Till Fredrika.*

Sedan vi fått veta att det förra icke, som man tidigare trodde, är riktadt till skaldens svägerska, utan till fru Christina Nibelius, född Bagge, kunna vi med ganska stor visshet datera detsamma. Som förut be-

rättats bodde han från hösten 1786 i »Spetsens backe» tillsammans med Nordin. Förhållandet till denne blef snart mindre godt, och det var en lättnad för Kellgren, att Nordin två år senare, då han gifte om sig, sökte sig en ny våning. I den tomma inflyttade i stället assessor J. E. Nibelius*, som flera gånger nämnes i Kellgrens bref vid denna tid: Nibelius, heter det i januari 1786, »mår braf, kurtiserar starkt hederliga fruntimmer och lägger sig mycket på kortkonster. Innan man vet ett ord af, är han gift.» Hösten 1788 uppfylldes spådomen, då han ingick äktenskap med m:lle Bagge. Detta grannskap blef till stor glädje för Kellgren, men det räckte ej länge, ty Nibelius önskade få Kellgrens rum för sin svärmor**, och då Kellgren samtidigt fick anbud af läkaren assessor Gahn om bostad i dennes hus på Trädgårdsgatan midt emot Jakobs kyrkogård, fogade han sig och afflyttade dit hösten 1789. Blott ett år hade således grannskapet med Nibelius varat.

Låtom oss nu med dessa fakta i minnet läsa »Till Christina». Timon-Kellgren hör från sin ensliga grotta — rummen i Spetsens backe — röster nalkas; »en mor, två döttrar, en son» — familjen Bagge-Nibelius — komma honom till mötes

där, tätt i nejden af hans mörka grotta,
hvar fordom grälet, sveket, politiken
och lyckans hunger med druiden dvaldes...

Druiden — det är den afflyttade Nordin, som får detta eftermäle; alltsamman stämmer på en prick, Kellgren har intet uppfunnit, utan berättat alldeles som

* Sedermera justitieråd; adlad Palmsvärd.

** Fru Bagge, änka efter svenska konsuln i Tripolis, var spanjorska till börden.

saken tilldragit sig. Men då måste dikten, väl ej blott till sin undfångelse, utan också till sitt utförande, ligga före den 1 oktober 1789, och troligen tillhöra vintern 1788—1789.

Dikten begynner med detta utomordentliga själfporträtt, som vid hvarje förnyad läsning lika starkt griper:

Än hade åldern icke plöjt hans panna,
och icke strött sin drifva i hans lockar,
och icke tyngt hans fjät och böjt hans skuldra
och släckt hans snilles eld. — Men hvad ej åldern,
det hade sorgen redan gjort och smärtans
fördolda gift, och känslans yra brånad,
och svallet af de sjudande passioner,
och svikna hopp och nöjen — ack! som lofvat,
och ledsnan mera grym af dem, som hållit.

Denne Timon är icke identisk med Kellgren; han är blott en sida af sin skapare, den som sammanhänger med tidens veka, sentimentala människotyp. Stämningen är den elegiska, nattligt dystra, som Young anslagit, och som sedan blifvit härskande uti engelsk poesi; uti fantasien om den otäljda stenen på grafven skymtar måhända en reminiscens från Gray. Sceneriet är det välbekanta Ossianska: harpan utan strängar på den mossbelupna eken, hvisslande i vinden — månen bland spridda moln, medan höstens dimmor hvila tungt i dalen.

Så skildrar dikten vidare denne Timons »omvändelse»: han söker stilla sin smärta, trött af själskampen, och

mild, opåkallad, kom för första gången
kom sakta sjunkande på silkesvingar
de olycksfullas vän, den tysta sömnen —

Hoppets skuggor
i lätta silfverskir med band af rosor,
och glädjens lifligare ljusa hamnar
i himlens stjärnbeströdda azurskrudar
kringfläktade hans själ.

Och när han vaknar vid morgontimman:

Gud! hvad glada röster
af himmelsk harmoni har nått hans öra!
Likt rösten af de helige på Horeb
ljuft sammanstämda med serafers harpor,
när Herrans salighet besöker jorden.

Det är »de sälla», som i sin krets, i »den enkla smakens boning», där alla dygder äro fästa, upptaga Timon, främlingen. Där stillas hans smärta och läkas hans sår.

Denna glans öfver språket, denna bibliskt stämda ton, denna höga harmoni hade Kellgren lärt af Milton. Det är hans målning af paradiset, som lånat färgerna till Kellgrens skildring af det Eden han funnit. Detta är det nya-inslaget i Christinadikten. I sin helhet betecknar dennas stil en vidare utveckling af den riktning, skalden inslagit med Sigvarth och Hilma: än större rikedom på bilder, än intensivare sträfvan efter konkret målande språk, samma meter, men än mer musikaliskt behandlad. Det veka svärmeriet är återgifvet med ett smeksamt välljud, ofta buret af allitterationer, förut ohördt i svensk poesi.

Allt detta tjänar ett högre ändamål än Sigvarth och Hilma. Detta fragment var, såvidt vi kunna döma, endast en litterär fantasi; här däremot finna vi icke blott en trogen anslutning till faktiska förhållanden, utan i och med detta en personlig bekännelse. Båda

dikterna äro en hyllning till kärleken, men ej den frivola, eller rent ut brutala, som triumferat i Våra Villor och i Rosalie:

det troll med vingar och förrädisk tunga,
som rasar, njuter, ångrar sig och flyktar,
nej, detta himlens barn, som evigt fäster
med oupplösligt band två makars hjärtan.

I denna nya dager ser han med nya ögon på kvinnan och skildrar ett nytt ideal. Hilma är oskulden själf, som bäfvar inför den lidelse hon känner vakna i sitt hjärta. Christina är en mognad Hilma, maka och moder; hon bjuder Kellgren, främlingen, en plats i sitt hem. Det var en ny känsla för honom, denna vänskap från en kvinna, som med ömhet vill omhulda honom, och med innerlig tacksamhet mottager han den. Att blifva medlem i ett hem, det kunde han nu värdera; han lärde känna ett annat sådant hos sin bror nere i Skatelöf, där han denna sommar blef gäst. Äfven där var det kvinnan, som skapade den atmosfär, i hvilken Kellgren trifdes.

»Belägenheten,» skrifver Kellgren, »är charmant: sjön under fönstren: åkrar, ängar och bokskog omkring: en holme med berg, skog, dalar och källor, som dagligen besökas.» Brodern Jonas omtalar Kellgren i följande ordalag: »Kyrkoherden är en liten fet och rund bondpräst, röker sin pipa, dricker sitt öl, räknar öfver sina inkomster, läser någon gång sin Benzelius, predikar och mässar, som det sägs, ganska väl och fördömer i afgrunden alla kättare och tänkare, exegeter, filantroper och Sensus Communis.» Hustrun, heter det, »är en liten vettig, beskedlig och småtäck människa, som är oändeligen lik vår saliga vän fru Gers.»

Och i ett annat bref: »Lilla söta Clara, en liten hygglig flicka, har två vackra barn och väntar det tredje, gör allt hvad hon kan för att fägna sin svåger.» Traditionen berättar att de gemensamt gjorde utfärder till holmen, och att hon med sitt harpospel gladde honom. Både värd och värdinna voro gästfria, och den förmögenhet hon medfört satte dem i stånd att föra ett öppet hus. Men i alla fall var lifvet naturligtvis mycket stillsammare och mer regelbundet än i Stockholm. Äfven där inträdde emellertid en förändring i Kellgrens lefnadssätt vid denna tid. Det är påfallande, att i brefven från de senare åren det alltjämt är tal om familjeumgänge, hvilket nu ersatt ordens- och utelifvet.

Till de båda föregående dikterna sluter sig skaldebrefvet Till Fredrika, d. ä. mamsell Bagge, fru Nibelius' syster. Det står närmare Kellgrens äldre poetiska galanterier, men dock vida högre; det är ej mindre gratiöst och elegant formadt, men tonen är varmare. Den har fått en innerlighet och ett vemod, hvarmed den mognade, af sjukdom i förtid åldrade skalden nu såg på ungdomen och skönheten. I slutraderna sammanfattar han inneborden i en liten tafla: Amor, den ystra pilten, som skalden afvisat, vill dock ej gå:

Och ännu — ni mig förlåter —
står han lutad vid mitt bord,
suckar, säger ej ett ord,
ser mot himmeln och — gråter.

Månne ej Kellgren, då han skref detta, haft framför sig något af tidens sentimentala stick?

I detta skaldebref återvände Kellgren mera till sin äldre stil. Han hade i viss mån öfverväldigats af dessa

engelska skalder, som så djupt gripit honom, men denna nya lärotid med dess alltför starka beroende af förebilderna var snart tillryggalagd. Mästerverkens tid hade kommit; ej långt efter Christinadikten skrifvas Kantaten och Dälden och därefter Nya Skapelsen.

Förändringen i Kellgrens åsikter och uppfattning hör samman med hans personliga utveckling, den var en följd af sjukdom och erfarenheter, af det större allvar, som i alla hänseenden genomträngde hans karaktär, men den hade äfven den sina litterära källor. Hans egna ord därom ett år därefter lyda: »Hvarje passion, och kärleken isynnerhet, har sitt eget språk, som blott kan dömas af passionen. Dess logica och rhetorica äro ej Plennings och Vossii. Dess gång är flykt, dess röst är rop, dess rörelser hänryckningar. Den älskar framför allt att uttömma sitt ämne, att vända det om på tusende sidor, att återkomma på sina spår, att ofta upprepa samma tankar och uttryck. Jag påkallar alla läsare af Rousseaus Eloïse. Hvad solecismer, hvad utsväfningar, hvad tomma utrop, hvad ledsamma omsägelser, hvad brist af god ton skola ej här puristen, filosofen, och hofvet finna? Hvilken känslolös ropar ej: denne auktor rasar. — Men I, hänryckte älskare! I som läsen dessa bref med St. Preux's och Julies hjärta; hvad skall blifva er dom? beundran och tårar.»

Det är en lyrisk utgjutelse att ställa vid sidan af Thorilds. Skola vi också antaga att det är en af de polemiker emot en egen äldre ståndpunkt, som flera gånger möta oss under Kellgrens senare år?

I sin minnesteckning öfver Kellgren yttrade Rosenstein: »Hans ungdom offrade åt nöjet,» — en fras som Stenhammar nästan ordagrant upprepade i sitt min-

nestal. Hvad denna abstrakta vändning antydde, kan läsas i hans bref till Clewberg, Rudbeck och Schmiterlöw i ofta oerhördt cyniska uttryck, som utgifvarna i de tryckta upplagorna nödgats utelämna. Då och då skymtar en stämning af äckel, af leda vid dessa frivola förbindelser, men inte någon tanke på att afbryta dem. Till aktrisernas och dansösernas värld, där Clewberg infört honom, lockades han ständigt åter. Det är en sida af hans lif som inte kan helt förbigås.

Mot slutet af 1780-talet anknöt Kellgren en, som det tyckes, allvarligare förbindelse med en dam, som han betecknar med signaturen F — F**; han sänder henne bref på bref från Skatelöf, och omnämner ett svar, som han får på uppresan, med följande ord: »Det tredje [brefvet]... stilen känd, ämnet gissadt, togs med darrande hand, lades bort, togs tillbaka ... fåfängt! fåfängt! Brännvinet gick i vrångstrupen. Gäddan fastnade i halsen. — Hit med det! Bröts, lästes — hela bloden i rörelse, all appetit försvunnen, måltiden slut.»

Den passion, hvars häftighet Kellgren på detta drastiska sätt skildrar, skulle dock snart vika för en annan än starkare och varaktigare. I samma bref där han (maj 1790) skrifver: »förnyad liaison på gamla foten med F. F.» omtalar han omedelbart förut sina »amoureusa funderingar, M:lle Hallung[ren] M:lle L**.» d. v. s. Fredrique Löf. Först 1788, vid tjuguåtta års ålder, hade hon blifvit anställd vid teatern, men blef snart berömd för sin skönhet och sin talang liksom för sina galanta äfventyr. Om sitt förhållande till henne är Kellgren mycket öppenhjärtig i sina bref till Clewberg; det var i augusti 1789 han först pröfvade på att

närma sig henne, men han fick länge tigga förgäfves.* En viss Palm (måhända den ordinarie älskaren?) beredde också åtskilligt trassel med sin — mycket rimliga — misstänksamhet, och först efter ett år, »efter mycket intriger, brefväxlingar, kulissmöten etc.» kunde Kellgren berätta att han uppnått två »rendez-vous». Just dessa svårigheter bidrogo naturligtvis att drifva upp hans förälskelse till en het passion. En månad senare (den 23 sept. 1790) skref han till Clewberg: »Jag måste tillstå det med blygsel. Det har händt mig en sak, som jag hållit för omöjlig, att kunna bli kär i en sköka, men allvarsamt kär, dödeligt som en galning, att det förstör allt mitt sinneslugn, att det hindrar mig att äta och sofva, att jag förbannar mitt öde att nånsin lärt känna henne.» Han sökte fly denna lidelse, som hans af sjukdomen redan försvagade hälsa och ömtåliga nerver inte kunde bära. Då han sommaren 1792 var nere hos sin bror i Skatelöf, gladde han sig åt att hafva öfvervunnit den. Men på återvägen hunnen till Grenna måste han skrifva: »Det var ett godt ställe. Jag var ständigt passabelt frisk, lefde i fullt lugn och frihet. Brist på tillfälle hade dämpat min gamla förtärande passion. Nu har den redan vaknat, redan tagit försprånget med inbillningens skenhästar...»

Hvad samtiden hade att förtälja om Fredrique Löf var föga gynnsamt; man berömde hennes grekiska profil och hennes magnifika hållning** och prisade stundom

* Clewberg, som vid denna tid var i Paris, fick af Kellgren i uppdrag att inköpa åtskilliga nipper, spetsar m. m., afsedt till presenter för Fredrique.

** Med tiden blef Fredrique Löf mycket junonisk till gestalten, hvilket Sergel i sina karikatyrer vederbörligen understrukit. Med denne ingick hon något senare en förbindelse, som blef varaktig och fick karaktären af ett äktenskap. 1813 blef hon sinnesrubbad och afled kort därefter.

hennes spel, men därjämte ville man veta, att hon var så okunnig, att hon icke kunde läsa. Bellman har i ett divertissemang, »Dramatiska sammankomsten», där han lät flere af teaterns mest kända personligheter uppträda, skildrat henne som ytterst grof i sitt språk, svärjande som en gardist. Huru mycket af detta man kan taga för godt, må lämnas därhän; i alla fall har hon nog vetat spela en annan roll gentemot Kellgren. Han intresserade sig mycket för hennes bana på scenen, och måhända var det för hennes räkning han nu åtog sig öfversättningen af Voltaires Olympie, där hon fick hufvudrollen.

Om den nya lifsåskådning, Kellgren vid denna tid hunnit fram till, icke förmått ändra hans lefnadssätt, så fanns dock en skillnad, som bör uppmärksammas. Att denna lidelse blef våldsammare än hans äldre erotiska erfarenheter, berodde väl något på hans sjuklighet — vid denna tid var han dock vid jämförelsevis god hälsa — och hans nervositet, men kanske också därpå, att hans känslolif nu öfver hufvud var djupare. Och framförallt: denna lidelse är honom en börda, han känner den i sina bättre ögonblick som en skam, en förnedring.

Man kommer att tänka på hvad Heinrich Heine en gång skref, då han varit »på landet vid Saint Germain på ett slott hos den skönaste och ädlaste och snillrikaste kvinna — som jag inte är kär i. Jag är dömd att älska blott det lägsta och dåraktigaste... förstår ni huru det måste gräma en man som är stolt och själfull?»

Denna förändring präglar jämväl de två erotiska dikter, som uppstå vid denna tid — det är likgiltigt

om de ursprungligen varit riktade till F— F** eller Fredrique Löf. Verkligheten, hvarur de sprungit, må hafva varit hurudan som helst, den blef här idealiserad. Den ena är den melodiska lilla visan *Saknaden* (Ensam i min hyddas famn o. s. v.): den känsla som däri tolkas, är inte blott sensuell, såsom de äldre kärleksdikternas, och den är inte frivol. — Den andra är ingen mindre än *Nya Skapelsen*, d. v. s. en del af den, som vi nu känna under detta namn. I Musikaliskt Tidsfördrif för 1790 publicerades en sång (utan titel), sammansatt af de flesta af de strofer, som nu bilda senare hälften af denna dikt.* Det är en sång, som i sina senare strofer är något retorisk, men väl kunnat försvara en plats bland Kellgrens andra erotiska diktning.

Hvad man i äldre och nyare tid afhandlat om uppslaget till Nya Skapelsen gäller egenligen denna sång. Redan Hammarsköld hänvisade på Baggesen, hvarvid han närmast afsåg dennes »Til Zeline», tryckt i tidskriften Minerva 1785; Hellen Lindgren åter trodde sig i Dorat's Le désire hafva fått tag i förebilden. I själfva verket var detta motiv — huru kärleken förklarar hela skapelsen, och huru älskaren i allt åter finner den älskades bild — mycket vanligt. Det var, som vi se af hänvisningen till Dorat, inte främmande för rokokopoeterna, och ju mera sentimentaliteten blef härskande, ju mera då också hänförelsen för naturen flammade upp och antog en panteistisk färg, desto närmare till hands låg det. Också återfinna vi det hos flera svenska

* Nämligen i ordning strof 14 (= den första), 24, 15, 16, 14, 20—23, 14 och 24.

skalder vid denna tid: hos Oxenstierna, hos Thorild, hos Lidner och som ofvan (s. 81 och 100) påpekats hos Kellgren själf i äldre dikter.

Denna erotiska sång blef emellertid blott ett trappsteg till en ny, af vida högre rang, som helt hör Kellgren till — den egentliga Nya Skapelsen. Öfvergången bildades måhända af stroferna 17—19, uti hvilka det panteistiska momentet närmare utfördes; återvändande till det ursprungliga uppslaget:

Du som af skönhet och behagen
en ren och himmelsk afbild ger!
Jag såg dig — och från denna dagen
jag endast dig i världen ser, —

undfick skalden nu en helt annan, helt ny dikt, det definitiva poetiska uttrycket för hans nya lifsåskådning. Man kommer att tänka på den medeltida italienska lyrikens utveckling, huru där ur den erotiska sången den filosofiska utvecklade sig, huru den älskade blef till symbolen för den gudomliga kärleken.* Så ock här. Då Kellgren slog in på sin »filosofiska diktning», då grep han åter namnet på det drömda idealet, namnet Hilma. Kellgren hade funnit sin »dolce stil nuovo», han kunde som Dante tolka sitt »nya lif», och så uppstod Nya Skapelsen, d. v. s. dessa första elfva strofer, som skänkt dikten dess utomordentligt höga rang, hvilka vi alla lära utantill, eller rättare, hvilka af sig själfva outplånligt inpräglats hos oss alla.

Kellgren har i Nya Skapelsen i viss mening återvändt till sig själf, sedan han de föregående åren gått

* Man ihågkommer också Heidenstams verser:
»De djupa känslornas orgelmusik
först spelar, när kärleken söfts i ditt hjärta.»

i lära hos främlingar. Han öfvergaf de episka ansatser, han af dem upptagit, och grep åter till det enkla direkt lyriska uttrycket. Icke så, att han återvände till det gamla odet; dess stil hade aldrig varit hans, och dess välbyggda period hade redan tidigare fått vika för dessa korta koordinerade satser, som återgifva känslans stegring. Men i stället för det lösa, sväfvande och sökande i Sigvarth och Hilma, har i Nya Skapelsen kommit en energisk fasthet och pregnans. Med den kristallklara renhet, som alltid varit den Kellgrenska versens särmärke, förenades den nyvunna musikaliska fullheten. Allt detta samladt, icke i något af de nya orimmade versmåtten, utan i hans egen gamla älsklingsstrof, den enklaste af de enkla, den fyrradiga, fyrtaktiga jamben. Det är underbart, hvilken bredd och storhet Kellgren förmått ingjuta i denna lilla visstrof, som tycktes skapad blott för rokokons täcka behag eller ystra skämt!

Kellgren anger först sin gamla ståndpunkt:

Död låg naturen för mitt öga,
djupt låg hon för min känsla död —
kom så en fläkt ifrån det höga
och ljus och lif i världen böd.

Därmed väckes bildningen (fantasien), snillet, skönheten:

Då fann min själ sig himlaburen,
sig sprungen af en gudastam,
och såg de under i naturen,
som aldrig visheten förnam —

den vishet nämligen, som Kellgren förut själf hyllat, encyklopedismens lära, den mekaniska och materialistiska

världsuppfattning, som ännu låg till grund för mycket i anmärkningarna till »Man äger ej snille». Det är en formlig vederläggning af Våra Villor.

Men liflig till mitt öra fördes
de höga sfärers harmoni;
på berget änglars harpor hördes,
ur djupet mörka andars skri.

På fältet logo fridens löjen,
skräck omsmög i den skumma dal,
och lunden hviskade om nöjen
och skogen suckade om kval:

Och vrede var i hafvets vågor,
och ömhet uti källans sus,
och majestät i solens lågor,
och blygsamhet i månens ljus. —

O lefvande förstånd af tingen!
O snillets, känslans hemlighet!
Hvem fattade dig, skönhet? — Ingen
förutom den, som älska vet.

Det som lyckliggör är ingen villa. Inbillningens värld, tingen, sådana kärlekens lefvande ljus visar dem, är den sanna.

Blanck har påpekat, att den uppfattning, som ligger till grund för denna del af dikten, återfinnes hos Thorild i en anmärkning till hans prosa-ode »Inbillningens nöjen», där han talar om inbillningens värld, som skapas *inom* sinnet. Jag vill ej förneka en påverkan i detta hänseende, men måhända är det lika viktigt att erinra om släktskapen i stämning, denna ljusa, soliga, Schillerskt ideella sinnesstämning. Det är här icke blott

fråga om en panteistiskt besjälad naturåskådning, utan om en moralisk »omvändelse» — på denna punkt är ett sådant uttryck berättigadt. Kellgren har öfvervunnit sin nihilism och nått fram till en lifsbejakande syn. Och den nya poesi, som Thorild fordrat, som skulle tolka de sublima känslorna, som han själf inte förmådde skapa, då han väl ägde skaldens känsla, men ej hans tunga — denna nya poesi uppenbarades uti Nya Skapelsen. Samtiden fattade inte den djupa innebörden i denna dikt. Rosenstein nämner visserligen »det förträffliga stycket» — men i samma andedrag som Bacchus och Kärleken. Stenhammar, som borde haft andra förutsättningar, förbigick det i sitt minnestal.* A. G. Silverstolpe däremot uttryckte sin beundran; han stod närmare den yngre generationen, som nu växte upp, och dennas främste man, filosofen Benjamin Höijer, kallade Nya Skapelsen »det första af alla lyriska skaldestycken», sålunda betecknande den såsom idealismens första stora dikt. Den hör till de utvalda, som tolka eller föregripa en hel lifsåskådning, som ge det innersta af denna, icke lärosatserna utan sättet att se, att känna, att upplefva. Så verkade Nya Skapelsen på den unga generationen; den var det poetiska evangeliet, som alla kunde anamma, och den beredde vägen för den idealistiska filosofien, för Kant och de andra stora tyskarna. För många uti de kommande nya släktleden var den en poetisk talisman, som de buro med sig, och i hvilken de funno en aldrig sinande kraft till lifvet. Och ännu i dag förnimmer ett känsligt öra i Nya Skapelsens sfäriska musik förebudet till en hel ny tidsålder till

* Uti sin artikel i Svenske Blade omtalar han det, men utan djupare förståelse.

vår poesis rika blomstringstid. Kellgren blef visserligen blott en Aron, som visade vägen, själf kunde han inte fullt blifva delaktig af denna idealism, som hans unga vänner i Uppsala filosofiskt uppbyggde. Han kunde blott med känslan, i aningen förebåda den nya tiden.

Hvad jag kallat Nya Skapelsen är alltjämt den nuvarande diktens förra hälft. Den hade sprungit upp ur en erotisk visa, men den var en frukt af allt hvad Kellgren under de senare åren genomlefvat af rika personliga erfarenheter. Han hade i familjer som Bagge-Nibelius', svägerskans i Skatelöf och Gahns funnit oskyldig glädje och ömhet och han hade erfarit sjukdomens och lidelsens makt djupare än förut. Han hade ängslats inför fäderneslandets yttre och inre våda och jublat öfver den nya dag för mänskligheten, hvars morgonrodnad han såg i Frankrike. De stora och positiva känslorna hade eröfrat det ena området efter det andra: fosterland och natur, kärlek, vänskap, hem hade fått ny betydelse och skänkt honom nya lifsvärden. Hela hans personlighet hade vidgats, och i denna fann den stora poesi, han nu lärde känna eller ånyo upptog, en rik jordmån. Intrycken däraf blefvo till en början för starka att helt omsmältas, men förr än det skett kunde Kellgrens diktaregenius ej hvila. Och att han äfven i estetiskt hänseende i viss mån med tanken tillägnade sig hvad som först varit blott en känslans trefvande sträfvan, det visade företalet till Fredmans Epistlar, ungefär samtidigt med Nya Skapelsen.

Det våldsamma angreppet i Mina löjen hade djupt sårat Bellman. Dennes son har härom berättat, att skalden »fattat ett slags förakt» för Kellgren, hvilken längre fram »med djupaste smärta» erkände sin orätt-

visa. Gemensamma vänner ville åstadkomma försoning, men det var svårt, då Bellman undvek Kellgren. Slutligen anordnades en liten fest på det bekanta värdshuset Claes på hörnet. Då Bellman där fann sin vederdeloman, ville han aflägsna sig, men man lyckades kvarhålla honom. Då vid bålen Kellgrens skål föreslogs, uppmanades Bellman att sjunga och framförde ett impromptu till den stränge granskaren. Kellgren steg upp, förklarade att han misskänt Bellman, tog honom i famn och afgaf ett löfte att skrifva ett företal.* — Detta skall hafva händt »många år» innan Epistlarna utkommo, och säkert är, att Kellgren verkligen under senare delen af 1780-talet flera gånger uttalat åsikter om »den låga stilens» berättigande, de där afvika från hans äldre. Han har ganska utförligt afhandlat ämnet i svaret till Armfelt i Akademien 1786, året därpå berört det i anmärkningarna till Man äger ej snille — nämligen vid uttrycket, att Milton red »på en musblack fåle», hvilket han försvarade såsom »helt och hållet i engelsk smak» — och sedermera yttrat sig i samma riktning i de utlåtanden, han som teatercensor afgaf. Det heter där (1788) om ett stycke »Trästops-sällskapet», att det omöjligen kunde släppas fram här, ehuru det skulle mottagas med förtjusning i Holland, Danmark och England; »det är fullt af kvickhet och naivité i målningar», men genren är »den lägst låga, som är möjlig att välja». Samma tendens kom fram i de angrepp Kellgren gång på gång gjorde mot »den goda tonen»

Kellgrens uttalande om denna fråga i företalet är ingående och starkt polemiskt hållet, en polemik mot

* Märkligt är att Bellman, den förorättade, tar första steget; det måste fattas som ett vittnesbörd om Kellgrens stora anseende.

hans egen förra trånghet, såsom Schück betonat, där han icke lägger fingrarna emellan. Med en anekdot påvisar Kellgren, att det är sättet, hvarpå allt beror.

Men därutöfver har detta företal en enastående betydelse i den svenska skönlitterära kritikens utveckling. Hvad man dittills förstått under namn af kritik eller granskning var ett påpekande af de »fel», författaren begått. Det kunde ske med skolmästerligt pedanteri, eller från djupare synpunkt, såsom Leopold i några recensioner 1785—1786, ovedersägligen de grundligaste och bästa, som dittills skrifvits i vårt land. Men utöfver den negativa ståndpunkten hade han knappast kommit.

Sporadiska ansatser till en positiv kritik, d. v. s. en karaktäristik af en författare eller ett diktverk, kan man visserligen framleta här och där, och Thorild framför allt hade antydt denna högre synpunkt, men blott genom lyriska utrop af beundran och hänförelse eller enstaka förklarande epitet. Kellgren sträfvar efter något mera; han vill här öppna läsarens ögon för det sköna och snillrika, de Bellmanska sångerna äga, och han har gjort det med en djup och klar uppfattning af deras ursprunglighet och fulländning. Han påpekar musikens oupplösliga sammanhang med texten och fortsätter:

»Olycklig den, som utan öra och röst vill döma om dessa arbeten; men brottslig den, som efter vanliga regler vågar att granska hvad ej kan jämföras, hvad som varit utan mönster och skall blifva utan efterföljd. Och dessa skrifter af egit slag, som icke blifvit anlagda på en öfvertänkt plan, icke vers för vers bildade, sammansatta, polerade; men ögnablicks skapelser, men tjusnings utbrott, men foster af sann ingifvelse, som, om

jag så får säga, helgjutna frambrustit ur en lågande bildnings sköte — har man väl rätt att kalla dem *arbeten?* att anse dem *författade?* att pröfva dem efter verskonstens allmänna lagar? — Säg icke, kalla, *läsande* man: detta är ett fel mot språket, smaken... Äg skaldens känsla, äg ynglingens hjärta, älska, drick, sjung: och du skall se dessa fel förvandlas till snilledrag; eller du skall ej se dem.»

Detta äkta Kellgrenska utbrott, där nästan hvarje sats är en förnekelse af någon pseudoklassicismens princip, är det som främst berättigar Levertins omdöme, att detta företal utgör »några af de mest själfulla sidor, den svenska prosan äger».

Närmare har Kellgren sedan angifvit Bellmans egenart, då han till skärskådan upptar det hedersnamn, den svenska Anakreon, skalden efter tidens sed fått af Bergklint 1773, och påvisar deras olikhet: »Den ena öm, ljuflig, intagande, fin; den andra yr, häftig, förvånande rik. Att jämföra båda är att jämföra kaskaden, dess språng, dess brusande svall kring fältet, med källan, som lent genom ängens sköte ormar sig fram utan dån och bölja. Man skulle kanhända, vad stilen beträffar, med mera skäl kunnat nämna vår skald för den *svenske Pindarus:* så djärf är dess flykt, så rik dess bildning. Men förkastom dessa jämförelser. De äro ofta skadelige, alltid felaktige...»

Med Pindaros hade Kellgren framdragit just det namn, som för de nya riktningarna betecknade lyrikens höjd, och som nu sattes upp emot Horatius. Det var ett insegel på inom hvilket läger han nu stod.

*

Den inre frigörelsen får sitt uttryck uti bl. a. versens förnyelse och framstår där på det mest tydliga, lättast gripbara sätt. Kellgrens framsteg på detta område vunno erkännande af samtiden; Rosenstein och Stenhammar äro ense om, att han infört större omväxling, »lossat den tunga kadensens bojor», upptagit en mängd förut förbjudna, isynnerhet daktyliska ord samt öfver hufvud skänkt den svenska versen ökadt välljud. Dessa gillande ord vittna om, att Kellgren i det hela varit försiktig i sina reformer och aldrig helt brutit med traditionen. Längst gick han i Kantaten, där han lät anslutningen till en (fingerad) musik utgöra en skyddande förklädnad för sin friare behandling af versen och sina täta ombyten af versmått.* »Körerna» äro affattade på daktyler, som på ett par ställen närma sig blandad vers, men växlingen af taktart blir aldrig helt fri; man märker att Kellgren haft i öronen det antikiserande schemat, med fasta platser för de olika takterna, och inte öfvergått till den fria germanska principen: det var förbehållet en yngre generation tjugo år senare.

I Kellgrens öfriga rimmade vers förekomma än trokéer, än jamber; den alexandrinska odestrofen öfvergaf han alldeles för enklare former, och öfver hufvud torde han nu knappast i någon *ny* dikt användt alexandrinen ensam utan endast omväxlande med kortare verser, femtaktig jamb därvid alltid med fri cesur.**

* Denna form förefaller mig hafva prägeln af en öfvergångstid, då man vill frigörelse, men ännu ej kommit till insikt om att denna bör ske med mindre åthäfvor.

** I sammanhang med öfriga ändringar står att i rimmen antalet verb betydligt minskas; lägst är det i »Man äger ej snille» och Byxorna (omkr. 27 %), stiger åter något i Till Fredrika, Nya skapelsen och Dumboms lefverne (omkr. 37 %), men faller igen i Ljusets fiender (omkr. 27,5 %). I Till Christina äro slutorden blott till 17 % verber.

Blankversen i Sigvarth och Till Christina slutar alltigenom kvinnligt, liksom den italienska endecasillabon; sin förebild hade Kellgren emellertid på närmare håll, nämligen Ewald, som redan tidigt röjde förkärlek för denna form och uteslutande använde den för dialogen i sina dramer Baldurs död och Fiskerne; den upptogs sen ett par gånger af Baggesen. Anledningen till att det kvinnliga slutet föredrogs framför det manliga, låg gifvetvis i sträfvan att sedan rimmet bortfallit därigenom betona versens slut; af samma skäl äro starka öfverklifningar, som pröfvats i Sigvarth, uteslutna i Christinadikten. Men jag skulle också tro, att samtiden funnit sig tilltalad af den vekhet, som versen därmed fick; Oxenstierna, som i sin öfversättning af Milton använde samma form, försvarar denna i företalet just med att en »lenare slut-ton närmare tyckes ersätta saknaden af rimmet». I Kellgrens båda dikter stämde detta väl öfverens med deras sentimentala ton.

Några gånger pröfvade Kellgren orimmade strofer; först i Dälden (1789), hvars skema han själf tyckes hafva bildat; det återfinnes åtminstone ej bland de antika och inte heller hos Klopstock:

— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ —

Härvid är att märka, att Kellgren tillåtit sig att i andra och tredje takterna växla om med daktyler och trokéer, friare allt efter som dikten framskrider. Strofbildningen är lyckligt genomförd, frånsedt att första versens afslutande daktyl stundom faller sönder.* —

* Ord som »himlafält», »välgörarn» användas utan betänkligheter som daktyler.

Året därpå kom en metrisk öfversättning från Horatius (första bokens andra ode); den följer emellertid ej den äkta sapfiska strofen, utan den afart däraf, som länge varit gängse bland nylatinska poeter, och som befunnits väl så lämplig för vårt språk. — Schack-Staffeldts Ode till Sällheten är (1793) återgifvet i originalets asklepiadeiska meter; och i öfversättningen af epigrammet öfver Propertius' bild pröfvade Kellgren slutligen svenska distika. »Det var,» berättar Regnér, »de sista verser han skref, med redan domnande hand (det var få dagar före hans död), men med synnerligt nöje att se det lyckas.»

Dessa nu anförda fakta ådagalägga med hvilken konsekvens Kellgren på detta område genomförde sin reformation, men på samma gång också hans försiktighet. Steg för steg går han pröfvande framåt. Det är en af de många punkter där han erinrar om sin efterföljare Tegnér.

Man torde kunna säga, att Kellgrens första period i Stockholm i metriskt hänseende kännetecknas af hans sträfvan att ge versen större naturlighet och smidighet; den senare däremot vill också förvärfva den styrka och höghet. Ett par teoretiska uttalanden förtydliga ytterligare hans åsikter i detta fall. I en recension i Stockholms Posten (1791: 205) säger Kellgren om »versens harmoni», att denna ej består i »det gamla noggranna iakttagandet af enahanda cesur och meter, denna kalla prosodi, som endast kan tillskapa vers att skanderas, men ej att läsas; tvärtom denna friare känslans nummer [rytm], den ständiga växling af språng och hvila, den olika följd från vers till vers af långa och korta, som göra att ett poem, icke mindre än en symfoni, från

början till slut förnöjer örat, ehuru de båda voro bundne till någon rytm eller takt.» — En annan gång (1792) yttrar han sig om sättet att uppläsa vers — det är frågan om hans öfversättning af Voltaires Olympie: »Jag sänder enligt löfte mitt fullkladdade exemplar. Tecknen må ej förvilla; de angå blott deklamation. De sammanbindningstecken, som finnas här och där, ofta i slutet eller midt i versen, ha till afsikt att förekomma den högst monotona, ledsamma hvilan vid hvarje rim och hemistiche, så vanlig i förra tiden, då man ännu ej lärt att läsa en vers, utan blott att skandera den.»

IV. **De sista åren.**

Hösten 1789 flyttade Kellgren in i den lägenhet vid Stora Trädgårdsgatan n:r 100 (nu n:r 9), som blef hans bostad till hans död fem och ett halft år därefter. Han innehade där i öfversta våningen, tre trappor upp, en sal och flera mindre rum. Huset, som låg midt emot Jakobs kyrkogård, tillhörde den berömde läkaren assessor Henric Gahn, och i dennes familj fann Kellgren en ersättning för den Bagge-Nibeliuska, desto mer värdefull, allteftersom hans sjuklighet tilltog.

Vistelsen i Skatelöf 1789 hade gjort Kellgren synnerligen godt, och han hade trifts bra där, men de båda följande åren blef han bunden i Stockholm äfven under sommaren af sitt arbete med Postens redaktion och måste därför inskränka sina resor till några små utflykter till Djurgården eller något annat närbeläget ställe. Följden blef, att Kellgren mot slutet af 1791, då han en afton skulle bevista föreställningen på Bollhuset, i förstugan öfverraskades af en häftig blodspottning. »Nämn för ingen därom,» tillägger han i den biljett, där han liksom i förbigående underrättar Clewberg om saken: »jag är ledsen att sätta allmänheten i förtroende af mina plågor och orsakerna därtill.» Till Rudbeck skref han den 16 dec.: »Min bästa vän. Aldrig

har jag så mycket längtat efter dig och så väl behöft dig; hvilket gudnås här i mänskligheten lär vara en följd af hvartannat. Jag har hållit på att dö och har ännu föga hopp att nånsin komma mig före. I förra händelsen är du den enda jag kan förtro mig till i reglerandet af mina små affärer, bref, skrifter etc.; och om jag åter skall vänta någon restitution, behöfver jag dageligen ett sällskap, så fritt, så oinskränkt förtroligt som ditt allena. — Jag kan tala med en af mina vänner om ett, med en ann' om ett annat; men med ingen om allt hvad som ligger på mitt hjärta. Kan du, så kommer du: jag begär det ej; jag vet det. Resan och sejouren skall ej kosta dig något. Du har de förra gångerna icke funnit mig nog ledig. Nu är jag det fullkomligt; sen jag lämnat Posten och alla affärer ifrån mig.»

Ännu hade emellertid Kellgren krafter att hämta sig, och i början af juli 1792 for han åter ned till Skatelöf och var frisk nog att därifrån i början af augusti kunna göra en tur till Karlskrona och Kalmar. Uppbrottet från brodern och svägerskan (den 17 sept.) beskrifver han för Rudbeck sålunda: »I dag kl. half 8 afrest från Skatelöf. Mycket gråt och tandagnisslan. Hvad detta provinsfolket är sensibla. Det är för dem som sagt, att jorden är en jämmerdal. For dock själf bort ej utan regret. Det var ett godt ställe. Jag var ständigt passabelt frisk, lefde i fullt lugn och frihet. Brist på tillfälle hade dämpat min gamla förtärande passion.»

Senare på hösten (den 12 okt.) skref han från Stockholm till Schmiterlöw: »Man andas här, som sagdt är, en förgiftad luft för kropp och själ. Jag acheminerar med stora steg till mitt förra fördärf i seder som

i hälsa.» Öfver vintern drog sig Kellgren emellertid fram och uppsökte ånyo på sommaren, tidigare än förr, Skatelöf. Men denna gång fann han där ingen förbättring. Till Rosenstein skref han därifrån den 12 juli: »Hade jag ägt aldrig så litet hälsa, så hade jag gjort en resa till Karlshamn för att ännu en gång omfamna den man, jag högst värderat och älskat, då jag var här på jorden; men nu är min belägenhet alltför usel. Hvarken sommaren, landet eller rörelsen vilja hjälpa mig.» I augusti var Kellgren åter i Stockholm; hans tillstånd var mycket ombytligt; ibland torde han sig ej ens ut till Oxenstierna på Frescati, men ibland höll han kalas på Fiskartorpet för Gahns. Han tyckes öfver hufvud hafva tagit ej så ringa del uti de nöjen och utfärder, som hans värdfolk flitigt anställde.

Härom och om förhållandena i denna familj i öfrigt berättas ett och annat af sedermera professorn i Uppsala C. Zetterström i hans minnen. Denne var nämligen från december 1791 anställd som informator i huset. Han talar om den vidsträckta gästfriheten både hos assessorn och hos hans i granngården bosatte broder generalkonsuln. Diplomaterna, den inhemska aristokratien, svenska akademiens ledamöter såsom Rosenstein, Gyllenborg, Clewberg-Edelcrantz, vidare abbé Vogel, Sergel, Nibelius-Palmsvärd, A. G. Silverstolpe, G. Adlersparre m. fl. sågos på Gahns stora middagar och supéer.* Dessemellan roade man sig mer familjärt.

* Att Leopold ej nämnes är påfallande; 1793—96 var han bosatt i Linköping. — I hvilken mån Kellgren vidare umgicks i den förnäma societet, han träffade hos Gahnarne, är icke bekant. Af en tillfällighet veta vi, att han varit inbjuden till excellensen Gyldenstolpe och fått tillåtelse att för sin hälsas skull infinna sig i stöflar. — Af en Kellgrens biljett få vi också reda på, att han i febr. 1791 en afton var befalld till hertig Fredrik.

På generalkonsulns födelsedag i februari 1793 t. ex. hade alla damerna klädt sig i bindmössor (d. v. s. som tjänstflickor) och uppvaktade honom med sång; verserna, som Kellgren skrifvit, började: »Med gunstigast tillåtelse vi pigor». — Zetterström stod på bästa fot med Kellgren, som visade mycket intresse för hans undervisning och ej sällan åhörde lektionerna, isynnerhet då Cornelius Nepos lästes. Då Zetterström med sina disciplar hösten 1794 skulle flytta till Uppsala, anställdes examen inför assessorn och hans fru, hvarvid Kellgren och Petter Bergström förhörde. Tidigt på morgonen, då afresan förestod, inbjödos resenärerna att dricka te hos Kellgren; Zetterström fann till sin öfverraskning, att det vankades kaffe — det var sedan den 1 augusti en förbjuden vara — men Kellgren upplyste med torr humor: »det finns brunt te».

Schück har kanske alltför starkt understrukit, att Kellgrens umgänge inte varit mycket litterärt. Det är sant, att han med åren drog sig mer tillbaka, och den beröring, han inom sällskap som Par Bricole, Utile Dulci och Franciskanerorden haft med hela svärmen af hufvudstadens poeter, minskades eller upphörde. Men bland hans vänner voro alltjämt de flesta om icke själfva författare dock kulturellt och litterärt intresserade; så främst bröderna Gahn och Bergström. Rosenstein stod honom alltjämt mycket nära. Förhållandet till Leopold fordrar sitt särskilda kapitel.

Kellgren var bland dem, som sörjde för att Leopold 1786 blef kallad till Stockholm och därigenom beredde hans lycka. Kellgren grep säkerligen med tillfredsställelse detta tillfälle att godtgöra hvad han 1778 kunde hafva brutit genom sin skarpa kritik, och den forna

polemiken berördes icke å någondera sidan i de artiga bref som nu växlades. Leopold lyckades som bekant genast i sällsynt grad vinna Gustaf III:s bevågenhet; redan den 13 mars, då Leopold ännu inte en månad varit i Stockholm, skref Gjörwell, »att han genom denna sin apparition i hofvet mycket minskat skenet af hr Kellgrens lyseldar». Då Kellgren kort därpå (den 1 april) för Rudbeck berättade om Leopolds framgångar, tillade han, att denne »gör säkert mycken lycka, om han kan bära den han har, hvarom många och bland dem Rosenstein mycket tvifla».

Att Leopold personligen ej vunnit Kellgren är klart, och något umgänge dem emellan uppstod inte. 1789 sökte den förre åter närma sig och sände (den 2 mars) sitt ode Häfdernas röst till den ende svenske skald, som, säger han, är född för detta skaldeslag, »hvars karaktär är entusiasm . . . Jag har ofta bemödat mig att göra en sång och det har alltid blifvit ett bref. Gåfvan att inspirera är utan tvifvel odistens stora egenskap. Då jag i Akademien hörde Herr Kongl. Sekreterns Ode öfver Förtviflan, kände jag ganska lifligt hvad poeten målade. Jag är så litet född för *Oden*, att jag på mer än tvenne års tid icke ens kunnat sluta en dram af det namnet». I ett nytt bref kort därpå återkommer Leopold till samma ämne: »Jag har aldrig gjort en god *sång*, utan hvilken ingen poet, ingen lager, intet evigt lif i skaldekonsten.» Med märkligt klarsynt självkritik frånkänner således Leopold sig själf lyrik, medan han slösar med artigheter för Kellgren, som å sin sida anstränger sig att betala med samma mynt. Säkerligen alldeles riktig är den tradition Atterbom anför, att Kellgren blef utmattad af hvarje besök af

Leopold; »han visste ej något mer tröttande än den första åt panegyriska haranger inrymda fjärdedelstimman af Leopolds ankomst; »men se'n jag öfverstått den, skulle mannen gärna få sitta hos mig hela dagen; ty sedan talar han väl och intressant!»

Leopold har, så vidt jag känner, äfven i sina förtrogna bref städse haft de högsta loford för Kellgren (han kunde visserligen alltid vara säker på att de gåfvo adressaten anledning till än mera smickrande yttranden om honom själf) och iakttagit ett i allo korrekt uppförande. Blott en gång höra vi att han tagit sig höga later, men då hade han blifvit förtretad; det är Schröderheim, som i sitt redan omnämda bref till Gustaf III (d. 23/4 1790) berättar därom i en skildring, som ofta citerats men ej kan läsas för ofta:

»Apollo gaf i går middag åt Olympen. Det låter som en fabel, men det verkliga är, att grefve Oxenstierna öppnat sitt hus . . . Han är en glad värd, gör hedern af sitt hus utan all embarras för sig eller gäster. I går hade han budit utaf Akademien gräddan och direktören, Gyllenborg, Adlerbeth, Rosenstein, Kellgren, Leopold och Lehnberg . . . Jag placerade mig emellan Lehnberg och Leopold. Den förre hade uti sin konversation all gravité af Akademiens gamla stock af oss Rosensteinianer; den senare all smak och lätthet af hofvet och den uppmuntrande ton af stora världen och protektören. Man lade komplimenter hvarftals med maten, och jalusien spillde då och då på bägge delarna en knifsudd salt. Genierna voro redan förut bröder, och in vino veritas: man explicerade sig med mindre förbehåll under desserten. Jag hade önskat att kunna föra ett protokoll och sända E. Maj:t det i stället för alla tröga ifrån beredning, regering m. m. Man slog vad om vädret; för att endast hålla bagateller å ömse sidor, satte den ene upp Oden och den andre Birger Jarls äreminne. Man talte om Dalin och Tollstadius,

gjorde tillämpningar till skalder och präster och till slut med många komplimenter till sig själfva.»

»En annan scen var mera dramatisk», nämligen mellan Kellgren och Leopold. Den förre hade skrifvit en skarp kritik af Holthusens komedi Slädpartiet, hvilken besvarades af författaren i en artikel i Dagligt Allehanda, där han, tydligen i den tro, att kritiken skrifvits af Leopold, tillåtit sig en del försmädligheter mot dennes tragedi Oden; den hade väckt gäspningar i stället för tårar o. s. v. »Kellgren,» fortsätter Schröderheim, »var ledsen och kanske arg. Leopold icke missnöjd med hans embarras, men dolde all satisfaktion och tog det ädelmodiga beslut att uppmuntra och förklara . . . En gemensam fara förenade dessa herrar, som äro gjorda att lysa hvar för sig. Deras entrétien var dem emellan i tysthet; men man trodde sig af vridningar på nacken, af uppspända ögon och deklamerande näfvar kunna tro, att Holthusens undergång blef besluten och en off- och defensiv allians i Herrans namn sluten emellan Gustaf Vasa och Oden. Leopold meddelte högt sin sista anmärkning af detta innehåll till Kellgren: »Jag bör likväl nämna en sak till Holthusens försvar, som herr kongl. sekreteraren ej haft tillfälle att känna. Herr kongl. sekreteraren har ej assisterat vid lektyren hos kungen om aftnarne. Det är skada. Jag har flera gånger velat, men — ja, ja, jag förnyar väl mina propositioner. Jag har flera gånger hört Holthusen läsa där, han läser charmant sina burleska versar, om det är vers annars!»

Omöjligt är icke, att bakom Leopolds uppförande vid detta tillfälle låg äfven känslan af eller medvetandet om, att hans tragedi Oden icke hade funnit någon beundrare i Kellgren. Något direkt yttrande af denne hafva vi inte; i Stockholms Posten (1790: 68 f) anmäldes stycket, men denna anmälan bestod blott af ett vidlyftigt referat och ett löfte, att efter dess tryckning en granskning skulle följa. Men i ett bref till Clewberg-Edelcrantz den 21 maj säger Bergström, att det utmärkta

bifall, som Paykulls Virgina väckte, »borde öfvertyga Leopold, som äfven fanns bland spektatörerna, att det ej är nationens tröghet utan verkliga fel, som lämnar åskådaren kall vid hans Oden, hvars verser man admirerar, utan att af dem erfara något teatraliskt interêt» — otvifvelaktigt en återklang af Kellgrens omdöme.

Då Leopold upptog striden med Thorild något senare, var Kellgrens tacksamhet djup och uppriktig, men inte ens detta vapenbrödraskap kunde föra de båda storheterna personligen närmare hvarandra. Med all aktning för Leopolds vidsträckta kunskaper, goda hufvud och formella talang kunde Kellgren inte öfvervinna sin motvilja för mannens vidlyftiga ceremonier och sin misstro rörande hans ärlighet — låt vara att denna i fråga om Kellgren själf var obefogad.

På tal om den skildring af Kellgren i fru Lenngrens krets, som Franzén lämnat i sitt akademiska Minne af den sistnämnda, har Schück framhållit, att Franzén själf svårligen kunde hafva någon hågkomst däraf, utan snarare stödt sig på fru Lenngrens berättelser, och kanske mindre på några fakta, än på den vördnad och tillgifvenhet, med hvilken skaldinnan omfattade den bortgångne. Nu är det visserligen sant, att Kellgrens bref inte omnämna det Lenngrenska hemmet, men detta är inte ett afgörande skäl att förneka hans umgänge där. Huru pass lifligt och förtroligt det varit förblir emellertid en öppen fråga.

Då man bedömer arten af den omgifning Kellgren under sina senaste år valde, bör man inte minst uppmärksamma de unga. Bland dem framträda trenne, nämligen Franzén, Stenhammar och Hans Hierta — sedermera Järta. Den sistnämnde lärde Kellgren känna

genom Gahns, då familjerna stodo i förbindelse. Hans intressen voro inte främst litterära, men han kunde på det lifligaste dela Kellgrens politiska synpunkter och sympatier, och han blef den lefvande personliga förbindelsen med den Uppsala-krets, den Höijer-Silverstolpeska Juntan, som arbetade för den nya tiden och idealismens genombrott.

Franzén hälsades af Kellgren på det vackraste sätt, då han infördes i Stockholms Posten, och han blef ju dennes egentlige poetiske arftagare. Men det var blott ett kort besök han gjorde i hufvudstaden och följaktligen kunde ett personligt umgänge inte uppstå.

Stenhammar åter omhändertogs af Kellgren med verkligt faderlig välvilja, och han blef efter sin välgörares uttryckliga önskan hans efterträdare i Akademien. För eftervärlden är detta val ganska svårt att förklara, då Stenhammar ingalunda visat någon stor poetisk begåfning, men hans personliga egenskaper hafva väl spelat in. Sin förbindelse till Kellgren har Stenhammar uttryckt i sitt inträdestal, men ännu bättre uti ett bref till Leopold, där det heter: »Det var han, som i alla kretsar, där han syntes, bland alla personer, på hvilka han verkade, sökte att fästa ett slags uppmärksamhet på mig; sökte att bereda mig ett namn och att försvara det. Så nedstämdt hans beröm var i det närmare umgänget, eller den enskilda brefväxlingen, så varmt, så ända till öfverdrift hedrande var det, då det kunde lämnas med ett slags offentlighet, som gagnade mig. Han gick därvid ända till oförsiktighet.» Att Stenhammar på grund af sin anställning i Extra Posten inte kunde efterkomma Kellgrens önskan om biträde

vid Stockholms Posten, minskade inte dennes godhet.* Hvad man än må tänka om Kellgrens urskillning, för hans hjärta och karaktär är det lika hedrande, och denna osjälfviska ifver lägger ett drag till skildringen af honom, som vi ej velat undvara.

Från början af 1790 tog Kellgren på allvar itu med att reformera Stockholms Posten; den blef nu en tidning med litterär prägel. Urvalet af meddelade dikter blef betydligt strängare än förr; akademisterna och några andra framstående författare, såsom fru Lenngren, A. G. Silverstolpe och Stenhammar, bestredo nästan ensamma den poetiska afdelningen. Stort utrymme var anslaget åt recensioner af teatern och af litteraturen.

Teaterkritiken hade förut varit lämnad vind för våg åt insändare, som på vers och prosa uttryckt sin förtjusning eller — mera sällan — sitt missnöje. Tanken på en fortlöpande teater-journal hade framkastats redan i december 1788, möjligen väckt af Rahbecks föredöme i Minerva, men det dröjde öfver ett år innan den förverkligades. Kellgren själf åtog sig detta arbete, och skulle här en reform genomföras, fordrades nog att den bars upp af en auktoritet, ty skådespelarna voro ej mindre än författarna öfverdrifvet känsliga och ansågo en verklig kritik som ett personligt angrepp. Kellgren fick bevis på det. Då han klandrat De Broens deklamation i Gengis Chan, förgrymmades denne och utgaf en liten skrift, där han så försmädligt han

* Stenhammar tillfogar, att han i talet sagt för litet om Kellgrens förtjänster, ehuru, tillfogar han, »jag aldrig glömmer, att han ägde en öfverlägsen medtäflare». Var denna fras ett uttryck för St:s verkliga mening? Eller en reverens, som Leopold fordrade och Stenhammar ej kunde vägra honom?

kunde betygade sitt förakt för Postens kritiker. Liknande betedde sig författaren Holthusen, då hans komedi Slädpartiet blifvit strängt bedömd för sin orediga intrig och sin plumpa hufvudfigur; han skref ett argt svar, däri han bestred recensentens rätt att uppträda som allmänhetens fullmäktige. Äfven vid Paykulls Virgina anmärkte Kellgren fel i kompositionen, men i regeln höll han sig till språket. Hans omdömen äro öfver hufvud summariska och välvilliga, och artiklarna bestå mest af referat. Ej heller om spelet yttrade han sig mera ingående; det var ett undantag, då han t. ex. en gång gaf Widerberg, som för öfrigt lofordades, ett par små »påminnelser», eller till referatet af dramen Drottning Christina anknöt en del reflexioner om »teatralisk recitation» och om svårigheten att därvid »förena det naturliga med det värdiga». Äfven här inskränkte han sig till »det mekaniska af konsten»: ingenting är mera nödigt för att väl förstås, än att tydligt och rent prononcera hvarje stafvelse; men det är icke nog för aktören att förstås; han måste röra och behaga. Både örat och känslorna fordra mycken omväxling i hastighet och ton; och den som försöker att gifva vikt åt allt, gifver vikt åt intet o. s. v. Dessa allmänt hållna föreskrifter och råd hafva nog haft sin bestämda adress, som uppfattats både af publik och konstnärer. (St.P. 1791: 11 och 35). Hela afdelningen upphörde efter knappa två år, tydligen emedan Kellgrens hälsa ej längre tillät honom att regelbundet besöka teatern; såsom skäl anfördes att läsarna i landsorten gjort anmärkning mot dessa recensioner, hvilka inte kunde hafva något intresse för dem.

Den litterära afdelningen var mycket omfattande;

huru stor förändringen mot fordom var, kan ses däraf, att såsom Ljunggren uträknat genomsnittet af antalet recensioner nu blef öfver sextio om året, medan det förut varit blott sex—åtta. Också erkändes det nu, att Posten blifvit en »lärd» tidning — adjektivet naturligtvis taget i gammal mening (= litterär). Religiösa skrifter, resebeskrifningar och skolböcker ägnades mesta uppmärksamheten bredvid skönlitteraturen.

I hvilken grad Kellgren här medverkat är gifvetvis svårt att fastslå, men tillräckligt många artiklar ha på grund af yttre eller inre skäl kunnat tilldömas honom för att tillåta ett allmänt omdöme om hans arbete. Stockholms Posten har mognat med sin skapare, men nog också åldrats en smula. Tjufpojkslynnet är försvunnet; ännu 1789 hade Posten skämtat med Nordenskjöld eller med Mattias Bjugg, den halfförryckte poeten, som detta år började utgifva sina dikter i den befängdt högtrafvande stilen, men slikt passade nu inte längre. Då Bjugg mot slutet af 1790 (n:r 304) får en recension, är den helt beskedlig och består af föga mer än ett par citat. Samma år anmäldes några tal, som i skilda landsorter hållits öfver förenings- och säkerhets-akten, de där nog kunde gifvit anledning till gyckel, men äfven här ålade sig Kellgren sträng återhållsamhet och nöjde sig med att anföra ett och annat yttrande i den pekorala stilen.

Vetenskapliga verk tog Kellgren i regeln ingen befattning med, af det naturliga skäl, att han saknade förutsättningar för att bedöma deras halt. Då han undantagsvis anmälde Hallenbergs Gustaf II Adolfs historia, inskränkte han sig till att anföra en del drag och anekdoter, som kunde hafva sitt aktuella intresse (om yppig-

het i forna dagar, om de lärdas tvister m. m.), och beklagade, när fjärde bandet utkommit, att Sverige icke ägde någon lärd tidskrift, som kunde bringa en »ordentlig» recension.

Med böcker, som tjänade undervisningen, sysslade han däremot ofta, vare sig de gällde religion, språk eller historia, och var angelägen att betona hvilken förtjänst om det allmänna författarna till goda arbeten af detta slag inlade; det var med tydlig tillfredsställelse han anmälde sådana.

Hela Kellgrens kritiska verksamhet under denna period präglas af en uppriktig sträfvan att göra rätt åt hvarje godt uppsåt och att med öfverseende mottaga äfven sådana alster, där författarens förmåga inte räckt till. Det gäller kanske främst böcker utom skönliteraturen, men äfven denna, och upplysande för Kellgrens hållning är framför allt hans uppförande gent emot en skolyngling, Bergstedt, som på Strängnäs gymnasium talat på vers öfver freden. Recensenten ansåg detta vitterhetsprof icke alldeles misslyckadt: »Författaren är ung; om han för framtiden kan göra anspråk på något mera än det rent mekaniska af konsten, våga vi ej yttra.» Bergstedt svarade med glåpord: om min Herres egenkärlek tillåtit, om min Herre varit mera billig och mindre myndig, skulle omdömet utfallit annorlunda; då kritikern ej angifvit några fel, måste hans afsikt vara att afskräcka nybegynnare o. s. v. — Härpå genmälde Kellgren (1791 : 96) bl. a.: »Det ömmar oss mycket, att hafva förolämpat en ung auktor, den vi blott med ett hälsosamt råd velat tjäna ... Vi voro förvissade därom, att i fall vi råkade gifva detta råd (nämligen att väl besinna sig, innan han gåfve sig in på en äfventyrlig

bana) åt en yngling af verkliga snillegåfvor, skulle det, långtifrån att afskräcka, blifva honom fast mera en sporre och en uppmuntran, att med bättre arbeten sådant ådagalägga.»*

Den ovilja, som af gammalt på många håll grott upp mot Posten eller Kellgren såsom dess litteräre ledare, kom flera gånger till liknande utbrott. Några språkliga anmärkningar mot ett tal i Vetenskapsakademien af professor L. Nordmark föranledde t. ex. denne att draga fram de vanliga beskyllningarna, att recensenten ensam oklandrad vill säga allt, att löjet är denne granskares naturliga vapen m. m. dylikt.

Det var i själfva verket mycket sällan Kellgren numera tog skarpt i; det gällde då sådana alster som Ingman-Manderfeldts svulstiga skrift om »Tidens falska politik», Brander-Skjöldebrands orediga afhandling om det sublima eller Nordenskjölds deklamationer om människans rättigheter (i Medborgaren). Men äfven i dessa fall förnimmes ingenting af det forna öfverlägsna hånet. Kellgren känner nu djupt ansvaret i det kall han åtagit sig. Han klagar en gång (1791 : 205 — det var då första delen af Thorilds »Kritik öfver kritiker» utkommit) öfver huru tröttande och otacksamt det är, och öfver allt det missnöje och hat han därmed ådrager sig, men fortsätter: »Alla dessa och flera vedermödor, som tillhöra naturen af journalisters befattning, skulle föga uthärdas utan hoppet, att något kunna bidraga till litteraturens allmänna nytta, därmed att man dagligen väcker, anleder och nästan tvingar en trögare allmänhet till håg för dessa ämnen.»

* Flera år senare (1794 : 131, 140) anmälde Kellgren med mycket öfverseende en klen diktsamling af samme förf.

Genomgår man recensionerna i Posten för dessa år och samlar det allmänna intrycket, kommer man till den slutsatsen, att här föreligger ett synnerligen aktningsvärdt och nyttigt arbete, men icke något af banbrytande art. Kellgren håller sig till det traditionella skemat: han antyder bokens syftning och beskaffenhet, meddelar som oftast något eller några prof och fäller ett kortfattadt omdöme, som antydt helst lofordande. Kellgrens anmärkningar röra nästan blott stilen, »vid hvilken vi förnämligast pläga fästa vår uppmärksamhet», som han säger i en recension af Thorilds Kritik öfver kritiker (1791 : 211), men visserligen äro dessa anmärkningar ingalunda skolmästaraktiga och okänsliga. Det saknas inte heller reflexioner af annan innebörd, med litterär eller allmän syftning, men dessa äro fällda snarare med anledning af än öfver det verk, som recenseras. De förefalla som — stundom passionerade — utbrott af tankar, de där grott hos Kellgren och dem nu en yttre anledning kallat fram.

Till jämförelse är det lärorikt att läsa de recensioner, som Extra Posten innehöll under de sista veckorna af sin tillvaro, och som väl få antagas härröra från Leopold. De äro oftast helt korta och vittna gifvetvis inte om någon mera vid syn på litteraturen, men de äro mera frankt och ledigt skrifna och hafva, synes mig, en mera modern hållning i formen. Leopold är mindre betänksam och visar sig obestridligen fastare i sadeln än Kellgren på detta område.

Allbekant är det skarpa angrepp Thorild riktade mot Kellgren med sin skrift »En kritik öfver kritiker. Med utkast till en lagstiftning i snillets värld. Till recensenten i Stockholms Posten», utgifven i tre häften

augusti 1791 — januari 1792. På denna skrifts betydelse öfver hufvud kan jag inte ingå nu; här blott några ord om Thorilds dom öfver Kellgren. Han skrifver bl. a.: »I vitterheten, så litet som i någon vacker konst, uppsteg aldrig en ny *skönhet* genom en skräck för fel, utan genom en glad tjusning för det sköna; och så snart en *större skönhet* uppstigit, falla de mindre utan någon grymhets minsta skrämsel. Detta vill säga, min Herre, att det är *endast den tjusning snillets nya skönheter gifva,* som upphöjer vitterheten — och alldeles ingen pedagogisk förfärlighets kraft. Tyranniet upplifvar ingenting. Nu, min Herre, besinna väl, om granskningen hos oss annat varit, än förgrymmade mesars triumf öfver svagheten? än ett herradöme af vittert pack, där den ene stackaren aldrig kunnat nog förlusta sig af att vara den andres tyrann? än kvicka nidingars triumf?»

Med god vilja kan man ur de vackra orden i början af detta citat läsa ut att Thorild hade klart för sig hvad estetisk kritik i högsta mening bör vara, och insåg vad som ytterst brast Kellgren, men till denna, den verkligen svaga punkten återkom han sedan blott i inledningen till andra delen, då han yttrade: »Naturen af denna lagstiftning är att i allmänhet skydda *det goda,* och därför att vända granskningens styrka endast mot Mästarne, som kunna trotsande gifva lagar i stället att den nu är vänd emot de svaga.» Han undrar, »huru det gått till — att på ingen af våra Mästare vi ännu haft en sträng och rätt *granskning*: att deras skönheter och deras fel slumra ännu i samma mörker, hvarest de ena icke gläda och de andra icke varna oss», och han anför Lidner och sig själf såsom exempel.

Thorild glömmer visserligen här Kellgrens lysande

företal till Fredmans epistlar, som öfverträffar de ansatser till en positiv, karaktäriserande kritik, Thorild själf gjort. Men flera essayer af så genomgripande art voro ej att vänta, ty denna var en frukt af alldeles särskilda personliga förutsättningar; den litterära analysen var ännu i sin begynnelse och att Kellgren skulle med ett slag skapa den, var väl mycket begärdt. För öfrigt stod Kellgren i ett sådant socialt förhållande till sin samtids mera betydande författare — Lidner ensam undantagen —, att han måste känna sig bunden, och hans åsikt om den svenska litteraturen, den äldre som den nyare, hade inte undergått någon förändring. Det framgår klarast af ett yttrande, som förekommer i en af hans sista recensioner (af Manderströms Poetiska arbeten St. P. 1794: 171) och är af följande lydelse:

»Skaldekonsten i Sverige är skapad af Creutz och Gyllenborg, före dem var allt *rimkonst;* och denna så helgad genom Dalins stora namn och rika exempel, att den förra länge förblef misskänd och utan efterföljd. Äfven än i dag torde finnas de, som skola anse detta omdöme för icke mindre än en religionsförsmädelse eller ett crimen læsæ majestatis — men någon måste dock vara den förste att säga vad alla goda domare tänka: att nämligen, om Dalin ägde snille af en skald (hvilket, i anseende till hans ovanliga kvickhet och lekande inbillning, törhända icke bör nekas honom), så äro dock alla de sju tomerna af hans arbeten af sådan beskaffenhet, att, på samvete! ingen af nuvarande goda skalder skulle vilja hafva skrifvit en hel sida däraf; och att, om Sverige äfven innan Dalins tid påstås hafva ägt en mängd af *stora poeter,* så har det åtmin-

stone icke ägt ett godt poem före »Ode öfver själens styrka», »Dafnes inträde i världen», etc.

För öfrigt är Thorilds angrepp mestadels endast ett upprepande i originellt saftiga uttryck af de gamla vanliga beskyllningarna mot Kellgren för öfversitteri. Men att dessa, om de tidigare i vissa fall haft en grund, numera voro fullkomligt oberättigade, är redan omtaladt. Också blir Thorild, då han skall i detalj bevisa sina påståenden, som oftast synnerligen olycklig. Då han t. ex. i Manderfelt tror sig upptäcka en själsfrände, förklarar han denne för ett af de »nya och dristiga snillen», som Kellgren sökte kväfva. — Just det, som denne betraktade som sin hufvuduppgift, vården om det svenska språkets rykt och reda, måste förefalla Thorild som ett pedanteri. Här förelåg en skillnad i smak, i temperament, som var outplånlig.

Kellgren blef gifvetvis upprörd öfver detta angrepp som misskände hans afsikter, och hans bitterhet gaf sig luft i de redan (s. 171) anförda orden. Kort därefter anmälde han första häftet af Thorilds skrift och yttrade därvid bl. a.: »Vår röst är jäfvig i egen sak. Hvad stilen angår, vid hvilken vi förnämligast pläga fästa vår uppmärksamhet, så synes den oss här, som i allt hvad vi känna af samma hand, vara mycket egen till förtjänst och fel, full af värme och kraft, men i allmänhet mera ljus, än i auktors förra skrifter. De växlande toner af skämt och allvar, som öfverallt nyttjas, åstadkomma en så mycket större kontrast, som, då skämtet ej sällan tyckes sänka sig ned till bouffonnerie, stiger däremot det allvarsamma någongång till sublimt.» Kellgren slutar med att som prof på det senare anföra Thorilds försvar för det svaga. — Äfven fortsättningen anmälde

Kellgren sin plikt likmätigt, men afhöll sig från något omdöme: »Vi undandraga oss att döma öfver en skrift, hvilken är direkt ställd emot oss och dessutom af den natur, att den snarare tyckes tillhöra en kämners-rätts pröfning. Det vare dock långt från oss att yrka vår rätt till lagens skydd, då vi äga en högre: den att tyst förakta.» — Helt följde Kellgren inte denna grundsats, ty då Thorild ville ånyo annonsera sin bekanta »Straffsång» af 1784, funderade han på att genom Armfelt förmå polismästaren att förbjuda detta. Leopold, som kastat sig in i striden, hade å sin sida fått svenska akademien att ingå till konungen med en skrifvelse, däri den anhöll om hans beskydd för sina ledamöter. Någon åtgärd hördes dock icke af, och hela det litterära kriget afbröts kort därpå genom Gustaf III:s mord.

Vi erinra oss att Kellgren vid denna tid — efter blodstörtningen i december 1791 — var så medtagen, att han svårligen med kraft kunnat uppträda mot Thorild. Men äfven om så icke varit, hade han nog dragit sig tillbaka, ty en ihållig polemik var ej hans sak. Helt annat var förhållandet med Leopold. Som väl bekant tog denne upp striden och förde den med utomordentlig energi. För detta bistånd kände sig Kellgren djupt tacksam, som man kan se af de biljetter han i begynnelsen af mars 1792, då nästan hvarje dag bragte ett nytt inlägg, riktade till Leopold. Den 9 mars skref han bl. a.: »Min bäste vän! jag har inga ord att uttrycka min tacksamhet. Men om den öppnaste, renaste, förtroligaste vänskap af ett nära förtärdt hjärta, en snart slocknad själ, mer kan hafva något värde för hr K. S:s ögon: så äg den, så nyttja den, ifrån *denna* stund, med

oinskränktaste rätt!» — Det var ej i *den* tonen Kellgren förut kunnat tilltala Leopold.

Om Kellgrens verksamhet som kritiker dessa år från vår synpunkt icke kan tillerkännas den högsta rang, om den i det hela förefaller mera aktningsvärd än lysande, så har den dock varit af stor betydelse för samtiden. Det framgår bäst af några uttalanden, som framkommo ett par år efter hans bortgång, då saknaden af hans inlägg gjorde sig mest kännbar. A. G. Silverstolpe erinrade i förbigående om Kellgrens förtjänster i detta hänseende i Stockholms Posten 1797 (n:r 135); som bevis på det förtroende allmänheten hyste till hans omdömen, anförde han, att man afvaktade Kellgrens recension, innan man köpte en bok, och att boklådorna intygade huru det begynte löna sig »att vara till och med duglig författare».

Andra mera opartiska vittnesmål finnas också. Den som dramatiker bekante C. J. Lindegren utgaf 1798 en liten halfveckoskrift Colporteuren, där han i några reflexioner öfver kritik hyllade minnet af Kellgren, som kunde harmas med snillets värme, men också visa en uppmuntrande godhet och en faders välvilja. Då Colporteuren senare något omildt recenserades i Stockholms Posten, svarade Lindegren, att denna tidning visserligen fortfarande vore det bästa af hufvudstadens tre dagblad, men inte längre stod på samma höjd som på Kellgrens tid; man begynte där sakna »denna träffande men icke personliga satir, detta fria, egna och riktiga omdöme ... men framför allt denna ömma vård, som en verklig far alltid skänker sina barn».

Samma år hette det i G. A. Silverstolpes Journal för svensk litteratur (II: 296), att Kellgren gjort början till

granskning i vårt land, och att däraf härflöte den odling allmänheten på senare tid visat. »Man torde dock utan hårdhet kunna säga, att Kellgrens anda numera saknas i detta blad (Stockholms Posten). Detta gäller mindre om originalskrifter, så i vers som prosa, som här införas, än om kritiken öfver litteraturen.»

Det återstår att se till hvad vi af Kellgrens kritiker kunna sluta oss till rörande hans tänkesätt under dessa sista år, och att sätta detta i samband med hans öfriga författarskap då.

Jag nämnde ofvan att religiösa skrifter ofta voro föremål för Postens recensioner, och det alldeles inte som i dess första dagar för att göras till föremål för skämt och hån. Tvärtom — just den aktningsfulla ton, hvari dessa ämnen numera behandlas, är det som väcker uppmärksamhet och som vi måste taga som ett uttryck för Kellgrens förändrade ställning.

Som ett förspel kan i viss mån anses en skarp kritik (1788: 36—37) af hofpredikanten Tayardens poem öfver religionsfriheten, hvilket ådagalägger en fördomsfrihet, som var typisk för neologiska präster, men som recensenten inte kunde godtaga. Han spörjer författarens ämbetsbröder om de äro belåtna med uttalanden sådana som att religionen med liknöjdhet anser olika folks dyrkningssätt, och att man icke behöfver förtörnas öfver ett litet hädiskt skämt af Voltaire. Kellgren fann slikt mindre tilltalande och var dessutom retad af diktens oredighet och svaghet. »Om Hr Hofpredikanten tror att friheten i poesien i våra dagar låter sträcka sig lika långt, som han sträcker den i religionen, så bör han veta, att han bedrager sig. Han bör veta att denna

skillnad i *sättet att kläda sig*, om den efter hans mening betyder intet i religionen, betyder däremot allt i skaldekonsten» o. s. v. — en äkta Kellgrensk förtrytelse!

Äfven sedermera höll sig Kellgren, sin läggning trogen, egentligen till det religiösa uttryckssättet. För professor Tingstadius' öfversättningar af delar af bibeln var han mycket intresserad, som vi se af ett par recensioner (1790: 36, 1791: 153, 1793: 43), hvilka med all säkerhet äro af hans hand. I den första uttalar han sin glädje öfver att filologiskt arbete nu nedlägges på bibeln lika väl som på Greklands och Roms författare: »Det är utan tvifvel genom ett så skickligt bemödande som vår Bibel mer och mer återvinner ett anseende, som den bör äga: det är blott ett oupplyst nit, icke om Guds ord, utan om människans fördomar, som, kanhända, ännu önskar förblifva i sitt heliga mörker... Huru ofta läser man icke i forntidens skalder och ropar: Gudomligt! Man läser ett stycke i Skriften och — ler: man finner där blott förvillelse och låghet.» Man har icke torts med kritiken upplysa den, och följden har blifvit »våra dagars lättsinniga förakt», men därför »är utan tvifvel ingen med varmt hjärta för religionen, som icke med fägnad emottager arbeten af närvarande beskaffenhet, hvarigenom denna bok, som äfven en så kallad fritänkare trott sig böra hedra med namn af *den första bland alla böcker*, återställes från det orimliga, som är stötande, till det höga, som hänrycker; ifrån det låga, som man beler, till det enfaldiga, som man älskar.»

Det är en af de för Kellgrens sista period betecknande polemikerna mot en hans egen äldre ståndpunkt; han söker en ursäkt för denna — då han fann bibeln

»absurd» — i den gamla öfversättningens språk. Om han därmed röjt, att han ej hade sinne för just denna stils poesi, så utfylles hans omdöme af ett annat (i Saml. Skrifter upptaget) uttalande om en dikt öfver Kristi lidande (från St. P. 1790: 71). Kellgren betonar där, att andliga poemer böra ses »med trones mer än med smakens öga». Religionen »skapar en ny ordning af poetisk skönhet»; den har liksom den erotiska lidelsen sin egen flykt, sin egen stil. »Hvad är religionen, den sanna, lefvande religionen, om ej en passion, den renaste men ock häftigaste af alla mänskliga passioner, den ömmaste af all kärlek?» Uti självfva Klopstocks Messias äro »de ofta upprepade uttryck, som icke väl torde gillas af en världslig smak, just desamma, som kanhända allra mest göra intryck på den trogna själen», ehuru eller just emedan de med dem förbundna föreställningarna äro så vaga. »I sanning är religionskänslan, liksom all annan förtjusning, oskiljaktligt förbunden med det mekaniska ljudet af vissa genom vanan helgade ord», sådana som Getsemane, Zion eller »gissla, stinga».

Allt detta röjer en uppfattning af det religiösa, som är ytterst märklig, men anger inte bestämdt Kellgrens egen ståndpunkt. Uttryck sådana som »vår enda, sanna, Lutherskt evangeliska religion» äro naturligtvis, nu som förut, inte annat än försiktighetsmått. Möjligen skulle man på honom töras lämpa orden: »den fritt tänkande människan, som dyrkar en Gud», hvilka läsas i en recension, där den naturliga religionen försvaras mot ortodoxa ifrares angrepp (1791: 157). Att Kellgren öfvergifvit sin forna nihilism är tydligt, men om hans tänkesätt skall betecknas som agnosticism eller en mera positiv,

Rousseauanskt färgad deism, törs jag inte afgöra. En antydan ger oss Stenhammars berättelse, hurusom han på dödsbädden uttryckt sitt hopp, att människan skapats ej blott att lida; det är samma odödlighetshopp, som uttalas i dikten »Till Sällheten».

Att Kellgren fortfarande hade svårt att förlika den borgerliga och den kristna uppfattningen af sedeläran ådagalägger hans uppsats härom (hämtad ur en recension 1793: 90); han finner, »att de så väl i beskaffenhet som motiver och medel mycket skilja sig från hvarandra», och synes, ehuru han anser dem nödvändiga, i grunden tänka ganska skeptiskt om bådaderas förbindande kraft. I alla händelser röjer han inget inflytande från den nya idealismen.

För kännedomen om Kellgrens ståndpunkt öfver hufvud är ännu ett dokument att beakta, en uppsats »Om snillet och om det goda vettet» (1793: 45), hvilken så vidt jag kan se måste härröra från Kellgren själf. Då det blefve nog vidlyftigt att aftrycka den i dess helhet, får jag nöja mig med att citera de mest karaktäristiska satserna:

»Man har upprest ärestoder åt Snillet, men ej åt det goda Vettet, och likväl är det detta, som styr blomstrande riken, stadgar goda inrättningar, botar regenternas fel och folkens olyckor. Det talar litet, men verkar . . . Snillet vill allt vanskapa . . . Det vackra och lysande i kunskaper, konster och slöjder skall sättas framför det nödvändiga . . . Snillet är sig självt nog, det behöfver inga kunskaper, intet mönster, ingen kritik. — Det goda Vettet betjänar sig af allt.» Därmed vill man icke »förringa ett sant Snilles värde, hvilket långt ifrån fiende till det goda Vettet, endast finnes i dess sällskap; utan har man här nyttjat ordet Snille i den mening det allmänt, falskt, äger, då det mera vill säga en viss ömnighet, liflighet och dristighet i begreppen än ljus och mognad och verklig styrka; med ett ord hvad man rättare kallar kvickhet». — Vettet, heter det till slut, fordrar

främsta rummet bland alla själens förmågor och höjer de öfriga till snille; »beviset, Newton och Locke m. fl.»

Kellgren har säkerligen icke nedskrifvit denna analys utan att hafva lefvande modeller för ögonen, och det kan ej heller bli någon tvekan om hvilka dessa varit: det är Thorild och Rosenstein han tänkt på.

Man finner också af det anförda, att Kellgrens uppfattning af det äkta snillets natur nu är densamma, som då han skref noterna till »Man äger ej snille för det man är galen»; han instämmer med Helvetius i, att till snillet hör lidelse, men längre går han väl inte. Då man läst företalet till Fredmans Epistlar och Nya skapelsen, ligger den slutsatsen nära till hands, att Kellgren verkligen närmat sig till en romantisk uppfattning, men denna var i alla händelser ingalunda genomgående. Kellgren hade utvidgat sin trånga synkrets och frigjort sig från de snäfva regler, som bundit hans känsla och hans fantasi, men han förnekade icke hvad han förut beundrat, och han hade framför allt ingalunda antagit någon helt ny estetisk lära. Det finns ingen anledning att tro att han skattade Pope och Voltaire synnerligen lägre än förut, fast han lärt sig inse att det fanns andra toner än deras. Och han såg nog alltjämt i Marmontel den estetiker, som bäst motsvarade hans egen ståndpunkt, låt vara att Kellgren gick längre i vidhjärtadt förstående och innerligare kunde tillägna sig det nya.*

Det mest utförliga och ingående uttalande i estetiskt hänseende, vi hafva af Kellgren från denna tid, finns i recensionen af studenten A. G. Ekebergs »Tal öfver

* I recensionen af Skjöldebrand (St. P. 1793: 79) nämnas jämte Marmontels poetik Batteux' Cours de belles lettres och Sulzers Theorie der schönen Künste såsom exempel på goda estetiska verk. Att äfven ett tyskt kommit med är det mest betecknande.

freden» (1791: 205): »Hvad vi anse som det första och nödigaste bevis (på poetisk kallelse), är mindre att träffa här och där en skön vers, ofta mödans, minnets eller händelsens foster . . . men att öfverallt röja den rikedom, den otvungna följd af tankar, den ständiga värma i bildning och känslor, den lätthet i uttryck, som gör att hvar vers synes född af den andra, att allt utgör ett enda sammanstämmande helt; ej liknar ett knippe af lösa rader utan annat band än grammaticans och rimmets.» Härmed träffade Kellgren svagheten hos mycken pseudoklassisk dikt: den föll sönder i väl formade detaljer, och om den hade ett sammanhang, var det intellektuellt, beroende på en rationell disposition. Gentemot detta hade han själf i sina dikter från åren 1788—1790 satt ett inre, mera poetiskt helt, där känslans rörelse afspeglar sig, och där det just härskade den stegring han i de nyss citerade orden fordrade. Han anför ur det ifrågavarande Talet ett stycke (rörande Viborgska gatloppet) hvilket begynner med två rader, som Ekeberg lagt i munnen på en rysk befälhafvare:

»Jag känner icke mer, att svenska flottor finnas.
Därinne ligger en . . . den är min kejsarinnas» —
Förmätne höfvitsman; vet du hvad den är stark,
som delar lif och död ihop med sin monark?
Såg du ur molnets rymd en afton viggen tindra? . . .
Du kan ej svensken mer än dennas fart förhindra.
Miljoner dragna spjut emot hans bröst bestäm:
han rusar, bryter, slår, gör väg emellan dem.

»Denna brutna tankegång, dessa friare vändningar och rörelser af stilen, är hvad som bäst vittnar om en eldad själs känsla, om verklig talang.» Detta fördelaktiga omdöme är nog delvis dikteradt af Kellgrens välvilliga synpunkt öfver hufvud; att han valde just detta

stycke, berodde kanske på, att den sista radens asyndeton tilltalade honom, och han var alltjämt tillräckligt gustavian för att bli förtjust i »en skön vers», om den också var »mödans, minnets eller händelsens foster».* Den anförda hade i alla fall för honom en prägel af något nytt, vi kunna säga af Lidnersk rytm.

En parallell härtill finnes i omdömet om skådespelaren Widerberg (St. P. 1791: 11); denne hade, heter det, skött sig förträffligt, men borde »någon gång vakta sig för en alltför melodiös deklamation, för dessa uthållna, vekligt klagande toner af pastoral ömhet. Alla våldsamma lidelsers, hämndens, fasans, den förtviflade sorgens och kärlekens rop äro störtande, skarpa, afbrutna, sönderslitande; och åskan, stormen och hafssvallet sjunga ej.»

Att Kellgren öfver hufvud kände sympati för den sträfvan till våldsammare patos, den Sturm und Drang, som rörde sig hos de yngre, det kan man väl också lära utaf ett ställe i »Filosofen på landsvägen»: »Alla naturliga passioner hade i barbariets tidevarf en större energi. De äro i senare tider dels *kväfda* genom tusende band af religion, lagar, seder, anständighet; dels *försvagade* till sin styrka, som delts på flere: (ty det synes som känslan, ej mindre än snillet, endast ägde en viss gifven fond att använda). I aflägsna landsorter kan man ännu finna en vän i *faran*, och fiende *intill döden;* men i hufvudstadens belefvade värld har man ingen att *slåss för*, och ingen att *slåss med*. Man tjänar där utan ömhet, och förtrycker utan hat.» — Denna sympati var förutsättningen för att Kellgren

* I samma recension förekommer det ofvan (s. 156) anförda metriska uttalandet.

skulle kunna (1793) öfversätta Baggesens ballad »Ludvigs Gienfärd», på svenska kallad *Fredriks vålnad.* Den var väl inte den första i sitt slag i vårt land, men det var den första af betydelse, och Kellgren fann sig böra i en not liksom be om ursäkt för diktens besynnerlighet: »ett sorgligt ämne, en dyster ton, ofta återkommande rim och uttryck, en gammalmodig enfald i språk, seder, begrepp: äro egenskaper för detta skaldeslag». Uti ingen af sina öfversättningar har Kellgren hållit sig så nära till sitt original som här, men det är dessmera anmärkningsvärdt, att han tillagt ett par drag, som skola öka grufligheten; att blod flyter från vålnadens hjärta, och att på hans kind ännu en blodtår dröjer, äro uttryck, som inte har ringaste motsvarighet i originalet. Rimligtvis är det Lidner, som förmedlat dessa lån från de herrnhutiska sångerna.

Uti uppsatsen om »aktionen i den egenteligen så kallade dramen» frågar Kellgren: »Mån det ej fordras för en aktör i dramen, mindre konst kan hända, men mera verkelig talang, det vill säga mera själ, mer sann eld och känsla än i själfva tragedien?» Ett jakande svar grundar Kellgren därpå, att den — med ett modernt uttryck — är mindre stiliserad i sin människoframställning: »allting är nedsatt till allmänhetens känsla». Tydligt är att Kellgren vill, om ej sätta dramen öfver tragedien, dock inrymma den ett rum i jämbredd med den senare. Öfverallt falla nu för honom pseudoklassicismens skrankor; han kan tillägna sig det nya lika väl som det gamla. Han nämnde redan 1788 i bredd Corneille, Racine och Shakespeare såsom tragöder. Han vidgade sin beläsenhet och sin smak; han polemiserade flitigt mot sina egna äldre förkastelsedomar, men jag

kan inte påminna mig ett enda fall, där han nu angripit någon författare eller något verk som han förut beundrat. Han byggde sig sålunda ett poetiskt Panteon, där han bredvid sina äldre romerska och franska gudomligheter uppställde nya, germanska. Stenhammar säger, att Kellgren af gammalt hade förkärlek för fransk vitterhet, men »denna personliga smak uteslöt ej hans beundran af Englands, Tysklands och Danmarks dristigare snillen. Han kunde förlika kärleken för Racine och för Schiller, vördnaden för Voltaire och för Klopstock».

Det var inom germansk litteratur, Kellgren behöfde vidga sin läsning; engelsmännen kände han delvis af gammalt, men de fingo som vi sett en ny afgörande betydelse för hans senare utveckling. Den danska litteraturen var under hans senaste år hans kanske käraste läsning, såsom Stenhammar intygar, och såsom han själf bevittnat både genom sina talrika öfversättningar och genom en af noterna till »Byxorna» (St. P. 1791: 151), där han bringade de danska författarna sin hyllning. Och det skedde något väl rundhändt till och med, ty han uppräknade ej mindre än tjuguen — i Samlade Skrifter äro fem uteslutna — delvis ytterst obskyra poeter, dem han påstod vara »alla ansedda i Danmark för män af snille».

Sammastädes hette det också: »Man påminne sig äfven, att vi ännu ej längesedan vågade tala med löje och förakt om själfva tyska literaturen» — åter en Kellgrens ångerfulla afbön för äldre trånghet! Redan året förut hade han i recensionerna af Ekeboms öfversättning af Gessners Abels död och af Stridsbergs lärobok i tyska språket (1790: 29 och 227) ifrat mot fördomarna i afseende på detta och dess litteratur. I huru

hög grad han nu verkligen tagit kännedom om och uppskattat den nyare tyska diktningen är dock en fråga, som ej är så lätt att besvara. Klopstock hade han, som af Stålberg-recensionen framgår, tydligen läst och fått en viss respekt för. Wieland kände han åtminstone något af, och Schiller har han också gjort bekantskap med och, om man får taga Stenhammar på orden, fattat kärlek för. Hade det gällt Schillers senare verk, skulle detta varit mindre förvånande; måhända har frihets-patoset i Die Räuber och Kabale und Liebe väckt genklang, men annars är det svårt att tro, att Kellgren kunnat bli förtjust i dem. Och den öfriga tyska litteraturen? Angrepp på Goethe upptogos ännu 1793 (n:r 206) i Stockholms Posten utan gensägelse, och om andra författare teg man där, ehuru t. ex. Lessing — frånsedt hans anfall på det franska dramat — borde haft förutsättningar att göra sig gällande. Betänker man slutligen, att Kellgren icke i sitt bibliotek hade någon tysk bok*, så måste man komma till den slutsatsen, att han väl erkänt den tyska litteraturens betydelse, men — kanske af oöfvervinnelig motvilja mot språket och stilen — för egen del inte kunnat tillägna sig densamma.

Summan af denna öfversikt blir då, att Kellgren hunnit ett frisinne i estetiska frågor, som väl må kallas storartadt, men att det fanns gränser, dem han inte heller nu öfverskred. Omstörtare älskade han mindre här än i politiken; i Posten ingick (1794: 280) en ironisk artikel mot »Parnassens Jakobinerklubb». En humor sådan som Sternes i hans Resa var han oförmögen att värdera, och då Franzén insändt sin romantiska fantasi

* Winckelmanns konsthistoria fanns som sagdt på franska. — Epigrammet af Lessing är öfversatt från dansk mellanhand.

»Det nya Eden», skref han bekymrad till Clewberg: »Vill du säga mig om han har blifvit galen?» Men dikten kom dock in i Posten.

I detta sammanhang några ord om Kellgrens diktning efter 1790, ty den består blott af öfversättningar och bearbetningar, framför allt från danskan. Åtskilliga sådana äro upptagna i Samlade Skrifter, men Kellgren har troligen verkställt flera, ty han förordnade, att hans danska böcker skulle brännas, just därför att han i dem antecknat sina försök. I Stockholms Posten trycktes en hel del andra, mest visor af Baggesen, Rahbek m. fl., af hvilka en eller annan kan misstänkas vara af Kellgren, såsom den förstnämndes »Till Psykarion» och »Jordens Lethe» (båda äldre än de nedan nämnda).

Vid dessa tolkningar handskades skalden efter sin vana ganska fritt med detaljerna. I Wessels *Smeden och bagaren* gjorde han en del ändringar och utvidgningar, som gifvet äro förbättringar. Baggesens *Lydia* är mycket omarbetad, originalets sinnliga målningar äro inskränkta, det hela har fått en ton af verklig lidelse, och afslutningen:

men ett fel, ett fel allena
hennes lof fördunkla vill:
denna sköna, änglarena,
ömma Lydia ... är ej till —

har fått en elegisk biton, som är Kellgrens tillsats. På samma sätt har *Då jag var liten* blifvit mindre satirisk, mera naiv.

Märkligast är kanske *Till Sällheten* efter Schack-Staffeldt; det orimmade, asklepiadeiska versmåttet behandlar Kellgren vida säkrare än hans danska förebild, och hela dikten har fått en innerligare stämning; redan

titeln (i originalet »Til Lykken») synes mig vittna därom. Man jämföre sista strofen:

Blive, længtes og döe, byder os Skiæbnens Bud —
Lykke, er du et *Sagn* om en forsvunden Tid?
eller er du en *Spådom*
om et saligt Elysium?

Hör så Kellgren:

Blifva, trängta och dö: bjuder oss ödets lag —
Sällhet! är du en dröm? gäckade känslors dröm?
Eller — är du en bild af
Sanna kommande himlars ro?

I högre grad Kellgrens litterära egendom är *Dumboms lefverne* (1791), hans otvifvelaktigt mest populära dikt. Den går tillbaka till en gammal fransk visa om Mr de la Palisse, till hvilken Kellgren står i skuld för uppslaget och några strofer, framför allt de första, eller öfver hufvud den del af stycket, som egentligen tillhör hvad man kallade »vers niais». Man har haft mycket olika meningar om dikten; Malmström har sålunda i salig Dumbom sett en karaktärstyp, självbelåten i sin enfald, men godmodig och i det hela rätt treflig; andra, såsom Ljunggren, förneka ett dylikt inre sammanhang och finna att styrkan ligger i hvarje infall taget för sig. Saken är nog den, att visan har två ganska olika element: det ena är de egentliga »dum-verserna», där självfva meningslösheten är det lustiga, och hvilka af Kellgren genom hans fyndiga och pregnanta formulering höjts upp till klassiska i sin art. Men isynnerhet senare hälften med utfallen mot teologien, moralen, metafysiken, medicinen o. s. v. hafva en bestämd satirisk syftning; Dumbom är där en det sunda förnuftets taleman mot allehanda humbug och dårskap.

Utom lånen från den franska visan finnas nog en hel del saker, som Kellgren fått uppslag till från främmande håll*; åtskilligt är direkt hämtadt från hans egna iakttagelser. Gästgifvargårdarna i Småland kände han till från sin färd till Skatelöf, och att folk lätt tåla kritiker blott de gälla någon ann, hade han mer än en gång fått erfara. Joujou de Normandie** var ett sällskapsnöje, som bedrefs hos Gahns enligt hvad Zetterström förtäljer. Charad-stroferna hafva väl sitt upphof i hvad Kellgren våren 1790 berättade för Clewberg: »Kan du gissa till en ny abonné för Posten? Det är regeringsrådet Zibet, som börjat skrifva charader, och högeligen rekommenderat denna genre för vårt blad. Han har hedrat mig i dessa ämnen med rätt oväntade besök.» — Skulle då äfven namnet Charadell (den föregifne författaren) vara en anspelning på Zibet, med hvilken samtida stundom tyckas ha tillåtit sig att skämta?

Med *Ljusets fiender* beträda vi det politiska och samhälleliga området. Dikten är en bearbetning och utvidgning af en satir af Wieland, »Die Feinde der Aufklärung», tryckt 1790 i dennes tidskrift »Der neue Teutsche Merkur». På en källare har sällskapet i tjocka mörkret disputerat om formen på rummet och färgen på möblerna. Ljus bringas in till allmän fröjd, men en del mörksens vänner, som generas däraf, protestera. De allra flesta af dessa typer: den surögde, nervsjuke, sömnsjuke, svärmaren o. s. v. tog Kellgren från Wieland,

* Stroferna om kräftorna, som dö lefvande, skola vara ett bidrag af fru Lenngren; traditionen bekräftas af inre skäl: det är här frågan om en så att säga visuell erfarenhet, som tillhörde hennes stil, men ej Kellgrens. Hon pröfvade sedan ett eget försök i genren med »Öfver min Pappa».

** Tyckes ha varit en sorts snurra eller annan leksak, kanske något liknande bilboquet.

men skildringen af dem såväl som deras yttranden utarbetade han långt mera konstnärligt och gaf därigenom det hela en högre rang. Förslaget att göra ljuset till regale är ett nytt drag, en hänsyftning på brännvinspolitiken, och slutet är helt Kellgrens eget tillägg: huru samtalet afbrytes af ropen »Ell'n är lös på Söder!», huru pastor Fån tar detta till förevändning att yrka på »att allt hvad lysa kan släcks ut», och huru sist Lucidor uppträder och segrande bevisar, att missbruket ej upphäfver bruket. Skulle ljuset handteras vårdslöst,

har däremot en klok regering
två goda medel i sin hand:
spön — tjänlige att fruktan väcka
hos den försumliga och fräcka;
och sprutor — färdiga att släcka
i hast den grufligaste brand.

De samtida roade sig med att söka leta ut hvilka personer, Kellgren skulle hafva syftat på, och ett par »nycklar» till satiren löpte omkring. Skalden protesterade, till den kraft det kunde ha, mot dessa uttydningar i en anmärkning, som han fogade till öfversättningen af Wessels »Smeden och Bagaren» (St. P. 1793: 286). Den bästa vederläggningen är ju hänvisningen till Wielands original.

Om »Ljusets fiender» således är en »allmän satir», så är den naturligtvis likväl ett inlägg i dagens stora fråga, ett led i den kamp, som Kellgren och hans liktänkande vänner förde emot reaktionen. »Eldsvådan på Söder», franska revolutionen, hade under sin fortgång väckt allt större betänkligheter och allt flera blefvo de, som ropade högljudt ve öfver hela frihetsrörelsen. Högst bekymrad blef som bekant förmyndaregerringens

ledare Reuterholm; den deklamatoriska tryckfrihetsförordning, han den 11 juli utfärdat, fann han snart synnerligen besvärande, och redan ett halft år därefter var han färdig med en afsevärd inskränkning däraf. Kungörelsen därom utfärdades den 21 dec. 1792 — och samma dag lästes i Stockholms Posten Ljusets fiender.

För Kellgren och hans liktänkande vänner, hvilka med jubel hälsat revolutionen, men med sorg och afsky sågo dess fortgång (Rosenstein i företalet), gällde det att om möjligt hejda reaktionen genom att uppvisa, att våldsamheter och blodsdåd sådana som de i Frankrike ingalunda voro nödvändiga följder af friheten och upplysningen. Det var ett målmedvetet arbete därför, som utfördes med Stockholms Posten i viss mån som centrum. Där skref t. ex. A. G. Silverstolpe (1793: 24—25) en artikel »Reflexioner om frihet och jämlikhet», som vann mycket bifall. Något senare utgaf Rosenstein sin länge förberedda »Afhandling om upplysningen till dess beskaffenhet, nytta och nödvändighet för samhället»; den blef högt beundrad, ej minst af Kellgren. Till det referat af skriften, som Lenngren utarbetade för Stockholms Posten (1793: 168), fogade han en inledning, i hvilken det bl. a. hette: »Upplysning har blifvit å ena sidan ett upprorsord mot all laglig makt, å den andra hotar det att blifva ett smädeord mot det uppodlade förståndet, hvilket leder till laglig frihet. Våldsverkare i ett land hafva tändt mordfacklan och ropat: Detta är upplysning! Europas despoter, med låtsad fruktan — och några goda, men svaga regenter, med en sann — hafva pekat på dessa förödelser, och äfven ropat till sina folk: »Se detta är upplysning». Det återstår nu, att folken i sin enfaldighet skola rädas det, i sin rädsla skola tro

det — och från samma stund är tyranniets sak vunnen, ljuset allmänt i aftagande, Europa hotat med seklers träldom.»

Nu grep Reuterholm in; Rosenstein hade han inte torts röra vid, men denna recension blef åtalad, särskildt för de här ofvan anförda orden. Lenngren svarade i målet och höll sig tappert; bl. a. åberopade han Reuterholms egen tryckfrihetsförordning, där det fanns en fras om Europas regenter och deras folk, som rätt mycket liknade den åtalade. Vederbörande kommo snart underfund med, att de ej kunde komma åt Posten, och åtalet nedlades, men tidningen och dess medarbetare stodo allt jämt illa till boks. Därom vittna en mängd samtida yttranden. Af ett bref från Rosenstein till hertig Karl framgår, att man försökt genom honom öfva påtryckning på redaktionen; han skrifver: »Min vänskap för kungl. sekreteraren Kellgren är lika uppriktig, som hans för mig, men då han i snille äger en så stor öfverlägsenhet öfver mig, har jag ej ens kunnat fatta den tanken, att vilja leda honom. Det enda, jag känner och vet, är, att han varit en redlig man, som aldrig ment sin öfverhet och sitt fädernesland annat än väl. Han är nu döende och kan sig med intet befatta.» Något senare (den 1 maj 1795) skref Rosenstein till Leopold: »Stockholms Posten är i ett stort odium hos vederbörande och har ofta perikliterat».

På politikens område sammanstötte Kellgren åter med C. Fr. Nordenskjöld. Denne, som öfvergått till ganska radikala åsikter, hade redan i januari 1790 i sin tidskrift Medborgaren infört en artikel om »människans rättigheter», hvilken väckte stort uppseende (numret skall enligt Gjörwell hafva sålts i 1500 exemplar), men också

föranledde vederbörande att förbjuda hela publikationen. Efter Reuterholms tryckfrihetsförordning tog sig Nordenskjöld för att utge en öfversättning af amerikanaren Paynes ryktbara bok Rights of Man, hvari revolutionens principer förhärligades, och samtidigt jämväl åter upptaga sin Medborgare.

Man har icke med orätt jämfört Kellgren, Rosenstein och deras liktänkande vänner med girondisterna; de intogo en mellanställning och måste därför vara betänkta på att afvärja anfall och förlöpningar både till vänster och till höger. Nordenskjölds deklamationer öfver folkets majestät och suveränitet fann Kellgren höra till sådana svärmerier, som bringade den äkta friheten i vanrykte, och han skref därför en utförlig och skarp granskning af dem (St. P. 1792: 269 f., 276, 279). Han inledde den med en något retorisk apostrof mot »dessa svärmande spöken», hvilka nu fåfängt sökte en fristad »mot den makt de vågat häda — Sanningen; mot den plågoande dem kväljer — Samvetsagget», och fortsatte: »Man vågar då icke mer påstå, att ditt ljus, du stråle af Gudomlighet, är vådligt för vår sällhet: att sanningen lär oss misskänna de rätta medlen till vår lycksalighet, att upplysningen skapar elaka och ostyriga medborgare, samt att vi ej själfva böra döma om vårt öde, utan blindt tro det sällt eller oroligt på andras sägen . . .» Därefter följer en ingående vederläggning af en del Nordenskjölds satser. Sina egna åsikter uttalar Kellgren ej direkt, men han antyder, att ett rike kan hafva flera styresmän i stället för blott en, och att något medlande stånd inte behöfves; han torde således hafva varit republikan i ordets egentliga mening. — Då Nordenskjöld svarade på denna kritik, kom Kellgren

med en ny artikel (1793: 14), i hvilken han tillbakavisade dennes beskyllningar att hafva angripit rätten, religionen och friheten. I sammanhang därmed erkände han, att de juridiska åtgärderna mot Nordenskjöld voro okloka; något trycktvång ens emot honom ville Kellgren inte veta af.

Närmare kännedom om Kellgrens åsikter i flera frågor och framförallt samhälleliga får man i den samling aforismer eller maximer, som han införde i Stockholms Posten under titeln »Filosofen på landsvägen eller Fria tankar i literatur, filosofi och moral, sedan d. 11 juli 1792 under en resa åt södra Sverige» och dess fortsättning »Strödda Reflexioner», hvilka senare dock till allra största delen trycktes först i Saml. Skrifter. Man har anmärkt, att dateringen innebar en onödig hyllning åt Reuterholm* — d. 11 juli var dennes tryckfrihetsförordning daterad — men därpå kan svaras, dels att ett sådant erkännande måhända var en klok politik, en uppmuntran för vederbörande, dels att somliga yttranden inte lämpligen af Kellgren kunde hafva framförts under Gustaf III:s tid. Om denne inte behöft taga åt sig alla utfall mot despoter, så kunde han ej annat än känt sig träffad, om han fått höra, »att förening och säkerhet säkrast vinnas hos ett folk genom följande trenne medel: mörker, tystnad och bojor».

I en liten anmälan understryker Kellgren, att dessa tankar äro födda på skjutskärran af intrycken från färden (till Skatelöf), och vill därmed bl. a. undskylla sig för att där icke finnes »den glans, den täckhet, de

* Äfven i den nyssnämnda artikeln mot Nordenskjöld hette det: »Huru flödande bör icke vår tacksamhet vara emot den, som med upplifvandet af tryckfriheten» gynnat forskningen o. s. v.

fina behag, med ett ord: den *goda ton,* som är så egentlig för hufvudstadens skribenter», — en liten snärt, hvars anbringande just här synes mig svårt att motivera. — Hvarje reflexion, säger han vidare, borde »lifligen röra läsaren, antingen genom sin nyhet, eller sin styrka, eller sin dristighet, eller sin finhet; framför allt genom sin fruktsamhet, det vill säga, den egenskap att inom några rader innesluta fröet till en hel afhandling».

Det är höga fordringar, och Kellgren lyckades inte alltid helt uppfylla dem. Han ville visa, »att förnuft och sanning äro naturligen glädjens vänner; att det nyttiga, roligt, är dubbelt nyttigt; och att graviteten i skrifter, så väl som i uppsyn, i gång och åtbörd, är mer än ofta en mask för tomt hufvud.» Men den kvickhet, Kellgren ådagalagt som polemiker, stod honom inte i samma mått till buds här. Reflexionerna äro fullviktiga, samlade och fasta i formuleringen, de göra intryck af att Kellgren här sjungit ut med saker, som legat honom om hjärtat att få fram, men de hafva sällan karaktären af blixtrande infall. Pilen är skarp och säkert måttad, men de brokiga fjädrar, som skola lysa upp, saknas ibland.

Flera satser förråda Kellgrens republikanska tänkesätt. Om tonen inom hofvet har han åtskilliga beska saker att säga, men i sammanhang därmed skjuter han också in en undskyllan för den hyllning han själf tidigare ägnat Gustaf III. »Icke allt öfverdrifvet beröm är smicker. Känslans, passionens, entusiasmens språk är ofta falskt, men aldrig förställdt.» Politiska förhållanden berör han några gånger och sätter då gärna frihetskärleken i samband med upplysningen: »Fordom sva-

rade konungarna endast under Guds dom. Senare tider hafva stiftat en underrätt, icke mindre fruktad, och mer snar att döma: det är *allmänhetens* domstol i ett upplyst land. Men där upplysning ej finnes, där finnes ock ingen *allmänhet:* där finns blott en *pöbel,* som *åker* i vagn, och en annan som går till fots; en som sofver på ejderdun, och en som sofver på halm.» Vidare: »En auktor verkar ej på regeringen utan förmedelst en *upplyst allmänhets* högsta rätt. Han är en anklagare, en referent; det tillhör honom att framdraga och utreda målet inför allmänhetens domstol. Där denna saknas, är anklagaren en *frondör;* och referenten en *narr*, som andrager för tomma väggarna.»

Här skymtar hvad Kellgren på många andra ställen säger rent och skarpt, att en upplyst allmänhet inte finnes. Det var ett tema, som han ofta och tidigt redan upptagit. Så i Stockholms Posten 1784 (n:r 167) i en replik till Thorild, där det särskildt är frågan om den »svenska menighetens» förhållande till litteraturen och författarna. Så i svaret till Sjöberg i akademien och i recensionen af Hallenbergs historia 1790 (båda upptagna i Saml. Skrifter), så flera gånger i enskilda bref. Här heter det t. ex.: »Det är tvenne saker, som aldrig allmänheten kan läras: att *förstå* det simpla — och att *ej förstå* det obegripliga.»

Denna Kellgrens aristokratiska läggning kom i strid med hans republikanska eller demokratiska åsikter i politiken. Men han försökte att se optimistiskt på saken och hoppades på att fortskridande upplysning skulle bättra förhållandena; så i uppsatsen »om orsaken till den ringa afsättning, som böcker äga i vårt land» och i ett redan ofvan (s. 119) citeradt uttalande till Rosen-

stein. I dess fortsättning ådagalägger Kellgren sin ifver genom att utkasta en plan till moralisk folkupplysning; man borde t. ex. låta prästerna till predikotext taga fabeln »om hufvudet och lemmarna i stället för liknelsen om himmelriket och senapskornet», o. s. v. i äkta neologisk anda.

Åtskilliga af reflexionerna lära nog kunna ledas tillbaka till ideer, som Kellgren mottagit från annat håll; så t. ex. den Shaftesburyska satsen, att »känslan af det sköna i moralen och konsterna är naturligen en och samma». Men äfven sådant ursprungligen främmande gods hör Kellgren till. Det är icke främst i och för sig utan som uttryck för hans personlighet dessa yttranden hafva sitt största intresse, och särskildt värdefulla synas mig just de, som äro omedelbara bekännelser. T. ex.: »Känna *hastigt;* och känna *djupt:* se där hela grunden till skaldens, oratorns, artistens snille. Undra därföre ej, om de lättare såras än vanliga människor. Det knappnålsstyng, som genomborrar fjäriln, hinner ej fram genom björnens hud.» — »Det retligaste Gud skapte, var en auktors fiber. Han lefver, likt spindeln, i hvarje tråd af sin väf.» — »Det gifves ett *courage* för hufvudet, såsom för hjärtat; och brist på snille är någon gång ej annat än brist på mod. Att förlita sig på sig själf, är att fördubbla sin förmåga.» — »Delikatess i smaken är i afseende på vitterhet, som i afseende på könet, icke alltid att skryta med. Den härrör ofta af brist på styrka, af oförmögenhet att mer njuta.» — Icke minst Kellgrensk, fast ej så smakfull, är följande: »*Att tro,* är detsamma för de flesta människor, som *att ej tänka därpå.* De göra med sin religion som man

gör med sin mätress: man fruktar en undersökning; man blundar och är lycklig.»

Rosenstein säger i sitt företal beträffande Kellgrens förtjänster om språket: »Då vi från fransyskan hämtat vår mesta upplysning och vår mesta smak, trodde han det icke otillåtligt att med svenskan införlifva vissa af det språkets ord, talesätt och ordställningar. Kanske har han häruti stundom gått för långt.» Samma anklagelse återkommer hos Stenhammar; både i hans minnestal och i hans uppsats i Svenske Blade heter det, att enligt den allmänna tanken Kellgrens prosa led af tvungenhet och gallicism*.

Det var naturligt för de samtida att, då de skulle bedöma Kellgren som prosaist, främst taga hänsyn till hans officiella vältalighetsstycken, anförandena i Svenska akademien och med dem likartade ting, såsom talet öfver Wellander. Men här var Kellgren minst sig själf; han kände sig säkerligen mycket olycklig, då han skulle uppträda »braskande i hofdräkt», och det märkes. Hans inträdestal i akademien t. ex. hör till det mest otympliga man kan läsa i den arten, mödosamt hopknåpat som det tydligen är. I de Samlade Skrifterna fann det ej heller någon plats.

Men för oss är Kellgren inte främst akademiker. Vi tänka på honom som brefskrifvare, då han verkligen är sig själf, obekymradt naturlig. Då blir stilen klar, flytande och smidig, uttrycket ligger genast till hands. Som journalist åter är Kellgren mera ojämn; lysande som polemiker kan han, då han »kastar sin sifflet»,

* Franska ord och uttryck förefalla mig dock ej öfver måttan brukade af Kellgren; måhända beror det på att de af honom införda vunnit burskap hos oss.

då hans stämning går öfver från satir till patos, blifva tyngre i sin stil. Just i dessa utbrott, där känslan blifvit honom öfvermäktig, har den inre elden icke alltid kunnat göra språket helt flytande, men de äro oss inte mindre dyrbara i detta skick, ty om den upprörda stämningen inte utan svårighet kan finna sitt uttryck, så förnimma vi — det är åtminstone min mening — i dessa brutna satser den passionens kraft, som var hans väsens kärna. »Är icke Kellgren mest Kellgren då han ler,» spörjer Franzén. Det må vara sant, att han såsom språkkonstnär är säkrast i sina skämtsamt kåserande dikter, men personligheten är oss dock dyrbarare.

*

Under året 1793 inträdde en afgjord försämring uti Kellgrens länge vacklande hälsa. Han skref d. 25 juli från Skatelöf till en vän, (en systerson till Rosenstein): »Min belägenhet är förtviflad, sedan landtluften, sommaren, rörelsen, honungen intet mera vill hjälpa mig. Om jag varit så lyckelig och ännu en gång fått se och tala med den vördnadsvärde filosofen på Väby, så skulle jag icke mera begärt, förgäfves, en kur mot döden, men ett råd att dö; ty jag bekänner det uppriktigt, att jag tviflar det någon människa sämre förstått denna sak än jag, mera djupt känt smärtan af denna grufliga dom: I morgon skall du lämna — för evigt lämna allt hvad du älskat och högaktat på denna jorden.»

Det är under sådana stämningar Kellgren sysselsätter sig med tolkningen af Staffeldts »Till Sällheten». Till egna arbeten hade han inte längre kraft, men allt-

jämt var hans intresse lefvande för litteraturen och för de allmänna angelägenheterna, ännu kunde det forna skämtlynnet flamma upp, och till och med tjufpojken kunde komma fram, som i följande episod.

Kellgrens svåger, kyrkoherden i Hvarf, J. Kjellander, sökte transport till Flo pastorat, hade kommit upp på förslaget, som stadfästs i början af 1793, och jämväl fått de flesta rösterna. Men utnämningen var dock mycket osäker, ty farliga medsökande funnos, och då lade Kellgren sig ut för sin släkting. Bäst hade naturligtvis varit att vinna Reuterholm, men hos denne stod Kellgren mycket illa till boks. Då nu afgörandet nalkades fick han emellertid en djärf idé; i svågerns namn skref han till den mäktige excellensen ett bref, däri Kjellanders förtjänster framhöllos, och där det bl. a. hette: »Nådige Herre! Ännu en gång; blifven icke förtörnad öfver en okänd mans dristighet. Jag vet icke väl själf, huru denna dristighet hos mig uppstått. Ofta väcks i vår själ vissa tankar, i vårt hjärta ett visst hopp, vissa aningar, för hvilka man ej kan göra sig redo. Skulle det icke vara en vink af försynen, som någon gång tillåter en bönhörd själ att lyfta ett hörn af framtidens tecken! — Store Gud! Om nu så vore!» — Dessa mystiska antydningar förfelade ej sin verkan; Reuterholm blef själf Kjellanders taleman mot statsrådsberedningen, och i slutet af november 1794 fick denne sitt pastorat. — Kellgren var gifvetvis ytterst ängslig för att sprattet skulle upptäckas; äfven om utnämningen skett, kunde hämnden blifvit farlig, men hemligheten bevarades.

Vid den tiden hade dödskampen redan börjat; under vintern 1794—95 kom Kellgren ej utom sina

rum och var mestadels bunden vid sängen. »Vår hederlige Kellgren är blott en skugga. Det är en ande och intet mer», skref Oxenstierna d. 30 dec. till Leopold, och i januari kom till den sistnämnde (då i Linköping) ryktet, att döden redan inträdt. Det var falskt, och i februari inträdde en ringa förbättring, men lungsoten lät sig ej hejda. Den ömmaste vård ägnades den döende af Gahn och hans familj; en dam af deras umgänge gladde honom med sin sång. De intimaste, Rosenstein, Lenngren, Bergström, Stenhammar, Järta besökte honom, och alltjämt följde han händelsernas gång. Till och med litet öfversättningsarbete kunde han in i det sista syssla med; det var nu han gjorde sitt försök med svenska distika i öfversättningen af Guido Posthumus' epigram öfver Propertius' porträtt:

Blekt mitt anlete är; men tadlen konstnären icke,
att han det gjort så blekt: sådan i lifvet jag var.
Riktigt bildades så den färg som Cynthia gaf mig:
blodet torkade bort, kinderna vissnade hän.
Ungdom och hälsa och lycka och lugn, allt offrades henne:
hennes jag lefvande var, hennes i döden jag är.
Lifvet flyktade snart — men ack! när ägde jag lifvet?
Nej, genom Cynthia blott var ju Propertius till.

I dessa fulländadt formade och djupt gripande rader tecknade skalden sig själf, då han inför döden kastade en blick tillbaka öfver sitt lif. Men det fanns hos honom också en annan sida.

Samtidigt ungefär skref Kellgren till Georg Adlersparre: »Det var en liten man i vår litterära värld. Hans talanger voro små. Han hade måhända icke hvad man kallar snille. Hans flesta skrifter hade liten vidd och vikt. Men han hade en egenskap, kanske i högre grad

än någon af sina medbröder: det var ett nit, en värme för svenska vitterhetens förkofran och heder, som följde honom beständigt genom ett plågsamt lif, och som ännu var hans sista passion i den stund han skref dessa rader.»

Den 20 april 1795 kl. half tolf förmiddagen slocknade Kellgren. — Hans Järta skref: »Kellgren dog som en hjälte. Två timmar före sin död talade han med Lenngren. I början sade han: 'Nu är det snart slut. Jag har ej många minuter igen.' Efter någon paus frågade han honom om rätta sammanhanget med ett våld, som skett i Collegium Medicum... Medicus Gahn var hos honom några minuter före döden. Han sade honom bland annat: 'Det kostar på att dö ifrån er'...» Och vidare: »Begrafningen var majestätisk. Tårar i nästan allas ögon. Ingen procession, utan alla buro eller trängde sig omkring kistan.» Rosenstein berättar: »Gyllenborg gaf ett prof af sin naiva karaktär på begrafningen. Efter jordfästningen gick han fram, klappade kistan och grät. Vänner buro Kellgren till grafven och bland dem grefve Oxenstierna. Gahnarna och några andra hade låtit slå en medalj, som utdelades åt de närvarande.» Dess inskrift lydde: »Poetæ, Philosopho, Civi, Amico Lugentes Amici MDCCXCV.»

Hans Järtas ord: »Det allmännas förlust är incalculable — min enskildta är det ännu mera,» ange det tema, som går igen i alla bref och andra yttranden*.

* Undantag gjorde A. Fr. Nordenskjölds illvilliga biografi uti Allg. Litter. Anzeiger 1796. Äfven Oxenstierna, djupt rörd vid K:s död, lät sedermera sin afvoghet mot mysticismens bekämpare komma fram, då han i bref till Adlerbeth skref, »att snillet ej kan höja sig till någon slags fullkomlighet utan religion. Kellgrens verk bevisar denna sats. Jag väntade där helt annat, än det jag fann». Adlerbeth instämde, men af helt andra, moraliska skäl: »Med undantag af

Nekrologer syntes blott få, men efter tidens sed desto flera dikter: Leopold, Silfverstolpe och Franzén skrefvo hvardera två. Af dessa är den förstnämndes »Sång öfver Kellgrens död» kanske inte den djupast kända, men den som bäst anger den bortgångnes betydelse*.

Leopold tyckes varit angelägen om att i sina bref rundt omkring till sina vänner ådagalägga, huru fullt han gjorde rättvisa åt Kellgren. Hvilka än hans motiv varit, måste det erkännas, att han med vanlig talang och utan reservationer bringat den aflidne sin varma hyllning. Bäst äro kanske dessa hans ord till Rosenstein: »Det är omöjligt, att någon upplaga (af Kellgrens arbeten) omfattar hela hans värde. Hans starka och ljusa hufvud, hvaraf hans poesier nästan blott utgjorde blomsterverket, hans öfvade och goda samhällsöga, som till minsta delen förtrodde åt pennan sin erfarenhet och sina anmärkningar, hans tusende små strödda roligheter, som skulle utgöra en reputation för sig själfva, men som icke lära tryckas i samlingen, och hans nästan obeskrifliga umgängesbehag, som icke kunna tryckas annorlunda än i hans vänners minne, allt detta går af ifrån hans arbeten, och ändå återstår en stor man. Ty ändtligen kunna vi våga att så kalla honom. Så mycket som af allt detta kunnat förvaras åt odödligheten, det har herr Landshöfdingen i sitt företal däråt öfverlämnat.»

några stycken, är det öfriga mera värdigt vissa fransyska grannlåtspoeter än en filosof. Det utmärker snarare ett vackert än ett stort snille och med undantag af svärmeriers förlöjligande (hvilket alltid bör räknas honom till godo) består hela lärdomen ur hans arbete i tvifvelsmål och sinnlighet, hvilka man lätt lär utan handledning.»

* Till tidens karaktäristik hör, att Rosenstein inte tordes trycka dikten. Äfven ordet »Civi» på medaljen hade väckt betänkligheter.

I sitt den 27 dec. 1794 daterade testamente hade Kellgren bestämt, att hans egendom skulle tillfalla brodern i Skatelöf; ett par minnesgåfvor skänktes Lenngren och Gahn. Åt sin halfsysters son Chr. Lengblom — den ende af hans närmaste, som synes hafva varit bosatt i hufvudstaden — öfverlämnade han sin litterära kvarlåtenskap, d. v. s. det manuskript för en upplaga af hans verk, som han sedan flera år arbetat på; öfriga handskrifter och de tryckta publikationer, i hvilka han antecknat sina öfversättningar eller omarbetningar, borde förstöras. — Så skedde också. Samlade skrifter utkommo i tre band under 1796 (förhållandevis i februari, omkring d. 1 maj och i augusti). Jämte Lengblom och Lenngren biträdde G. Regnér vid redigeringen; Leopold och hans vän Lindblom klagade öfver, att verket icke uppskattades tillbörligt*, men detta torde knappast vara sant, ty upplagan — 1700 exemplar — blef så snart utsåld, att redan efter fem år en ny måste utgifvas.

Vi hafva blott halfva Kellgren, klagade Atterbom. — Det är vanskligt att söka utröna, huru långt han kunde hafva nått med sin utomordentliga perfektibilitet. »Det var en fruktansvärd framåtsträfvan hos honom», som Goethe sade om Schiller. Men den sjuklighet, som härjade och slutligen förkortade hans lif, bidrog att förfina och förädla hans personlighet, såsom fallet är med goda och starka karaktärer. Och den omständigheten, att Kellgren såsom originalskald så godt som tystnade, innan ännu sjukdomen tömt hans krafter, tyder på att han då sagt det väsentliga han hade att säga.

* Möjligen kan man tolka detta så, att för dem, som framför allt uppskattat Kellgrens senaste skede, upplagan innehöll alltför mycket af de tidigare, frivola och skeptiska dikterna. Jfr Adlerbeths förut anförda ord.

Men den tomhet han som journalist och medborgare, som den litterära och politiska meningens främste målsman lämnade efter sig, var obestridlig och ödesdiger. Den utomordentliga auktoritet han förvärfvat, skulle ha gifvit det bästa stöd åt de unga framåtsträfvande krafterna. Franzén hade väl icke så tidigt stannat i sin vackra utveckling, om Kellgren och icke Leopold haft ledningen inom och utom akademien, och de unga uppsaliensarna, Juntan med Höijer i spetsen, skulle sett sitt kulturarbete kraftigare understödt. Det är nog sant, att Kellgren inte kunde följa dem i deras filosofiska spekulationer, och att den förbindelse, som uppstått mellan de unga i Uppsala och de äldre i Stockholm genom Järta och Kellgren, egentligen bestod på det politiska området, men det fanns, skulle jag tro, möjligheter för en samverkan äfven i litterärt hänseende. Romantiker hade Kellgren säkerligen aldrig blifvit, men den nyantika riktning, som tvifvelsutan innerst var Höijers personliga förkärlek, hade Kellgren kunnat dela och befordra. Schelling och Novalis skulle han aldrig hafva förstått, men månne inte Schiller i hans senaste skede kunde blifvit en skald och siare för honom?

Franzén var, som redan sagt, Kellgrens omedelbara fortsättare såsom skald: Nya skapelsen, Christina-dikten, stroferna till Haydns Roxelane gåfvo uppslagen till Människans anlete, till flera andra af Selma-sångerna och hem-dikterna. Elgström byggde också på Kellgren, men dennes ypperste efterföljare ej blott som skald utan som kulturbärare var Tegnér. Mellan dem fanns äfven i personligt hänseende på en mängd punkter en rent förunderlig öfverensstämmelse. Tegnér själf förnam släktskapen, hela sitt lif igenom dyrkade han minnet af

den störste bland gustavianerna och såg i honom sin höga förebild. Gång på gång gaf han uttryck åt sin beundran, mest uttömmande i Jubelsångens monumentala strofer, mest rörande i Kronbrudens invokation.

Bibliografi.

Joh. Henr. Kellgrens Samlade Skrifter utgåfvos i tre oktavband Stockholm 1796 af Chr. Lengblom och P. Lenngren med biträde G. Regnér (citeras: SS); i StP 1796: 121 anmärkas ett par tryckfel. Jfr. nedan not till s. 205. Andra uppl., med ett par nya läsarter, utkom 1800—02; i senare uppl. (1811, 1838, 1860, 1885) har stafningen efterhand moderniserats.

Samlingen var redigerad af Kellgren själf. Tanken på en sådan hade han fattat redan 1783 och sedan, isynnerhet kanske från 1788, omarbetat sina dikter, så att alla de äldre här förekomma i affattningar, hvilka mer eller mindre afvika från de ursprungliga. Jfr. Saml. VII: 96 o. 125.

Kellgrens manuskript förstördes antagligen efter publikationen, och hela hans litterära kvarlåtenskap skingrades. Tillfälligtvis hafva några handskrifter blifvit bevarade, nämligen ett par dikter (KB och UB), ett tjugutal nr af StP 1778—1782 med af K. egenhändigt rättade dikter (KB), konceptet till inträdestalet i Sv. Akademien (hos fru G. Wutke, Stjernfors) och ett utlåtande ang. täflingen där år 1787 (Trolle-Ljungby).

Kellgrens dikter offentliggjordes ursprungligen, utom i särtryck och i Stockholms-Posten, äfven i:

Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo 1771 ff;
Samlaren (tidskrift utg. af C. Giörwell) 1773—78;
Hvad Nytt? Hvad Nytt? Göteborg 1772 ff;
Vitterhetsnöjen IV 1781;
Svenska Parnassen 1784—86;
Samling af svenska vitterhetsarbeten (utg. af O. Knös) 1789; och
Kongl. Svenska Theatren V—VII.

Samtida omtryck finnas därjämte bl. a. i:

Sommarpromenaden 1792 ff;
Sommarpromenaden i vitterheten 1797;
Musikaliskt Tidsfördrif 1789 ff;
Skaldestycken satta i musik 1795 ff; och
Arier utur ... operor. Sthlm u. å.

Några af K:s dikter äro öfversatta i:

Mélanges de littérature suédoise, traduits par M. AGANDER. Sthlm 1788.

Öfvers. till tyskan af tal m. m. i:
Prosaische Schriften übers. von K. LAPPE, Leipzig 1801.

Bref från Kellgren äro i större antal tryckta i:
ATTERBOM, Sv. siare och skalder VI: II (cit. Atterbom);
Handlingar ur v. Brinkmannska arkivet på Trolle-Ljungby. Utg. af S. Andersson, d. 1—2 1859—65 (cit. Br. Arch; åtskilliga uteslutningar äro här gjorda);
Samlaren. Tidskrift utg. af Sv. Litteratursällskapet. Årg. VII—VIII 1886—87: Kellgrens bref till N. v. Rosenstein (cit. Saml.) — Omtryckta i Rosensteins Brefväxling i Sv. Memoarer och Bref IX 1905 (cit. Sv. Mem.);
Skrifter utg. af Sv. Litteratursällskapet i Finland XXVII: J. H. Kellgrens bref till A. N. Clewberg. Utg. af H. Schück, Helsingfors 1894 (cit. *Bref*); Uti denna publikation meddelas jämväl *dels* en mängd andra förut otryckta bref från Kellgren, *dels* en förteckning öfver samtliga då kända bref med upplysningar om original och aftryck.

Till denna kunna fogas följande tillägg:

a) tre bref till brodern Jonas K. okt. 1770 fullständigt tryckta i Finsk Tidskrift 38: 355 (1895)
b) bref till A. G. Leijonhufvud d. 4/8 1777, omtryckt Saml. XXII: 93;
c) här ofvan s. 26 aftryckta bref (1777—78) i Lindströms autografsaml. KB;
d) bref till J. Afzelius 1780 enligt Bukowskis auktionskatalog 78 (1892) p. 868; (medd. af Lic. Sv. Ek);

e) bref till Lenngren, cit. LJUNGGREN, Smärre skrifter III: 149 not efter obekant original, och angifvet vara af d. $^{12}/_{8}$ 1794, måste vara skrifvet senast 1784, då K:s mor, hvilken här omtalas såsom lefvande, afled d. $^{9}/_{6}$ detta år enl. LAGUS s. 109 not [98];
f) bref till Rudbeck, varur cit. hos LJUNGGREN I: 425 not [8];
g) bref (till densamme?) d. $^{29}/_{5}$ 1787 i Ericsbergs arkiv;
h) odaterade bref till Rosenstein i Saml. VIII: 21 f., af hvilka det sista med säkerhet kan sättas till sommaren 1788;
i) bref till densamme 1789 cit. LJUNGGREN I: 403 f; (jämväl cit. hos SCHÖLDSTRÖM, I kikaren s. 161 med oriktig källhänvisning till Br. Arch);
j) biljett till kungl sekr. N. A. Berg $^{7}/_{2}$ 1791 i Lindströms autografsaml. KB.
k) bref till Schmiterlöw d. $^{31}/_{5}$ 1793 i KB;
l) bref till J Kjellander d. $^{19}/_{5}$ 1794 i GB; tillhör den Dickson-Bukowskiska samlingen: ett af de, som legat till grund för LJUNGGREN uppsats i Smärre skrifter III;
m) odaterad biljett till grefve G. Stenbock i Ericsbergs arkiv;
n) bref till G. Adlersparre, cit. af Rosenstein i företalet till SS, varom vidare nedan noten till s. 203;
o) å Trolle-Ljungby finns ett till N. L. Sjöberg 1791 adresseradt bref, som angifves vara af Kellgren, men som såväl på grund af den främmande handstilen som af andra skäl torde vara understucket.

Kellgrens testamente är medd. af WARBURG Saml. XXIII: 139, hans bouppteckning (med förteckning öfver boksamlingen) af SCHÜCK ib. VIII: 39.

Litteratur om Kellgren.

Samtida minnesteckningar och andra uppsatser:

Extra-Posten 1795: 97: notis förf. af J. CHR. G. BARFOTH (enligt LJUNGGREN II: 266 n. [4]);
Stockholms-Posten 1795: 144: nekrolog af A. G. SILVERSTOLPE (enligt »Några anteckningar om släkten Silfverstolpe»);
Historiska Tidningar 1795: 80 notis af C. GJÖRWELL;
Nordia II: 167: nekrolog sign. Stockholm d. $^{2}/_{5}$ 1795 ω. γ.; efter denna följer Silverstolpes uppsats;

N. v. ROSENSTEIN, J. H. Kellgrens Lefverne i SS I 1796; till grund för detta ligga delvis tvenne 'notor' af Jonas Kellgren och Porthan, hvilka efter originalen (nu bland Rosensteins papper i UB) meddelats af Schybergson i Finsk Tidskrift bd. 38 1895;
J. STENHAMMAR, inträdestal i Sv. Akademien 1798, i dess Handlingar ifrån år 1796 II 1802;
Allg. Liter. Anzeiger 1796: 31; af C. FR. NORDENSKJÖLD;
Svenske Blade København 1798, I: 10—33: Kellgrens minde forsvaret (af STENHAMMAR enligt PORTHAN, Bref I: 250) och Tillægg (af Høst).
Litteraturtidning för år 1796 II: 426: Recension af SS (af A. G. SILVERSTOLPE enligt »Några anteckningar om släkten Silfverstolpe» s. 181).

Dikter öfver Kellgren, delvis med notiser:
A. G. SILVERSTOLPE, Ode till Melpomene (StP 1795: 119 29/5)
— — Vid Kellgrens död. (StP. 1795: 147 3/7; begynner: »Allt, allt förvandlas skall» med uppslag från K:s »Mänskliga lifvet»; tr. Musik Tidsfördrif 1795: 117 ss text till ett adagio af Gleisman. — Båda omtryckta i i S:s Skaldestycken)
J. TENGSTRÖM, Till hågkomst af J. H. K. Abo Tidningar 1795 15/6 äfven tr. LAGUS, 340 och i T:s Vittra skrifter Hfors. 1899.
Till vänskapen. Anonym bearb. af Horatius ode I: 24; StP 1795: 198.
C. G. AF LEOPOLD, Sång öfver Kellgrens död. (skr. redan före K:s död vid ryktet därom, tr. Nordia 1795 s. 175 och Läsning i bl. ämnen 1797; SS [2] II: 73)
— — Till Kellgrens skugga. (SS [2] II: 480)
FR. M. FRANZÉN dels verser i bref till Rosenstein (mars 1795) dels tvenne dikter (alla tr. hos LAGUS s. 336 ff.)
ANNA MARIA LENNGREN, Skuggorna (odat. fragment)
C. U. BODINSON, Kellgrens bildstod. Ode till Sergel. 1796

Kellgrens lif och verk äro utförligt behandlade af [1]:
HAMMARSKÖLD, Svenska vitterheten (cit. efter 2 uppl.);
ATTERBOM, Svenska Siare och Skalder IV—VI; (cit. efter 2 uppl.);

[1] Då ingen förväxling kan uppstå citeras endast författarens namn.

Malmström, Grunddragen II—III;
Ljunggren, Sv. vitterhetens häfder I—II;
Palmblad och Wieselgren i Biogr. Lexikon VII; och
Böttiger, Minne i Sv. Akademiens Handlingar från 1796 bd. 45.

Kortare teckningar i allm. litteraturhistoriska verk eller bidrag i monografier öfver andra gustavianer af bl. a. Franzén, Beskow, Fryxell, Schück, Warburg, Vald. Vedel, Levertin och Schybergson.

Af nyare afhandlingar äro att nämna:

W. Lagus, Skalden J. H. Kellgrens finska lefnadsminnen. Helsingfors 1884;
B. Schöldström, Hvem var Kellgrens Christina? (I kikaren 1890);
H. Schück, Från J. H. Kellgrens ungdomsår: Nord. Tidskrift 1891;
— — Ur gamla papper I—III, VII (cit. G P I etc.);
M. G. Schybergson, J. H. Kellgrens minne i Finland: Finsk Tidskrift bd. 38 1895;
G. Cygnæus, Från J. H. Kellgrens ungdomsår: ib.;
O. Sylwan, Kellgrens lärospån som kritiker. Saml. XVII;
— — Bidrag till sv. metrikens historia: ib. XIX;
— — Stockholms-Posten och Kellgren: ib. XXX;
— — Nya skapelsen: i »Studier tillägnade H. Schück»;
V. Söderberg, Bidrag till kännedomen om Kellgrens studier. Saml. XXIII;
Sv. Ek, Bidrag till kännedomen om Kellgrens kritiska verksamhet: ib. XXVIII;
— — Om Kellgrens sista diktning: ib. XXXI (med tillägg XXXII).
M. Lamm, Kellgrens Våra Villor: ib. XXXI;
J. af Forselles, A. N. Clewberg-Edelcrantz och hans omgifning 1903;
I. Hjertén, Fabel och anekdot inom Sveriges 1700-tals litteratur 1910;
A. Blanck, Den nordiska renässansen 1911;
M. Lamm, J. G. Oxenstierna 1911.

Noter.

S. 3 f. Om Kellgrens familj utförligast LAGUS; om fadren några uppgifter i hskr. KB biografi. — Om släkten i senare tider ÖRNBERG, Sv. ättartal VII (1891). — Om K:s barndom broderns »nota» i Finsk Tidskrift bd. 38. Ss. hans favoritläsning nämnes Dalins Argus och Holberg. — I Floby prästgård restes 1909 en minnessten på initiativ af herr N. V. Hagström och på bekostnad af direktör J. H. Kellgren, skaldens brors sonson. — Om K:s öden i Finland LAGUS och SCHÜCKS inledn. t. *Bref*.

S. 11. Om Aurora CASTRÉN i Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar och Uppsatser XIV; fullständigare data för K:s dikter meddelade ur sällskapets papper genom lic. Sv. Ek. — K:s ex. af Auroras Tidningar 1774: 1 i KB.

S. 12. K:s öfversättningar från Horatius tyckas mestadels tillhöra Abotiden, då Porthan uppmanade till sådana öfningar, eller de första åren i Stockholm. De äro skrifna på moderna jambiska versmått och hålla sig i regeln ganska nära till originalet; de hafva sedan undergått omarbetningar för att undvika något tvunget uttryck; hos LAGUS s. 64 läses en äldre och en yngre affattning bredvid hvarandra till jämförelse. Senare öfversättningar vittna om, att K. med tiden ställde sig allt mer fri gentemot originalet, en princip som han utvecklade i en not till sin öfvers. af Propertius' »Till Cynthia» (Sv. Parnassen 1784). Denna sistnämda går dock i detta hänseende vida längre än de tidigare och kan karaktäriseras såsom »variationer öfver ett tema af Propertius». — Om ett par senare öfvers. från Horatius längre fram. — En allmänt hållen jämförelse uppdrager C. VON FRIESEN, Horatius och Kellgren, Stockholm 1870.

S. 13. Parodien på Fader vår saknas i LAGUS' aftryck, men läses i Finsk Tidskrift bd. 38. — Om paskillet SCHÜCK i *Bref* s. IV.

S. 14. K:s språkkunskap Saml. XXIII: 10.

S. 15. *Saknaden* tr. Tidningar 1773 s. 41.

S. 16. *Menskliga lifvet*, öfvers. från Voltaires Précis de l'Ecclesiaste, varom *Bref* s. 47—50 (1776), tr. Vitterhetsnöjen IV: 20 (jfr. StP. 1781: 212, 227, 229), mycket omarbetad i SS.

S. 18. *Zephis förevigad* uppläst i Aurora aug. 1774, tr. Tidningar 1775 s. 9. — *Flyg yra fjäril* i Aurora 1773 sept., tr. Tidningar 1775 s. 49.

S. 19. *Ode till konungen* af sällskapet Aurora särtryck 8:o Åbo 1775 (jfr. Förh. o. Upps. XIV: 178), omtr. »Hvad Nytt? Hvad Nytt?» 1775 s. 159. — *Ode öfver Lifvet* i Aurora 1774 maj, tr. Tidningar 1775 s. 73, fri öfvers. från Fredrik II: La vie est un songe (LAMM Saml. XXXI: 85 f.), samma dikt som i Saml. VII: 118 kallas »Lifvet är en dröm».

S. 21. Clewberg till Lidén om K:s anställning hos Meijerfelt i UB *G 151 e;* bref till Gjörwell Saml. XVII: 170.

S. 25. Brefvet i Saml. XXII: 93. — Direkta uttalanden om K:s förhållande till sin släkt saknas; 1782 tänkte han resa ned till Västergötland på sommaren (*Bref* s. 70), likaledes 1793 enl. otr. bref till Schmiterlöw i KB; om K:s ifver för sina svågrars befordran Saml. VIII: 15 f. och episoden med Reuterholm, hvarom senare. —

S. 28. Om Meijerfelts EHRENSVÄRD, Dagboksanteckningar; en gratulation till grefvinnan Saml. VIII: 44.

S. 31. Om Utile Dulci *Bref* s. 63—72 passim; i allm. GÖTHES afhandling och Saml. VII: 91 o. XXVIII: 230.

S. 34. Om *Bacchus och Kärleken* VILHELM ANDERSEN, Bacchuståget s. 161. — Gjörwells sekreterare Stechau skref till Lidén d. 22/8 77 med beklagan att Samlaren nu öfver-

flödade af »galanterier» i st. f. »sunda kritiska och historiska handlingar», och att »Hr Kellgrens i Åbo svallande vena något starkt bombarderat mitt flegmatiska bollverk». — Ss. förebilder för *Sinnenas förening* hafva påvisats Parny's Le Délire (Saml. XXIII: 19) och Rosois' Les Sens (LAMM s. 173) — Att K. ej upptagit stycket i SS väckte förvåning; se företalet där.

En stadig man: om förloppet i Vitterhetsakademin dess Handlingar XXI, LAGUS s. 115, Saml. VII: 118 och XXXI: 88. Dikten tr. i »Sanning och Nöje» med ändringar hvaröfver K. klagade i StP. 1780: 91; bl. a. var sista strofen med hyllningen till Gustaf III utesluten. Så är dock äfven fallet i SS, där K. för öfrigt återställt de ursprungliga af akademin förkastade läsarterna.

S. 36. *Våra villor:* tr. Vitterhetsnöjen IV; se vidare LAMM i Saml. XXXI. — Helvetius' lära om egennyttan går igen äfven i talet öfver Wellander SS III: 140; jfr StP 1793: 64.

S. 39. *Mina löjen:* i särtryck samman med Sinnenas förening, Lund 1786; omarb. i SS; äldre affattning i hskr. dels KB (»Poemer Rålamb»), dels GB i en samling, på hvilken Lic. Ek fäst min uppmärksamhet, och som synes förskrifva sig från tiden omkr. 1779. Då det s. 99 ofvan omtalta stycket jämväl förekommer i dessa texter, bör den där framställda hypotesen om dess senare tillkomst förfalla. Jfr. Saml. XVII: 170 not. Titeln har K. tagit som en motsats till Elers »Mina tårar»; ett par anekdoter äro lånade från Helvetius, och en del vanliga satirmotiv hafva paralleller hos Boileau m. fl. — Om K. och Bellman SCHÜCK GP VII: 123 samt (A. W. KINBERG), Par Bricoles gustavianska period. Personalhistoriska anteckningar 1903 s. 41; källa uppgifves icke. Jfr. N. ERDMANN, Bellman s. 420. — MJÖBERG, Språk och Stil 1910.

S. 42. *Jordens skapelse:* se HJERTÉN s. 189; dansk öfvers. af M. C. Bruun i Den danske Tilskuer 1796: 86.

S. 43. *Till en flicka:* Aspasie = m:lle Elisabeth Olin, (sedan gift m. sångaren Carl Stenborg) enl. *Bref* s. 66. —

Stanser till kärleken i Sommarpromenaden i vitterheten II: 92. *Vårvisa:* tr. med musik StP. 1779: 130; i SS äro af de ursprungliga tolf stroferna d. 6, 9 och 10 strukna. Första raden är en reminiscens från Creutz' Atis I

S. 45. Oxenstiernas hskr. till »Skördarne» i UB sign. *V 62:* vid hvarje sång är inhäftadt ett blad 4:o med rättelser af K:s hand. Jfr. *Bref* s. 64.

S. 46. Om K:s vers: SYLWAN, Saml. XIX (1898) och KALLSTENIUS, Språk och Stil II; — Äfven *Mina löjen* torde i sin urspungliga text hafva följt Creutz.

S. 48. BÖTTIGER (s. 120) säger, att K. »låtit öfvertala sig (!!) att skrifva prologen». Enligt SCHINKELS Minnen I: 258 skall grefvinnan Meijerfelt hafva anbefallt K. hos Gustaf III, en obestyrkt uppgift som sedermera i växlande form gått igen på många håll.

K:s prologer m. m. för hofvet dels i särtyck, dels äfven i »Kongl. Svenska Theatren» bd. V—VI. Om en förlorad prolog skrifven 1783 af Gustaf III, Oxenstierna och Kellgren gemensamt Saml. VII: 95, 124; VIII: 26. — K:s dikter till Gustaf III mestadels i StP, *Ode på konungens födelsedag* 1780 äfven i särtryck med årtalet 1779 (Saml. VII: 119). Med 1783 synes K. hafva upphört med dessa hyllningar. En odaterad supplik Saml. VIII: 44, jfr XXIII: 27 not.

S. 50. Nordins anteckning *Bref* s. XXIII. — *Bref* s. 78: »Rotwicers» bör rimligtvis läsas »Roturiers».

S. 52. Leopold och Gustaf III EHRENSTRÖM, Hist. anteckningar I: 228.

Om *Adonis och Proserpina* SCHÜCK GP III: 137; Renskrift af K. med dedikation till Gustaf III i KB. *Proserpin* i UB i afskrift af Fr. Silverstolpe 1804. — En kort notis om ämnet i StP. 1781: 285.

Jfr. om Kraus STRIDSBERG, Åminnelsetal 1798 och FR. SILVERSTOLPE, Biographie 1833 och densammes Några återblickar 1841. —

Om *Yngve* skref Gjörwell till Alström d. 27/7 1778 att den var under arbete och skulle komponeras af Naumann i

Dresden. — I öfvers. af Glucks Alceste och Gretrys Andromaque hade K. någon andel; se *Bref* s. 64 och Klemming Sveriges dramatiska litteratur.

S. 54 f. *Aeneas i Carthago* tr. först i SS 1796, sedan vid uppförandet 1799 i två uppl.; se Silverstolpe o. a. Kraus tycks ånyo 1791 hafva arbetat på musiken: *Bref* s. 132. Att femte akten, såsom det sades efter K:s död, ej skulle vara fullbordad, bestrides af Silverstolpe; jfr. dock *Bref* s. 84. — *Gustaf Vasa* tr. 1786 och i Kongl. Svenska Theatren VII; recension och tillägg i Svenska Parnassen 1786: 32 ff. Schröderheims parodi Gustafva Gök trycktes i liten uppl. 1859. Om en hyllning af M. Choræus i en täflingsdikt 1797 se Lagus i inl. till dennes Valda dikter Hfors 1901. Dansk öfvers. af Guldberg Nordia III: 193; jfr Svenske Blade I: 32. Verser af Leopold till uppförandet 1800 i dennes SS² I: 505. — *Drottning Christina* tr. 1792; om uppförandet Hedvig Elis. Charlottas Dagbok II: 69, 471 och Br. Arch I: 262 och *Bref*. s. XXIII; jfr. om K:s fullmakt ss. handsekreterare Uppfostringssällskapets Tidningar 1785: 82. Två dekorationsutkast af Desprez finnas i museet vid stora operan i Paris. — *Gustaf Adolf och Ebba Brahe* tr. 1788: Hedvig Charlotta o. a. II: 202. Om K:s ovilja under arbetet *Bref* s. XXIV f. och Saml. VII: 111.

S. 55. Om artiklarna i Dagl. Allehanda Sylwan Saml. XVII.

S. 58. Om StP: Atterbom, Malmström (aftryck af flera viktiga artiklar), Ljunggren och Lagus samt vidare Saml. VIII: 29 (Schück), XXVIII (Sv. Ek), XXX (Sylwan) och Böök, Stridsmän och Sångare s. 119.

Enligt kanslikollegiets protokoll blef redaktören af StP. varnad för »oanständiga» politiska utlåtelser i 1783: 166 o. 1788: 287. — Då Holmberg såg tidningen gå sig ur händerna, ingaf han en anhållan om att få utgifva »Nya Stockholms-Posten eller Morgonblad»; Kellgren, som fick yttra sig däröfver, anhöll att namnet skulle ändras. Genom Schröderheim erhöll kanslikollegiet emellertid order att alldeles »kassera» Holmbergs blad, och då denne sökte kringgå

förbudet genom att såsom broschyrserie utgifva »Allmänna Magasinet», blef detta indraget. Se kollegiets protokoll 1789 $^{24}/_{11}$, 1790 $^{26}/_{1}$, $^{27}/_{1}$ samt 1791 $^{8}/_{2}$. — Okt. 1792 begynte H. utgifva »Extra-Posten».

Medlem i redaktionen var en tid N. L. Sjöberg, om hvars förhållande till Kellgren LEOPOLD SS [2] V: 525.

S. 73. *Fåglarnas Vitterhetsakademi:* motiv från Dorat enligt HJERTÉN s. 192; ATTERBOM VI: II: 49 f. berättar att stycket uttyddes ss. syftande på Gustaf III, Höpken o. s. v. Artiklar om akademier i StP. 1781: 23 och 1782: 269; jfr. äfven företalet till Vitterhetsnöjen IV.

S. 74. Orimmad vers: under frihetstiden skrefs hexameter (delvis med position) af fru Nordenflycht m. fl., och denna versart lofordades af Gagnerus (Äreminne öfver Stiernhielm 1776) och af Lagerbring (Sammandrag af Svea Rikes historia 1778). G. Regnér försökte med bifall orim i Gjörwells Samlaren 1774 och 1775; Leopold pröfvade orimmad alexandrin 1777 (Saml. VI: 115); Bergklint skref ett orimmadt Ode 1778 (StP. 1778: 8) och G. Regnér föreslog en orimmad versart för dramat i »Tankar om svenska teatern» 1780. — Den i texten införda notisen, att orim lofordats i Vitterhetsakademien, beror på ett missförstånd, men någon fördom mot dylikt tyckes där ej hafva funnits. Jfr. SOTBERGS företal till hans öfvers. af Voltaires Zayre i Sv. Theatern I 1778.

S. 76. *Bannebref till min vän C.:* förf. 1778, ty den äldsta affattningen i afskrift af Knös KB, har v. 14 »tjugufyra» istf. »tjugunio»; mycket omarb. 1783, något som ej iaktagits af AF FORSELLES, s. 146. — Ämnet behandladt af Bergklint och sen af andra, hvarom StP. 1781: 196. — Ett års tid lämnade K. Clewberg utan meddelande, hvaröfver han sedan var ångerfull *Bref* s. 69. Vänskapen, ehuru nu med mindre sentimental färg, bestod alltjämt och K. gaf 1783 (Saml. VII: 96) uttryck åt sin glädje öfver Cl:s återkomst till Stockholm.

S. 77. Om P. G. Rudbeck (1756—1826) se ÖRNBERG Sv. ättartal VII: 367 (1891); sedermera ledamot af Högsta

domstolen. Se särskilt Br. Arch I: 264. Uddeboö, som ofta nämnes i brefven, R:s egendom strax utanför Norrtelje. — Petter Bergström (1740—1824), advokatfiskal i tullverket, nämnes i brefven först 1787; har fr. danskan öfvers. bl. a. Kallundborgs krönika 1792 och var medarbetare i Nordia, hvarom LJUNGGREN II: 558 f.

S. 78. Om K:s umgänge SCHÜCK GP VII: 99 ff. — Listan öfver Kexéls besökande i hans Skrifter, samlade af Sondén (1837) I: 26. EHRENSTRÖM, Histor. anteckningar I: 39 f. II: 263. — *Fronderiet till L.* tr. StP. 1784: 164 under titeln: »Til Herr Lagmannen och Historiographen vid Kongl. Maj:ts orden Johan Simmingsköld» med två sedermera strukna strofer, hvari hänsyftas på S:s uppvaktningar hos åtsk. förnäma herrar. Om K. med den mystiska adressen »Till L.» verkligen afsett Leopold (SCHÜCK Sv. Parnassen III: 148) vågar jag ej afgöra.

S. 79. Om Nicander-affären LEVERTIN, Wellander s. 173 och SCHÜCK GP. II: 29.

S. 81. Om dikten till Armfelt ELOF TEGNÉR I: 7, 57 f., 186 f; A. G. SILVERSTOLPE i Litteraturtidning 1796 II: 4. — Stycket måste vara skrifvet före juni 1783, då Armfelt blef öfverstelöjtnant och öfverstekammarjunkare.

S. 82. *Handelsbiblioteket*: recensioner förtecknade af LÜDEKE, Allg. Schw. Gelehrsamkeitsarchiv VI: 179.

S. 84. Om Franciskanerorden SCHÜCK GP I: 174; Uppsalafilialens papper i UB *U 149 a—154*. Här *(U 153)* bl. a. koncept till bref af d. 11/1, 1783 till Kellgren med beklagan, att den nitiske brodern »Hr Candidaten Caström» blifvit »ovettigt angripen» i StP, och anhållan att K. ville åtaga sig hans försvar; hela ordens anseende skulle annars bli lidande, »helst i en stad, där pedantismen upprest sin tron». — Jfr. Saml. VII: 89 och Sv. Mem. IX: 199.

S. 85. Uppgifter om K:s pensioner I Saml. VII: 106 f. o. 113, VIII: 38, XXIII: 27 samt Nordia 1795 II: 169. — Om fördubbling af anslaget ur manufakturfonden anhöll K. utan framgång, antagligen då han öfverlämnade Handels-

biblioteket jan 1784. — K. anger själf 500 rdr. ur ensaksböterna, men torde däri hafva inräknat anslaget ur Lappfonden. Att han 1792 skulle förlorat detta uppgifves, säkerligen med orätt, i Förh. o. Upps. II: 236. — LJUNGGREN uppger I: 61, att K. haft ett anslag från Svenska Akademin af 150 rdr., men denna post återfinnes ej i densammes Sv. Akademiens Historia I: 62. — Atterboms historia (VI: II: 22) om anslaget ur hospitalsfonden är tydligen en legend.

S. 87. Till Rudbeck Br. Arch I: 269. Ib. s. 265 (1786) säger Kellgren om sin sjukdom: »Jag börjar allt mer och mer frukta, att jag bör räkna mina anor ända från —76». Dessa ord anspela väl på, att Kellgren redan i Åbo ådragit sig en könssjukdom. Vid samma tid klagan öfver nedtryckt sinnesstämning *Bref* s. XXV, 69. — Till Nordin *Bref* s. XXVI.

S. 90. Anekdoten hos LJUNGGREN, Sv. Akademins historia II: 396. Kellgrens yttre: medaljong 1791 enligt GÖTHE, Sergel s. 186, hvarefter Martins kopparstick 1792 (*Bref* s. XXXIX) Om föryngringen där STENHAMMAR s. 144, PORTHANS Bref till Calonius s. 187 och Allg. Litt. Anzeiger 1796: 341. — K. begagnade kalott enligt fru Lenngrens »Skuggorna». Om K:s utseende för öfrigt Br. Arch I: 263, Svenske Blade I: 23, Sv. Mem. IX: 132 och ATTERBOM VI: II: 39 efter tradition. — De något växlande porträtt man ser på åtsk. håll (t. ex. KINBERG, o. a. s. 41) torde väl alla ytterst återgå till de ofvannämda; huruvida den vid K:s död slagna medaljen har själfständigt värde är obekant.

S. 93. ATTERBOM VI: II. 31—50 passim; A. M. LENNGRENS Skuggorna och SILVERSTOLPE, Biographie af Kraus s. 140. — Till Zibet: *Bref* s. XIX; jfr. LEVERTIN, Wellander s. 166. o. K:s tal öfver Wellander.

S. 94. »Om det täcka» StP. 1783; 8, aftr. MALMSTRÖM II: 297; jfr. EK Saml. XXXI: 204. Cynthia med not Sv. Parnassen 1784: 42.

Om passionerna: SS III: 245; jfr. Saml. VII: 135 och SS III: 209 samt not till Förtviflan 1789.

S. 95. MALMSTRÖM II: 303; WARBURG, Ehrensvärd s. 144.

S. 97. Om Lidner 1788 Saml. VII: 105.

S. 98. Om individuell smak SS III: 244 o. 178. Liknande i StP. 1782: 147, 233; 1784: 167 m. fl. — Om svaren i Akademien läsas i sin helhet (ej i utdragen i SS), framträder ortodoxien starkare. — Yttrandet om parken i svaret till Celsius; EK (Saml. XXXI: 209 f.) påpekar likhet med yttranden af Delille.

Statistik öfver K:s diktning Saml. XXX: 16 jfrd med XXXI: 211 f. Om *Vid Lovisa Ulrikas död: Bref* s. XIX o. Saml. XXX: 17. — Såsom ett förspel kan möjligen också betraktas upptagande af Ossians-öfvers. i StP. 1783 (Saml. XXXI: 207. EK).

S. 101. *Förtviflan:* egenh. hskr. sänd till Knös (KB) och tr. i dennes Samling 1789, men uppläst redan 1784 i Franciskanerordens Uppsalafilial. »Ledsnaden» nämnd *Bref* s. 67 o. 75 (StP. 1788; 32 har en dikt af »-l-k-n» med denna titel, likbetydande med förtviflan.) — Inflyt. från Young påpekadt af EK Saml. XXXI: 215.

S. 102. *Roxelane* sjöngs mycket enl. ATTERBOM VI: 2: 162.

S. 106. Om mysticismen jämte äldre arbeten LAGUS, WARBURG, Ehrensvärd och LEVERTIN, Teater och drama s. 171. — Gagnerus' Journal (UB sign *X 265 e, f*) VI: 309 f. — Till tidigare utfall i StP. hör dikten *Borac* (1785: 37).

S. 110. *Man äger ej snille för det man är galen:* Anmärkningarna tillskrefvos en tid Rosenstein (så i 4 uppl. af SS) till dess Böttiger och efter honom Ljunggren af inre skäl häfdade K:s författarskap, hvilket bestyrkes af hans bref till Rosenstein Saml. VII: 102. — Lån från Fontenelle enligt HAMMARSKÖLD, s. 445; från Helvetius LAMM Saml. XXXI: 93 och från Voltaire EK Saml. XXXI: 207. — En parallell till det afslutande utbrottet finner man hos Marmontel Poëtique française I: 32 (Oeuvres 1777) dock utan K:s etiska patos.

»Känslighet» ss. öfvers. af sensibilité är möjligen bildat af K.; SAOB:s samlingar har ordet först från Extra-Posten 1792.

Enligt Biogr. Lexikon XIX: 143 skall Leopold hafva berättat, att ett bestämdt fall gifvit K. anledning till dikten, nämligen den såsom tekniker framstående B. H. Wadströms öfvergång till Swedenborgianismen; på grund af K:s angrepp hade då denne lämnat Sverige. Redan våren 1787 reste dock W. till England (där han sen gjorde sig bekant som förkämpe för slafhandelns afskaffande). K. säger på tal om sin lilla grå anteckningsbok: »Du finner här, till exempel, sen tvenne år förvarad rubriken till sista prisskriften i Sällsk. P. Sensu Communi: Man äger ej snille för det man är galen. Denna titel, som du ser, innefattar hela det lilla poemet, som följde.» (Saml. VII: 127). Säkerligen var det ett småningom mognadt beslut, som däri förverkligades, och det torde vara alldeles öfverflödigt, att som Lagus (s. 211) söka någon enstaka särskild anledning. En episod bör likväl, i detta sammanhang omnämnas.

C. Fr. Nordenskjöld berättar i sin smädeskrift, huru Kellgren bedragit hans bror August (cit. Lagus s. 212.) Denne hade för att förbättra sin dåliga ekonomi till konungen inlämnat en ansökan (om hvad nämnes inte), och K. hade mot en gåfva af silfversaker åtagit sig att stämma Schröderheim gynnsamt. Planen misslyckades, Nordenskjöld blef ruinerad, och K. försmädade sitt offer i denna dikt. — Stenhammar betecknar i Svenske Blade hela denna historia som en »Calumnie» dock, tyvärr, utan att utreda sammanhanget, och det lär numera ej kunna ske. Att K. varit mellanhand mellan Wadström och Schröderheim i en intrig, uti hvilken jämväl Munck och Aug. Nordenskjöld voro inblandade, är tydligt af K:s egna yttranden (*Bref* s. XXII o. XXIV f., Br. Arch I: 266), men af dem framgår intet faktiskt; K. ansåg för sin del, »att den gemena historien med M. och S. efter all apparence är en tillställning af Wadström för att få sina p(enga)r af N-ld, som apparement nu är ruinerad».

S. 114. StP 1790: 51 innehåller ett bref från Paris d. 4/1 från en resande ledamot af P. S. C. Man tänker närmast på Clewberg-Edelcrantz, men han kom först i maj till Paris. — Som en af de »osynliga» ledamöterna kan man

räkna J. H. Lidén, som i Norrköping 1787 lät utgifva två skrifter mot mystikerna, hvilka till större delen utgöras af aftryck ur StP, nämligen: »Anmärkningar öfver animaliske magnetismen och Swedenborgianismen» och »Från sällskapet Pro Sensu Communi» rörande samma saker. — Porthan (Bref I: 143) tackade L. för dessa publikationer, något som af LAGUS (s. 215 ff.) missuppfattats, och väl jämväl af SÖDERBERG (Saml. XXIII: 30); att Lidén själf författat något i StP, är inte troligt.

Den af LJUNGGREN I: 460 nämnda artikelserien StP 1787: 255 ff. är af Rosenstein enligt BÖTTIGER (Sv. Akad:s Handlingar 52: 134).

Huruvida artikeln »Nonsens och Swedenborg» (liksom flera andra i denna strid aftr. hos MALMSTRÖM II: 402) verkligen är af Kellgren, synes mig osäkert, då åtskilliga skildringar däri hafva en åskådlighet, som annars ingalunda var hans sak.

S. 115. Oxenstiernas yttranden hos LAMM s. 264.

S. 116. K:s bostad enligt bref och mantalsuppgifter i Stockholms stads arkiv.

S. 117. *Kantaten* betecknas i StP 1789: 36 ss. »uppförd i en af rikets södra städer», hvilket torde vara en fiktion; i de tidningar, som där utgåfvos (i Lund, Karlskrona, Växiö, Kalmar, Linköping och Norrköping), har jag fåfängt eftersökt något härom. — Uti Clewbergs »Ode till svenska folket» 1786 har kantaten i viss mån en föregångare, men ingen förebild.

S. 118. *Dälden:* om motiven EK Saml. XXXI: 229 o. HJERTÉN s. 198; KALLSTENIUS s. 26 har påpekat, att strofen har en viss likhet med den i Thorilds »De tvenne åldrarna», införd i StP 1789: 2.

S. 120. Ehrenström citerad LAGUS s. 194; Saml. VIII: 6 not. o. 17; Stålhammar kallas af Höst »den eländige». — Kellgren har misstänkts vara förf. till ett paskill mot bröderna Nordin, tr. ALMFELT, Nektar och Gift s. 82; jfr. *Bref* s. 131 och ROOS, Ett gammalt familjearkiv s. 127; frånsett andra

skäl mot K:s delaktighet, såsom att förf. tydligen varit adelsman, äro vers och stil så klena, att ensamt detta bör fritaga honom.

S. 121. Bergströms bref till Clewberg-Edelcrantz i Svedboms samling KB. — Saml. VII: 111.

S. 122. Schröderheim: Från tredje Gustafs dagar I: 314; Saml. VIII: 48; Br. Arch I: 272 f.;

S. 125. Om K:s ordboksarbete Saml. VII: 128. — *Alle man i bålen* upptagen i Bellmans SS (Eichhorns uppl. IV: 195); se Saml. I: 128 o. XXXI: 212.

S. 127. StP 1794: 213 om Ossian hos Malmström II: 533.

S. 128. I en kort odaterad uppsats »Tankar om lärdom och snille, om börd, band och högmod», (KB hskr.), som anges vara af K., anföres Milton ss. exempel. — Om lån fr. Voltaire ang. Milton ofvan under s. 110. Om inflytandet fr. Milton, som måhända kan spåras redan i »Nytt försök till orimmad vers», Ek Saml. XXXI och Blanck s. 360.

S. 130. I StP 1790: 138 läses en såsom »insänd» betecknad recension af Humbles prosaiska öfvers. af Messias, hvari Klopstock sättes mycket högt. Att Kellgren skulle vara förf. är osannolikt af både yttre och inre skäl; jfr Wrangel i Studier tillägnade Schück s. 289.

S. 131. Om Thorild Liljekrantz, Höijer (Lund 1912) s. 41, 216, 268.

S. 132. Om Clewberg Blanck s. 325 och Ek Saml. XXXI: 222.

S. 133. Om Marmontel i noten till *Byxorna* StP 1791: 151. — Det anförda uttalandet af 1787 påpekat för mig af Lic. Sv. Ek. — I detta sammanhang kan erinras om K:s öfversättning och lokalisering af ett stycke ur Horatius Ars poetica (StP 1788: 271), som äfven är riktad mot de oregelbundna poeterna.

S. 134. *Sigvarth:* Ek Saml. XXXII och Böök ib. XXIX.

S. 135. *Till Christina:* Zetterström (se under s. 160) s. 24; Schöldström, I kikaren s. 161; Br. Arch I: 270

om Nordins giftermål, hvarefter det i en otryckt passus heter: »Nibelius, gift samma tid, blir hans successor i våningen». — N. nämnes flera ggr i *Bref;* utom de i registret angifna ställen äfven s. XXIV—XXX och XXXIV. Docent J. Mjöberg har fäst min uppmärksamhet på en dikt »Timon der zweite» af Herder, som företer en märklig likhet med Kellgrens ej blott till namnet, men denna torde sannolikt bero på någon gemensam okänd källa. — Om dikten Böök, Ek och Blanck a. a.

S. 138. Fjärde sången i Miltons Paradis nämnes af K. i anm. till Man äger ej snille.

S. 139. Om Skatelöf *Bref* s. 100; Ljunggren I: 403 f; Schöldström, I kikaren s. 161; legender om K. o. svägerskan hos Atterbom VI: II: 28; jfr Malmström II: 200 och Ljunggren.

S. 141. SS III: 262 ur StP 1790: 71.

S. 142. K:s bref härom Saml VII: 126, *Bref* s. XXV, XXX—XXXIV, 69, 82. Om Fredrique Löf: Forsstrand, Sophie Hagman och hennes samtida 1911; Schück, GP VII: 98; Bellman Eichhorns uppl. IV: 59. — Sergels karikatyr Göthe s. 250.

Hvad Kellgren för Clewberg berättar om sitt förhållande till Fredrique Löf, är icke upptaget i *Bref;* det viktigaste däraf följer här.

(Början af maj 1790:) »Jag har ständigt mått illa allt sen du reste, och dras nu i synnerhet på en tid med frossbrytningar. Jag tillskrifver det min första visit hos m:lle Löf, som skedde dagen efter sen du rest. Kan du väl tro, att den gaf mig en förkylning? Den satans konan hade så kallt som i en källare och gaf mig rätt ingenting att värma mig vid. Jag hälsar på henne då och då och bara pratar. Längre ser det ej ut att så hastigt komma. Jag fruktar nog före, att hon ämnar tracassera mig, oaktadt alla mina artigheter och löften: du kan tänka att jag redan lofvat lämna henne recetter af den skrefna Tragedien. [Öfvers. af Voltaires Olympie?] . . . A propos af Palmen. Hur skall man få bort den 1000 Djäfveln? Hon har budit mig till sig i sommar på Stäket, där hon ämnar sejournera: Partiet

vore godt om den Besten förut kunde skickas till Ostindien; men hvad tjänar det nu till?... Om du skrifver till m:lle Löf (du ser jag kommer tillbaka), så råd henne helt allvarsamt, men i anständiga termer (ty Damen jouerar anständighet med oss vittert folk), att hon söker på alt sätt att göra mig till sin vän; säg att Du tror, att jag håller mycket af henne, och låt henne förstå hvad förbannadt stor nytta hon kan dra af en sådan karl: eller säg ingenting, om du vill.»

D. 4/6: »Med M:lle Löf står det som stått... Hon vill låta mig se min lycka i ett förbannadt långt perspectif: hvad tycker du väl? Först när Palmen reser... I måron flyttar hon till Stäket med fru Marcadet och Martins herrskap, som bli deras värdar. Sen kommer hon blott in hvar Torsdag och spelar».

D. 17/8: »Änteligen, min kära Bror, efter mycket intriger, Brefväxlingar, Coulissemöten &c har jag hunnit till det mycket efterlängtade målet och haft 2:ne Rendez-vous... Emellertid har detta derangerat mina excursioner på landet, i synnerhet till Wetterstedt...»

D. 20/8: »M:lle Löf är ännu på Stäket och blir där denna månad. Den förbannade P. skjuter ständigt up sin resa: men Gud gifve oss fred! Hvad tycker du om den Satan, som förbudit henne att ta emot mig, sen han utspionerat, att jag varit hos henne en afton, då han ej var med i staden. Också vågade hon ej att se mig sista gången, då då hon åter allena var i staden, och knappt tillåter hon mig att tala vid sig på theatern. Kanske är det allt konster: men ehuru misstänksam jag är i dylika saker, så har jag dock svårt att tro det, när jag dömmer af hennes bref, af hennes Pigas förtroenden; den goda Herrens grimaser och sakens natur. Tänk att jag nästan amouracherat mig i den satans konan. Du lär finna det ridicult i anseende till en flicka af hennes år och som tillhört så många: men också bör du betänka att jag är 10 år äldre och 10 gr. förskämdare till sederna än du.»

S. 144. HEINE, Sämmtl. Werke 1876, Briefe Bd 22: 300 f.

S. 145. *Saknaden* i Skaldestycken... 1795 II: 41 —. *Nya Skapelsen* i StP 1790: 4 och Musik. Tidsfördrif 1790 s. 18, hvilken senare text är aftryckt Saml. XXXII: 69. Då denna offentliggjordes senare än dikten i dess helhet, antog jag förut, att den var ett utdrag gjordt för att få en lämplig sångtext. Sv. Ek har framställt den hypotes, jag här följt, att denna (senare) hälft af dikten varit den äldsta, en åsikt, som öfverensstämmer med den uppdelning jag själf tidigare föreslagit (Studier tillägnade H. Schück s. 254.)

Att musiken skulle vara af K. själf berättar Franzén (Sv. Akad:s Handlingar VIII: 335), men redan Lagus (s. 39 noten) har framkastat den förmodan, att uppgiften beror på en förväxling med Vårvisan. Melodiens fallande (daktyliska) rytm synes mig afgjordt tala emot K.s äganderätt. Se vidare: Hellen Lindgren i Sv. Dagbladet 1897 juli; Hammarsköld s. 328; V. Vedel, Sv. romantik s. 111; Baggesens »Til Zeline» i Minerva 1785 juli, omarb. till »Min anden Skabelse» i Samtlige Værker 1801; Lamm, Oxenstierna s. 18 f., 173, 200, 280; Ek i Saml. XXXI o. XXXII; Blanck s. 358. — Någon likhet kan man finna på ett par punkter i de båda poem öfver »Skaldekonsten» af N. L. Sjöberg och Thorild, som ingingo i Knös' Samling 1789 s. 96 ff. — Om en fransk öfvers. Saml. VIII: 179.

S. 150. *Företalet till Fredmans Epistlar:* Schück GP VII: 107; Steffen, Bellman och hans diktning s. 50; Bellman (Eichhorns uppl.) VI: 284.

S. 154. Om Kellgrens metrik Kallstenius; om den oäkta saffiska strofen uppsatser i Språk och Stil II, V och VI. — K. återvände till rimmad vers (trokeer) i öfvers. af Horatius I: 3 i StP 1792: 151.

S. 156. Om epigrammet Regnér Försök till... öfvers. 1801 s. 148. — K:s uttalanden Saml. VIII: 49 och XXVIII: 192.

S. 159. K. besökte på vägen Schmiterlöw på Olstorp nära Eksjö (Om Schm. se Warburgs monografi öfver fru Lenngren); turen om Blekinge gjordes för att hälsa på Rosenstein hos dennes systerson, majoren P. H. von

Rosenstein på Väby. (Saml. VIII: 48 f) — En 1793 påtänkt resa till släktingarna i Västergötland tyckes ej ha blifvit af; se otryckt bref till Schmiterlöw (KB). — Legenden om K:s danska resa blef redan tidigt vederlagd; LJUNGGREN I: 405.

S. 160. Jfr Oxenstiernas biljett till K. d. 28/8 1793. C. ZETTERSTRÖM, Minnen från fjällbygden och Fyrisvall (utg. af S. J. Kardell) 1886; Z:s hskr. i bibl. i Östersund har ej varit mig tillgänglig. — Åminnelsetal i Vetenskapsakademien öfver Gahn 1821 af ZETTERSTRÖM och öfver hans bror 1831 af H. JÄRTA.

Om K. hos Gyldenstolpe odateradt bref från Sjöberg i Sv. Akad. Handlingar 35: 125. — Om inbjudningen till hertig Fredrik K:s biljett till N. A. Berg, hskr. KB.

S. 161. SCHÜCK GP VII: 94 f.

S. 162. Gjörwell i Saml. VIII: 48. — Leopolds otryckta bref till K. i Ericsbergs arkiv.

S. 164. Om affären med Holthusen *Bref* s. 104; jfr Bref rör. teatern under Gustaf III 1788—92 s. 150 ff. Bergströms bref till Clewberg i KB (Swedboms samling.)

S. 165. Att K. stått fru Lenngren till tjänst med goda råd beträffande hennes dikter, är tydligt bl. a. däraf, att tvenne dylika »Ett godt råd är bättre än penningar» och »Jo, jo, det går så» förekomma med rättelser af K:s hand bland den samling n:r af StP, som finnas i KB. En tredje dikt »Strussen» är upptagen både i K:s och fru Lenngrens SS. Jfr WARBURGS monografi s. 144 f. 153 och 179.

S. 166. Stenhammars bref i Sv. Akad:s Handlingar 35: 161 f.

S. 167. Ss. en förberedelse till teaterkritiken kan man betrakta K:s utlåtanden som teatercensor, tr. i *Bref* s. 91 ff. En notis härom hos E. v. ENGESTRÖM, Minnen I: 201 noten. — Om skådespelarna och kritiken jfr LEVERTIN, Teater och drama s. 203 ff.

S. 169. Ett skämtsamt poem vid den bekante Sesemans bröllop i StP 1794: 11 synes vara insändt; likaså ett par i 1793: 227.

S. 172. Extra-Posten begynte först i medlet af juli 1795 regelbundet meddela recensioner och indrogs redan i början af september s. år.

S. 175. Thorilds smädelser mot Kellgren upprepades och fortsattes i en liten tidskrift »Democritus», som 1793 utgafs af den beryktade Per af Lund, och som af K. beröres i hans bref till Leopold hos ATTERBOM VI: II: 66. Källtring, gemen häcklare o. dyl. äro här vanliga tillmälen. Jämte StP och dess kritiker äro också svenska akademien och Gustaf III föremål för försåtliga angrepp. Lund tycks vid denna tid stått i förbindelse med Nordenskjöld.

S.. 177. Äfven Höijer dömde strängt om StP; se LILJEKRANTZ' monografi s. 138.

S. 178. Att Tayardens poem är det Saml. VII: 104 nämnda »Göteborgska» har Lic. Sv. Ek påpekat för mig; att kritiken är af K., kan därför ej betviflas, ehuru den är signerad A.

S. 181. I StP 1792: 184 förekommer en dikt, »En tviflares frågor. Öfversättning.», hvilken jag väl inte törs tillskrifva K., men som godt kunde vara ett uttryck för hans stämning vid denna tid.

S. 185. *Fredriks Vålnad* i StP 1793: 149; jfr J. VIKTOR JOHANSSON, Den förromantiska balladen i Gtbgs Högskolas Arsskrift 1912. — Om Corneille etc. Saml. VII: 112.

S. 186. K:s loford syntes äfven Höst (i Svenske Blade) väl starka.

S. 187. »Sternes auktorliga gåfvor, sådana som de i detta arbete framlysa, vilja vi icke bestrida, ehuru det kunde lämpas på dem hvad Sallustius säger om atheniensernas bedrifter: aliquanto minores tamen quam fama feruntur.» (StP 1791: 171) Youngs metaforer fann K. något djärfva (StP 1790: 197, cit. af EK Saml. XXVIII: 199. — Kotzebue, den säkerligen mest populäre af de tyska författarna då, behandlas i StP något olika; de loford, som först ägnades honom, närmast för »Ortenbergska familjens lidande» och »Värdsförakt och ånger» (1793: 112, 114), följdes af reserva-

tioner (1794: 268) och en insänd rätt skarp kritik (1795: 6). Jfr MALMSTRÖM II: 523 f. (Extra-Posten var också sträng.)

S. 188. I StP: *Jordens Lethe* 1791: 280; *Till Psycharion* 1792: 147; *Lydia* 1792: 183; *Fredriks vålnad* 1793: 149; *Smeden och bagaren* 1793: 286; *Ode till Sällheten* 1794: 98; *Då jag var liten* 1794: 277. Lydia skall hafva skrifvits under ett besök (juli 1792) hos Schmiterlöw på Olstorp enligt uppgift af Hedborn, som var informator där 1806; se ATTERBOM VI: II: 31 och Biogr. Lexikon VII: 43. — Originalen till samtliga dessa (utom »Smeden och bagaren») finnas i Rahbeks från 1785 utgifna tidskrift Minerva, hvilken således får antagas främst hafva förmedlat K:s bekantskap med den danska litteraturen. — I Minerva (1792 sept. s. 382) ingick också en trogen öfversättning (af M. C. Bruun) af Lessings »*Hvem är den största man?*», hvilken i Kellgrens bearbetning (StP 1793: 61) utvidgats från sex till tio strofer. Anhjelm, Börsdryg, Despoten och Kannstöparfratern äro tillägg af K.

Petter Bergström kan närmast misstänkas för att hafva bidragit till öfriga öfversättningar från danskan i StP; se ofvan under s. 77.

S. 189. *Dumboms Lefverne* StP 1791: 253; har flera ggr utgifvits i särtryck. Den franska bearbetning, som tyckes varit K:s källa, är af B. La Monnoye och införd i Menagiana IV, en samling till hvilken redan Silverstolpe i sin recension af SS hänvisade (Litt. Tidning II: 431) Af den rätt stora litteraturen är att nämna WARBURG, A. M. Lenngren s. 194; SÖDERBERG Saml. XXIII: 32 och RUBEN G:SON BERG Sv. Dagbladet 1911 22/10. — En efterapning »Dumbom d. y.» i Sommarpromenaden VII: 76 och StP 1798: 56. — StP 1795: 13 innehåller en artikel, sign. »Charadophilus», där det erinras om charade-epoken i tidningen 1789—91 och 100 nya gåtor anmälas, en satir af A. G. Silverstolpe.

S. 190. *Ljusets fiender* StP 1792: 296. Jfr. Biogr. Lexikon XXIII: 33 och SCHINKELS Minnen III: 277.

S. 192. K:s rec. af Rosenstein: Saml. VIII: 20.

S. 193. Rosensteins bref Sv. Mem. IX: 44 och 266; se vidare Saml. XXX: 27.

S. 195. *Filosofen på landsvägen* StP 1792: 219, 240; *Strödda reflexioner* ib. 1793: 40 (blott de åtta första). Öfvers. i Svenske Blade.

S. 196. Om smicker bl. a. i bref till Rosenstein Saml. VII: 134.

S. 197. En af Reflexionerna, den som börjar: »Den förste, som föll på den orimliga tanken att göra allmänheten till domare i vittra mål,» har kommit att inflyta i Tegnérs skrifter (Jubelfestuppl. VI: 390), sannoligt emedan den af Tegnér afskrifvits, — ett vittnesbörd om samstämmigheten mellan de båda skalderna! Stycket är hämtadt ur en recension af Gjörwell StP 1791: 55. — Till Rosenstein Saml. VIII: 8.

S. 199. Stenhammar s. 129; Sv. Blade I: 15. — Jfr. Ek Saml. XXVIII: 199.

S. 200. Brefvet i Saml. VIII: 51.

S. 201. Episoden med Reuterholm är utförligt behandlad af Ljunggren, Smärre skrifter III: 147.

S. 202. Om epigrammet ofvan under s. 156.

Oxenstiernas bref Br. Arch. II: 450; Leopolds Sv. Mem. IX: 123, 137, 264; äfven Saml VIII: 101, Nordia II 167 och Br. Arch II: 404.

S. 203. Att K:s yttrande var riktadt till Adlersparre framgår af Br. Arch II: 305 jfrt med Ur E. Tegnérs papper s. 215.

Om K:s sista stunder och begrafning Järta i Crusenstolpes Karakteristiker s. 144 f. och Rosenstein i Sv. Mem. IX: 265 f; jfr äfven Stenhammar. Järtas senare tanke om K. och Leopold i »Ur H. J:s litterära brefväxling» I: 101. — Den vid begrafningen utdelade medaljen var graverad af Enhörning och bekostad af K:s vänner. — På grafven å Jakobs kyrkogård uppsattes 1799 en minnessten af Gahn och andra vänner; Gjörwells Brefväxling I: 103.

S. 204. Yttranden af Leopold om K. utom bref äfven i L:s SS V: 189 o. 525. LAGUS har (s. 345 f.) samlat en del uttalanden. Gjörwells korta notis (Histor. Tidningar 1795: 80) är märklig, då K. där sättes bredvid Stiernhielm och Dalin såsom epokgörande i Sveriges litteratur. Om en hyllning i Sv. Akademien dess Handlingar från 1796 II: 214. — Oxenstiernas och Adlerbeths yttranden hos LAMM s. 333.

S. 205. Om uppl. af SS Saml. VIII: 104, 108; Br. Arch II: 327 o. 414 och PORTHAN, Bref I: 262.

Förkortningar.

StP = Stockholms-Posten;
SS = Samlade Skrifter;
KB = Kungl. Biblioteket;
UB = Uppsala Universitetsbibliotek;
GB = Göteborgs Stadsbibliotek;
RA = Riksarkivet.

Af

Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola.

hafva förut utkommit hos ***Wettergren & Kerber, Göteborg.***

I. ***Johannes Paulson:*** Oidipus-sagan i den grekiska tragedien. (1: 25.)

II. ***Ludvig Stavenow:*** Den stora engelska revolutionen i det sjuttonde århundradets midt. (1: 75.)

III. ***Axel Kock:*** Om språkets förändring. (1: 75.)

IV. ***Gustaf Cederschiöld:*** Om svenskan som skriftspråk. (3: 50.) Utsåld. — Ny upplaga hos C. W. K. Gleerup, Lund. (2: 50.)

V. ***Johan Vising:*** Dante. (1: 75.)

VI. ***O. E. Lindberg:*** Mohammed och Qorânen. (2 kr.)

VII. ***Ludvig Stavenow:*** Frihetstiden, dess epoker och kulturlif. (2: 25.)

VIII. ***Johan Vising:*** Rolandssången jämte en inledning om den äldsta franska litteraturen. (2 kr.)

IX. ***Johan Mortensen:*** Medeltidsdramat i Frankrike. (2: 25.

X. ***Karl Warburg:*** Velasquez och hans konst. (1: 75.)

XI. ***Gustaf Cederschiöld:*** Om Erikskrönikan, ett historiskt epos från folkungatiden. (2: 75.)

XII. ***Elias Janzon:*** Q. Horatius Flaccus. Ett skaldeporträtt från Augusti tid. (1: 50.)

XIII. ***Rudolf Kjellén:*** Inledning till Sveriges geografi. (2 kr.)

XIV. ***O. E. Lindberg:*** Harun Arraschid i historia och saga. (2 kr.)

XV. ***Johannes Paulson:*** Komedier af Aristophanes. I. (1: 50.)

XVI. ***Ludvig Stavenow:*** Konung Gustaf III. (2 kr.)

XVII. ***Allen Vannérus:*** Filosofiska konturer. Ett bidrag till filosofiens encyklopedi. (2 kr.)

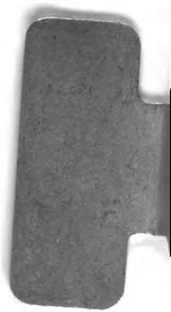
XVIII. ***Otto Sylwan:*** Svensk litteratur vid adertonhundratalets midt (1830—1860). (3: 75.)

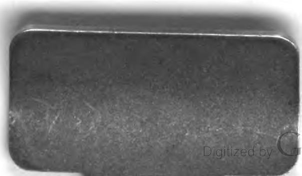
XIX. ***Johannes Paulson:*** Komedier af Aristophanes. II (2 kr.

XX. ***Johan Vising:*** Den provensalska trubadurdiktningen. (1: 75.)

Samtliga dessa arbeten kunna erhållas bundna i smakfulla originalband af mörkblått klot med rödt ofvansnitt och guldpressning till en förhöjning i priset af 1 krona pr band.

b89009485319a

89009485319
b89009485319a